

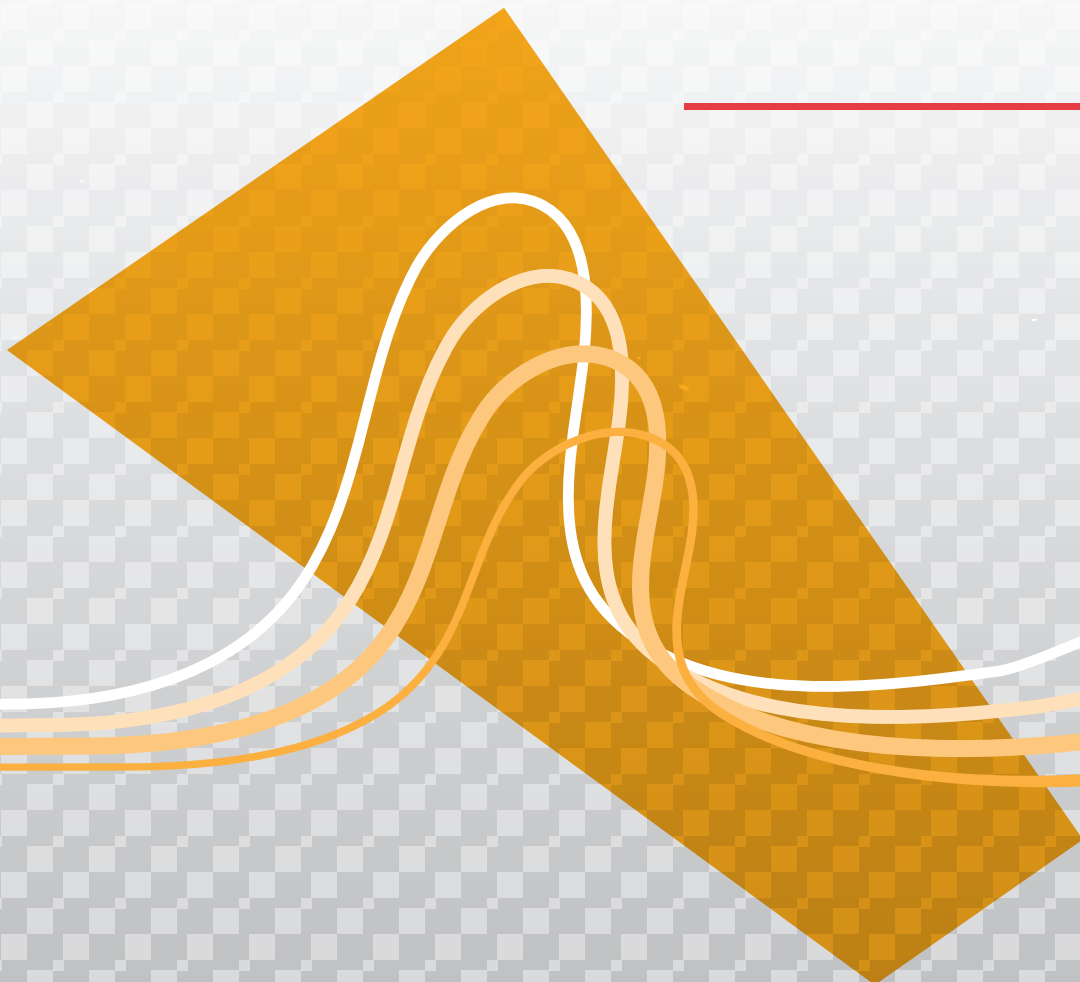
FORUM ZA ETNIČKE ODNOSI

FONDACIJA ZA OTVORENO DRUŠTVO, SRBIJA
OPEN SOCIETY FOUNDATION, SERBIA

PETI IZVEŠTAJ O MONITORINGU UNUTRAŠNJEG DIJALOGA O KOSOVU

16. mart – 20. maj 2018.

Beograd, 25. maj 2018.

Sadržaj

NAPOMENE	5
1. TOK I IZAZOVI OSTVARIVANJA CILJEVA UNUTRAŠNJEG DIJALOGA	9
1.1. Inicijativa i reakcije na poziv na unutrašnji dijalog	9
1.1.1. <i>Inicijativa predsednika Republike Srbije Aleksandra Vučića</i>	9
1.1.2. <i>Odjeci i reagovanja na inicijativu</i>	11
1.1.2.1. <i>Reagovanja predstavnika vlasti i poslanika</i>	11
1.1.2.2. <i>Institucionalizovani dijalog</i>	12
1.1.2.3. <i>Reagovanja opozicionih političkih stranaka</i>	17
1.1.2.4. <i>Reagovanja građanskog društva</i>	19
1.1.2.5. <i>Reakcije nevladinih organizacija</i>	23
1.1.2.6. <i>Stavovi stručnjaka i stvarala javnog mnjenja</i>	25
1.1.2.7. <i>Reakcije Srba sa Kosova i javnosti Kosova</i>	28
1.1.2.8. <i>Reakcije lokalnih medija i javnosti sa juga Srbije</i>	28
1.1.2.9. <i>Reakcije regionalnih medija</i>	30
1.1.2.10. <i>Empirijska istraživanja od značaja za unutrašnji dijalog</i>	30
2. POLITIČKO-BEZBEDNOSNI OKVIR UNUTRAŠNJEG DIJALOGA	37
3 STANJE I BUDUĆNOST ODNOSA SRBIJE I KOSOVA	49
3.1. Razgraničenje između Srba i Albanaca	49
3.2. Status quo politika	51
4. IMPLEMENTACIJA BRISELSKOG SPORAZUMA O NORMALIZACIJI ODNOSA SRBIJE I KOSOVA	53
5. ULOGA „MEĐUNARODNIH AKTERA“	61
REZIME	69

NAPOMENE

Peti izveštaj o monitoringu unutrašnjeg dijaloga o Kosovu¹ (u daljem tekstu: Peti izveštaj) je rezultat projekta Foruma za etničke odnose (u daljem tekstu: Forum) „Monitoring i izveštavanje o unutrašnjem dijalogu o Kosovu“, koji je podržala Fondacija za otvoreno društvo.

Ovaj izveštaj obuhvata period od 16. marta do 20. maja 2018. godine.

Izveštaj je rezultat rada multidisciplinarnog tima stručnjaka Foruma za etničke odnose koji čine: dr Dušan Janjić (rukovodilac projekta i vodeći ekspert), eksperti – Izabela Kisić, dr Predrag Milidrag, regionalni izvišćoci – Stefan Goranović, Tatjana Lazarević, Ljiljana Stojanović i Ivan Spirić, saradnice Foruma – Verka Jovanović i Jelena Aleksić.

Monitoring obuhvata prikupljanje, klasifikaciju i analizu podataka o unutrašnjem dijalogu koji su prikupljeni iz izveštaja i priloga u elektronskim i drugima medijima o događajima koje u ime inicijatora dijaloga – predsednika Srbije, organizuje Vlada Republike Srbije, uključujući Radnu grupu za pružanje podrške vođenju unutrašnjeg dijaloga o Kosovu i Metohiji, koju je formirala Vlada Republike Srbije (u daljem tekstu: Radna grupa); o događajima organizacija građanskog društva, stručnih i drugih udruženja, kao i stvaralaca javnog mnjenja;² putem neposrednog praćenja pojedinih događaja (konferencije, okrugli stolovi, javne tribine i slično), od strane izvišćilaca Foruma, ukoliko ovi događaji nisu medijski pokriveni, a od značaja su za projekat; kao i podataka iz empirijskih istraživanja javnog mnjenja i problema od značaja za unutrašnji dijalog, Briselski dijalog i normalizaciju odnosa Srbije i Kosova.

Relevantni predlozi iz unutrašnjeg dijaloga su analizirani i razvrstani u odgovarajuće grupe (kategorije), a unutar svake od kategorija najvažniji predlozi su analizirani u odnosu na sledeće kriterijume: *značenje i političko-ideološki uticaji* poruka; *poreklo* – da li poruke dolaze od državnih aktera ili od građanskog društva; *dobici i rizici* od prihvatanja i ostvarivanja pojedinih rešenja, a koji se mogu odraziti na stanje u Srbiji i šire ekonomske, političke i bezbednosne procese.

Forumovo izveštavanje o monitoringu ima za cilj da doprinese podizanju stepena i kvaliteta obaveštenosti javnosti o toku i rezultatima unutrašnjeg dijaloga, da omogući veću vidljivost rezultata

- 1 U ovom izveštaju se koristi termin „Kosovo“ i to kao opšti i tehnički izraz, pre svega zbog toga što je njegova upotreba uobičajena u današnjoj domaćoj i međunarodnoj literaturi i javnosti. Ali upotreba ovog, kao i drugih odgovarajućih termina, odnosno naziva, za ovaj deo Srbije, jedan je od najilustrativnijih primera opšte „etniifikacije“ javnog i političkog života i jezika. I Srbi i Albanci imaju svoj poseban, a često jedan prema drugome isključiv narativ u kome dominiraju osobene „ključne reči“, naročito što se tiče naziva gradova, sela, ulica itd. Naziv „Kosovo i Metohija“ je u dugoj upotrebi u smislu ustava i lingvistike. U prvom ustavu posle Drugog svetskog rata koristio se naziv „Kosovo i Metohija“. Međutim, kasnije je izostavljen drugi deo – „Metohija“, koji je ponovo uveden u ustavnu terminologiju 1990. godine ustavima Srbije i SRJ. Naziv „Kosovo i Metohija“ se danas smatra sinonimom za „srpsko stanovište“. Naziv „Kosovo“ je tursko-albanskog porekla i označava okrug Kosova koji je pre Balkanskog rata 1912. godine obuhvatao teritorije Sandžaka, Gornjeg Polimlja, Kosova i Metohije, severne Makedonije do Velesa i istočne Makedonije do Bregalnice. Naziv se vezivao za ideju Velike Albanije. Danas je „Kosovo“ za Albance postalo „Kosova“. „Kosova“ je sinonim za albansko gledište u vezi sa statusom Kosova, ono je sinonim albanske dominacije nad ovom teritorijom i ljudima koji na njoj žive.
- 2 Agencija NINA Media je obezbedila materijal (preskliping) na osnovu metodologije i ključnih reči usaglašenih sa ekspertskim timom Foruma za etničke odnose.

unutrašnjeg dijaloga i učini ih dostupnim i razumljivim široj javnosti, kao i da podstakne najširi krug aktera da se aktivno uključe u unutrašnji dijalog.

Četvrti izveštaj, koji se odnosi na period od 16. februara do 15. marta 2018. godine, predstavljen je javnosti 30. marta 2018. godine na konferenciji u Medija centru u Beogradu. Ovo predstavljanje izveštaja bilo je dostupno javnosti putem direktnog internet prenosa konferencije za novinare, a nakon konferencije video-materijal sa ovog događaja dostupan je na sajtu Medija centra.³ Izveštaj se može naći i na sajtovima Foruma⁴ i Fondacije za otvoreno društvo.⁵

Na sajtu Foruma pored snimka koferencije objavljene su i ključne poruke četvrtog izveštaja, a dokument je moguće i preuzeti.⁶

Ključnim porukama četvrtog izveštaja bavila se, između ostalog, TV N1 koja je u prvi plan istakla poruku da dešavanja povodom hapšenja Marka Đurića, kao i podizanje tenzije u javnosti Srbije i Kosova povodom tog događaja, imaju karakteristike kontrolisanog sukoba, ali da postoji rizik da međuetničke tenzije izmaknu kontroli.⁷ Istu poruku prenela je i novinska agencija Beta.⁸ Ovaj prilog agencije Beta je za pojedine medije, poput lista Danas, bio izvor informacija za pisanje o događajima od 26. marta 2018. godine.

Portal agencije Beta u okviru serijala „Otvoreno o dijalogu Beograda i Prištine“, a uz podršku Fondacije za otvoreno društvo, posebnu pažnju je posvetio unutrašnjem dijalogu. Između ostalog, objavljen je autorski tekst Dušana Janjića koji rezimira poruke unutrašnjeg dijaloga.⁹

„Nova srpska politička misao“ dala je prikaz četvrtog izveštaja i predstavila istraživanje „Libera“ iz Novog Sada o prenošenju poruka na društvenim mrežama. Tom prilikom je iznet nalaz da 83% građana Srbije smatra da je hapšenje Marka Đurića obmana, režija ili dogovor.¹⁰ Ovaj podatak, i još neke nalaze ovog istraživanja komentarisao je i predsednik Vučić, iskazavši sumnju u verodostojnost nalaza istraživanja koji pokazuju odsustvo empatije na društvenim mrežama povodom nasilja pri hapšenju Marka Đurića i nepoverenje u politiku samog predsednika Vučića.¹¹

Destabilizacijom severa Kosova i drugim posledicama koje je proizlaze iz hapšenja Marka Đurića bavila se i emisija „Globalno“ na TV BN. U ovoj emisiji o toku unutrašnjeg dijaloga i političko-bezbednosnim rizicima u odnosima Srbije, Kosova i regiona govorio je predsednik Upravnog odbora Foruma Dušan Janjić.¹²

„Glas Amerike,, je, takođe, izvestio da dolazi do zastoja dijaloga Beograda i Prištine i da je njegov nastavak pod znakom pitanja.¹³

3 <http://www.mc.rs/treci-izvestaj-o-monitoringu-unutrasnjeg-dijaloga-o-kosovu-za-period-16-januar15-februar-2018.4.html?eventId=10772>

4 <http://www.fer.org.rs>.

5 <http://www.fosserbia.org>.

6 <http://fer.org.rs/wp-content/uploads/2018/04/%C4%8Cetvrti-izve%C5%A1taj-o-monitoringu-unutra%C5%A1njeg-dijaloga-o-Kosovu-16.-februar-15.mart-2018..pdf>

7 <http://rs.n1info.com/a375940/Video/Predstavljen-cetvrti-izvestaj-o-unutrasnjem-dijalogu.html>

8 <http://www.beta-video.tv/?page=play&id=64725>

9 <https://beta.rs/dijalog/dijalog-politika/87689-pregovori-pristine-i-beograda-kreni-stani-taktiziranje-politickih-vodja>

10 <http://www.nspm.rs/hronika/tatjana-vehovec-83-gradjana-smatra-da-je-hapsenje-djurica-obmana-rezija-ili-dogovor-a-za-39-je-to-dokaz-da-kosovo-nije-deo-srbije-dusan-jan-jic-pristina-nacinom-hapsenja-porucila-da-ima-moc-za-kontrolu-teritorije.html?alphabet=l#yvComment194271>

11 „Ja sam juče čuo istraživanje da 83% građana misli da je teški napad na Marka Đurića namešten, a da jedan posto ima empatiju prema Marku Đuriću i veruje Aleksandru Vučiću. To je bilo istraživanje zvanično predstavljeno na konferenciji za novinare Foruma za etničke odnose, organizacija Liber. Vi stvarno mislite da je to moguće, da je to realno, da moramo da slušamo gluposti svaki dan, jer misli da ima kapacitet da može da priča gluposti. Nema u Srbiji 83 odsto idiota i nemoguće je da ih bude“ (*Nacionalni Konvent 35 sa Vučićem: Narod KiM jedini ne može da se obrati Evropskom sudu, većina protiv podele*, 31. mart 2018, Danas, N1, Beta, KoSSev)

12 <http://www.rtvbn.com/emisija/59/globalno>

13 <https://www.glasamerike.net/a/pitanje-nastavka-dijaloga-beograd-pristina-je-otvoreno/4324128.html>

O četvrtom izveštaju je izvestio i portal KoSsev, koji je objavio i autorski tekst dr Janjića o trenutnim izazovima unutrašnjeg dijaloga i srpsko-albanskih odnosa.¹⁴

Kao deo Nacionalnog konventa za EU (NKEU), Forum je učestvovao u pripremi okruglog stola koji je održan u saradnji sa Radnom grupom kao deo institucionalizovanog unutrašnjeg dijaloga (u daljem tekstu: Radna grupa), 31. marta 2018. godine. Na ovom okruglom stolu Forum je predstavila MA Verka Jovanović. Forum je kao deo radnog materijala za ovaj okrugli sto priložio svoj dokument „Stavovi Foruma za etničke odnose: Normalizacija – put ka rešenju“ (u daljem tekstu: Stavovi Foruma).¹⁵ U javnosti su naročito istaknuti predlozi iz Stavova Foruma koji se tiču zaštite prava pripadnika srpske zajednice, održanjem i razvojem srpskog nacionalnog identiteta, kulturnog nasleđa i slobode delovanja SPC, odnosno predlogom nazvanim „ZSO Plus“. Forum je imao priliku da javnosti šire obrazloži Stavove i to gostovanjem dr Janjića u emisiji „Dan uživo“ na TV N1.¹⁶

---

14 http://kossev.info/strana/arhiva/junacenje_junaka/15324

15 http://kossev.info/strana/arhiva/sa_nacionalnog_konventa_35_sa_vucicem__narod_kim_jedini_ne_moze_da_se_obrati_evropskom_sudu/15316

16 https://www.youtube.com/watch?time_continue=2&v=qVahM565q3E

1. TOK I IZAZOVI OSTVARIVANJA CILJEVA UNUTRAŠNJEG DIJALOGA

1.1. Inicijativa i reakcije na poziv na unutrašnji dijalog

1.1.1. Inicijativa predsednika Republike Srbije Aleksandra Vučića

Predsednik Srbije Aleksandar Vučić, koji je autorskim tekstom „Zašto nam je potreban unutrašnji dijalog o Kosovu“, objavljenim u dnevnom listu Blic, 24. jula 2017. godine, inicirao unutrašnji dijalog o Kosovu (u daljem tekstu: inicijativa), u ovom izveštajnom periodu nije posebno bio uključen u sam unutrašnji dijalog. Ali, činjenica je da je učestvovao u radu okruglog stola koji su organizovali NKEU i Radna grupa. Prilog predsednika Srbije ovoj raspravi prikazan je u delu teksta koji je posvećen ovom okruglom stolu. Svoju osnovnu pažnju i energiju inicijator unutrašnjeg dijaloga je posvetio pitanjima od značaja za ostvarivanje politike Srbije prema Kosovu i Briselskom dijalogu. I to, pre svega, unošenjem nove dinamike, odnosno zaoštavanjem stava Beograda po pitanjima ostvarivanja Briselskog sporazuma, posebno ostvarivanja ZSO.¹⁷ Zaoštavanje stava predsednika i Vlade Srbije išlo je do tačke u kojoj povremeno dolazi i do pojačanih bezbednosnih rizika. Potom, predsednik Vučić je obavio brojne međunarodne političke, diplomatske i stručne konsultacije, koje je ministar Dačić nazvao „spoljno politička ofanziva“.¹⁸

Postavlja se pitanje da li je ova promena taktike deo šireg plana u kome bi za ostvarenje sopstvene političke vizije Aleksandar Vučić trebalo da zauzme što bolje startne pozicije pre početka nove faze Briselskog dijaloga; ili je možda po sredi novonastala potreba da se, zbog odbijanja, od strane SAD i EU, bilo kakvog teritorijalnog razgraničenja po etničkim linijama, a time i sužavanja prostora za manevrisanje, nađu novi, dodatni argumenti za političku platformu koja je u nastanku.

Iako je predsednik Srbije Aleksandar Vučić najavio da će završiti rad na sopstvenoj političkoj platformi za Kosovo i da će je obelodaniti do kraja aprila 2018. godine, to nije učinjeno ni u do 20. maja 2018. godine. Ali, ponovljeno je obećanje da predsednik Vučić na rešenju radi „ozbiljno, odgovorno i hrabro“.¹⁹

Predsednik Vučić je javno definisao i sopstveni shvatanje značaja tog dokumenta: „Moje je da narodu kažem šta mislim o svemu što se dešava. Nikoga ne lažem, kažem najmoćnijima sve što mislim i zato jesam i lično poštovan kao predsednik Srbije svuda u svetu, jer znaju da uvek zastupam interese Srbije“. Naravno, predsednik Srbije će „izaći“ sa onim šta smatra kompromisnim rešenjem, a spreman je da obrazlaže „potanko svako mišljenje i svaki predlog koji iznese, i više od toga. Naime, predsednik Vučić je izjavio: „Nema problema, bio sam ili sa svima vama, ja ću da guram po svaku cenu, a na narodu je da prihvati ili ne“.²⁰

17 O ovome više u odgovarajućim delovima ovog petog izveštaja.

18 O tome više u delu teksta ovog izveštaja koji se odnosi na delovanje međunarodnih aktera.

19 http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=04&dd=16&nav_category=11&nav_id=1382042

20 https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=03&dd=17&nav_category=11&nav_id=1370364

Krajem marta 2018. godine predsednik Srbije se izjasnio i o tome da će razgovori Beograda i Prištine biti nastavljeni, ali da se ne zna kako i u kom formatu.²¹ Značajna je sledeća izjava: „Nastaviću razgovore sa Albancima bez obzira što im ništa ne verujem. Mi nemamo drugi izbor. Moramo da pronađemo kompromisno rešenje, ako ne bude tako, kompromisno, neće ga ni biti.“²²

„Postoji puno mržnje i dalje (između Srba i Albanaca), ali moramo preći preko toga i pokušati da nađemo kompromis“, naglašava predsednik Srbije i dodaje: „Bilo kakav oružani sukob zbog Kosova ili neki drugi etnički sukob ili tenzije kojih još ima u regionu ‘ugrozili bi Srbiju... Imali smo mnoge ratove koje nismo želeli u 20. veku, moramo ih ostaviti u prošlosti i raditi na uspostavljanju mira i stabilnosti u čitavom regionu i u Srbiji’“.²³

Predsednik Srbije je ocenio da „ni protivnici, ni sagovornici u kosovskom pitanju nisu Albanci, već oni koji su stvarali tu državu i koji otimaju tu teritoriju... Jasno je da mi o Kosovu razgovaramo sa Sjedinjenim Državama, Velikom Britanijom i još nekim zemljama Evropske unije, a ne sa Prištinom“.²⁴ Ovaj stav izražava svest o složenosti samog pitanja Kosova a i pregovora o ovom pitanju. Ovaj stav je donekle u nesaglasnosti sa onim što se dešavalo u pregovorima između Beograda i Prištine u koje je, od 2012. godine do danas, uključen i Aleksandar Vučić. A pregovarali su predstavnici vlasti iz Prištine i Beograda uz podršku EU i povremene konsultacije sa SAD, Nemačkom, a Srbija i sa Rusijom. Zato se postavlja sledeća pitanja: Zašto sada prethodna izjava predsednika Srbije i kome je namenjena? Da li je ova izjava izraz rezignacije nečim što je Vučić saznao iz najnovijih konsultacija, pre svega onih obavljenih sa inostranim političarima i diplomatama? Da li ovo posredno kazuje javnosti Srbije da ni Vučić nije svemoguć i da bi trebalo podržati ma što on dogovori u ovim „teškim okolnostima“? Da li je ovo pokušaj jačanja pozicije Beograda u nastavku Briselskog dijaloga? Da li je ovo najava zahteva da se pitanje Kosova „vрати u UN“? Na kraju: Da li je ovo najava potpunog obrta - izlaska iz sadašnjih okvira Briselskog dijaloga?

Predsednik Vučić je, često, ponovljao svoje mišljenje o značaju Kosova kao najvažnijeg pitanja za Srbiju koje, ukoliko ne bude na adekvatan način rešeno, predstavlja prepreku ka EU. Značajno je i ponavljanje stava da „Srbija može da prihvati kompromisno rešenje, ali ne može da prihvati ponižavanje“. Uz ovaj stav sledilo je novo pojašnjenje: „ko god bi glavu da mi skine i kaže da ja nekome nešto nudim... Nemam šta više da ponudim ili prodam što neki pre mene već nisu dali, ali mogu da obećam da ćemo se boriti za interese naroda i države snažnije nego ranije neki drugi.“ Uz to, sledi napomena da je pitanje Kosova „ono što bi bilo dobro da sami sa sobom rešimo, pa onda i sa Albancima, pa sa Evropom i svetom“.²⁵

„Ako budemo slepi kod očiju i mislili da nama pripada sve, jer smo to tako odlučili i ne vidimo i ne čujemo oko sebe, onda ćemo da izgubimo i dođemo u tešku situaciju, da će malo ljudi da nam ostane u zemlji, a deca nam neće imati budućnost“, dodaje Vučić.²⁶

Predsednik Srbije Aleksandar Vučić vratio se ovoj temi 6. maja 2018. godine i naglasio je da nije spreman da Kosovo preda „ni za šta“. „Srbi su takvi. Srbi mi nikada neće oprostiti svoju bolju budućnost i mir. Dakle, u Srbiji se slave samo porazi i ratovi... A kog smo mi to slavili ko nam je obezbedio i sačuvao mir? A kog smo to slavili ko nam je obezbedio muzeje, pozorišta... Ne, poštovali smo samo one koji su bili ratne vojskovođe i nikoga više. Sasvim sam siguran da za bilo kakvu odluku o Kosovu neću imati ni razumevanja niti većinsku podršku našeg naroda, ali siguran

21 Vučić: *Ako zamrzemo konflikt Srbija će vremenom biti u sve težoj poziciji*, Telegraf, 31. mart 2018, <http://www.telegraf.rs/vesti/politika/2947317-vucic-najveci-deo-ucesnika-unutrasnjeg-dijaloga>.

22 https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=03&dd=17&nav_category=11&nav_id=1370364

23 https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=05&dd=18&nav_category=11&nav_id=1393974

24 *Nisam siguran da Srbija može da bira s kim će da priča*, B92, 17. april 2018, https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=04&dd=17&nav_category=640&nav_id=1382544.

25 B92 Info bilten, 25.04. 2018 (b92-info-txt@lists.b92.net)

26 B92 Info bilten, 25.04. 2018 (b92-info-txt@lists.b92.net)

sam da ću za to imati drugačije sagledavanje u budućnosti i drugačije sagledavanje kroz istoriju – moje uloge i onoga što je moglo i trebalo da se uradi. I ako mislite da sam spreman sutra da im kažem: 'Evo vam nezavisno Kosovo ni za šta, nisam spreman', kaže Aleksandar Vučić.²⁷

Ovi stavovi, najverovatnije, izražavaju punu svest da se približio trenutak donošenja odluke o Kosovu kao i procenjivanja ove odluke u domaćoj i inostranoj javnosti. Odnosno, da je isurelo vreme unutrašnjeg dijaloga i drugih vidova konsultacija koji nisu puno pomogli u traženju rešenja ili nisu, u očekivanoj meri, podržali rešenje koje je Aleksandar Vučić imao u vidu još od momenta kada je, zajedno sa bivšim predsednikom Srbije Tomislavom Nikolićem, promovisao koncept ZSO.

Posebnu priču unutar petog izveštaja predstavljaju međunarodne konsultacije ili „spoljno politička ofanziva“ predsednika Srbije.²⁸ O tome sam Aleksandar Vučić kaže: „Da bih pripremio platformu za naše građane, moram da dobijem podršku međunarodne zajednice za nešto“. Ali, posle ovih konsultacija, naročito posle dana provedenih u Njujorku tokom kojih je, po izjavi samog predsednika Vučića, bilo niz maratonskih, teških i napornih susreta po pitanju Kosova započeo je period rezignacije i ukazivanja na teškoće. Sam predsednik Srbije je ove sastanke ocenio na sledeći način: „Zadovoljan sam našim radom i trudom, ali rezultatima nisam. Nadao sam se većem razumevanju, nisam zadovoljan onim što sam postigao. Već duže vreme razgovaramo o budućnosti Srbije, o Kosovu... Pokušavamo da pronađemo kompromisno rešenje, ali albanska strana radi svoj posao, a međunarodna zajednica svoj. Nisam zadovoljan, jer zapadne sile tvrdo stoje na poštovanju očuvanja nezavisnosti Kosova.“²⁹

1.1.2. Odjeci i reagovanja na inicijativu

U ovom izveštajnom periodu došlo je do zamiranja samog unutrašnjeg dijaloga, te je bilo retkih reakcija na inicijativu ali učestale su ocene dometa inicijative.

1.1.2.1. Reagovanja predstavnika vlasti i poslanika

U ovom periodu nije bilo izjašnjavanja predstavnika vlasti i članova vladajuće koalicije o inicijativi ni o pitanjima unutrašnjeg dijaloga već su se, kao po komandi, okrenuli ka političkim i propagandnim zadacima od kojih su se samo neki ticali Kosova. To se pre svega odnosi na sektor bezbednosti, spoljne politike pa čak i rekonstrukciju Vlade Srbije.³⁰

Izuzetak predstavlja ocena ukupnog toka unutrašnjeg dijaloga direktora Kancelarije za Kosovo i Metohiju Marka Đurića po kojoj su okrugli stolovi pokazali kompleksnost problema sa kojim se Srbija suočava, a „odlučujuće je da je dijalog o Kosovu u širim krugovima oživljen kao nacionalno pitanje, a ne kao problem političke elite ili stranaka koje su na vlasti“.³¹

Ova ocena ukazuje na to da je ostvaren odgovarajući stepen etnonacionalističke mobilizacije kod dela društva. Ali, to se ne može smatrati „oživljavanjem nacionalnog pitanja“. Takođe, indikativno je da Đurić ističe jedan od kriterijuma za unutrašnji dijalog koji ne postoji u inicijativi predsednika

27 https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=05&dd=06&nav_category=11&nav_id=1389562

28 S obzirom na poseban značaj ovih konsultacija, kao i zaoštreno pitanje spoljnopolitičke orijentacije Srbije, koje neposredno utiče na pitanja unutrašnjeg dijaloga, u čemu je predsednik Srbije u ovom periodu izuzetno aktivan, njegovi stavovi i aktivnosti biće prikazani u odgovarajućem delu ovog izveštaja.

29 B92 Info bilten, 22. mart 2018. (b92-info-txt@lists.b92.net)

30 O ovome više u nastavku petog izveštaja.

31 Marko Đurić: Nisu poznati ni obrisi pravno obavezujućeg sporazuma Beograda i Prištine!, TV Happy, 19. mart 2018, <https://www.happytv.tv/vesti/politika/86309/marko-duric-nisu-poznati-ni-obrisi-pravno-obavezujuceg-sporazuma-beograda-i-pristine>.

Srbije Aleksandra Vučića. Moguće je da će Radna grupa, a time i Đurić, sačiniti celovitu analizu rezultata unutrašnjeg dijaloga, kao što je i obećavano javnosti, pa će tada i ova Đurićeva impresija dobiti svoje pravo mesto u ukupnoj slici.

1.1.2.2. Institucionalizovani dijalog

Indikativno je i da zvaničnici nisu saglasni oko broja okruglih stolova održanih u okviru unutrašnjeg dijaloga,³². Mada, u jednom se slažu: okrugli stolovi koje nije organizovala Radna grupa se ne broje. Dakle, ponovo se potiskuje i marginalizuje ono što su učinili drugi akteri unutrašnjeg dijaloga.

U ovom izveštajnom periodu održana su dva okrugla stola u okviru institucionalizovanog dijaloga zbog roga je po proračunu eksperata Foruma, ukupno dvadeset i devet (29) okruglih stolova.

Okrugli sto „Rešenje kosovskog pitanja – šansa ili pretnja evropskoj perspektivi Srbije“

Ovaj okrugli sto je organizovala *Radna grupa u saradnji sa NKEU. Radna grupa za poglavlje 35*, 31. marta 2018. godine.

U radu okruglog stola učestvovali su predsednik Srbije Aleksandar Vučić, ministarka za evropske integracije Jadranka Joksimović i direktor Kancelarije za Kosovo Marko Đurić.

„Mi smo između čekića i nakovnja i, šta god da uradimo, kajaćemo se. Budućnost cele Srbije zavisice od toga šta ćemo da uradimo u narednih pola godine, godinu ili dve. Nadam se da zapadni deo međunarodne zajednice razume da ne mogu Srbi da se saglase u svemu sa onima koji su odmah priznali Kosovo. Srbi traže da budu poštovani i da ne budu poniženi“, rekao je predsednik Vučić na početku rasprave.

Komentarišući tok unutrašnjeg dijaloga, predsednik Vučić je ocenio da su pred Srbijom dve opcije za rešenje kosovskog problema. Po njegovom nalazu, najveći broj učesnika unutrašnjeg dijaloga o Kosovu zalagao se za očuvanje *statusa quo* i očuvanje zamrznutog konflikta i čekanje neke bolje prilike. Ali, njegova platforma za rešenje problema Kosova zasnivaće se na potrebama Srbije i opstanku Srbije u budućnosti, a ne na tome koliko volimo sopstvenu prošlost, poručio je Vučić i opomenuo „da protokom vremena Srbija neće dobiti ništa, već će u boljoj poziciji biti druga strana“.

Objašnjavajući dosadašnju politiku podrške Srbima koji žive na Kosovu, Vučić je rekao da Srbija za Kosovo, na različite načine, godišnje izdvaja između 520 i 530 miliona evra i da je zato razvoj privatnog sektora na Kosovu od ključnog značaja za ekonomski opstanak Srba u pokrajini. On je naglasio da Srbija izdvaja oko 30 puta više novca od vlasti u Prištini i EU zajedno.³³ Ovaj podatak predstavlja izuzetno važan „detalj“. Najpre, ovo je jedna od retkih prilika da se javnost obaveštava o iznosu novca koji se ulaže i/ili troši na Kosovu. Takođe, predsednik Vučić je prvi visoki zvaničnik Srbije koji izlazi u javnost sa procenom ovih izdvajanja. Pri tome, suma o kojoj govori predsednik Srbije značajno prevazilazi dosadašnje procene direktnih troškova budžeta Srbije za Kosovo.

32 „Po izjavi zamenika direktora Kancelarije Dušana Kozareva, od 31. oktobra 2017. do 27. marta 2018. održano je dvadeset šest (26) okruglih stolova a po oceni Nikole Selakovića, generalnog sekretara predsednika Republike Srbije, održano je petnaest (15) okruglih stolova. Po proračunima Forumovog stručnog tima, bilo je dvadeset i devet (29) okruglih stolova.

(Još pet okruglih stolova u okviru unutrašnjeg dijaloga“, N1, 28. mart 2018, <http://rs.n1info.com/a375166/Vesti/Jos-pet-okruglih-stolova-u-okviru-unutrasnjeg-dijaloga.html>)

33 „U pojedinim javnim preduzećima plaćamo plate za hiljade ljudi koji nisu na Kosovu. Nismo u stanju da pročistimo te spiskove jer svaki put imate revoluciju, veću ili manju, podržanu od svih ovde u Srbiji. I zato nekada moramo da podilazimo delu javnosti čak i kada oni nisu u pravu“, rekao je Vučić.

Postavlja se pitanje da li će Vlada Srbije pratiti primer predsednika Republike i napraviti detaljan i sveobuhvatan izveštaj o iznosu koji se iz budžeta Srbije ili „indirektno“, ali na trošak budžeta, javnih preduzeća i građana Srbije, odvaja za Kosovo. Ukoliko se dogodi da Vlada Srbije ispuni svoju obavezu i izvesti Skupštinu i javnost Srbije, bio bi to značajan doprinos podizanju sadašnjeg niskog stepena obaveštenosti javnosti o politici Srbije za Kosovo i povodom Kosova. Verovatno je da bi to proizvelo i političke manipulacije, ali je, važnije od toga, da bi to bio doprinos argumentovanoj raspravi o Kosovu.

Posle rasprave na okruglom stolu, Aleksandar Vučić je podržao stav da je uvek neophodan pokušaj razumevanja interesa druge strane, kao i da je neophodan odnos većeg poštovanja između dva naroda. „Međutim, vlasti u Prištini nas u razgovorima samo pitaju kada ćemo da priznamo nezavisnost Kosova ili da im omogućimo stolicu u UN-u“, naglasio je Vučić, dodajući da „suštinskog razgovora, zato, nije ni bilo“. Predsednik Srbije je obavestio skup i ponovio da bi, pre svega, EU trebalo da razume da „Srbija ne može da prihvati da sve izgubi i bude gažena, a da druga strana dobije sve“.

Govoreći o hapšenju direktora Kancelarije Marka Đurića i o upadu snaga kosovske policije na sever Kosova, predsednik Srbije je ocenio da je Priština to radila da prikrije proterivanje osoba povezanih sa organizacijom Fetulaha Gulena iz Turske, a „to je bila i štih proba zauzimanja severa“. Srpska strana se uzdržala od nasilja, jer nije želela sukob, iako „ne mora da govori o tome koliko na severu Kosova ima oružja i ljudi koji bi bili spremni da ga upotrebe“. „Nismo nijednog momenta pomerili vojsku ili policiju... A šta ću ja da koristim kao argument da nekoga izbavim iz zatvora, to je moja stvar“, zaključio je Vučić.

Predsednik Vučić je povodom ove rasprave zaključio da je jedinstvena poruka predstavnika organizacija civilnog društva „treba da se saglasimo sa nezavisnošću Kosova, ali da je formalno ne priznamo...“, da vidimo šta je to što možemo da izvučemo za srpsku zajednicu i da vidimo šta možemo da obezbedimo za budućnost Srbije u EU“.

Pored ovoga, predstavnici organizacija civilnog društva, među kojima su i oni iz organizacija Srba sa Kosova, bili su složni u oceni da je podela Kosova „najgore rešenje“, a umesto toga su se založili za nastavak procesa normalizacije odnosa Beograda i Prištine i poboljšanje uslova života Srba, u čemu posebno mesto ima koncept ZSO plus.³⁴

„Razgovarati o Kosovu i budućnosti srpsko-albanskih odnosa je samo po sebi veoma teško, naročito u godini kada je ubijen Ivanović“, rekao je Vladimir Petronijević iz Grupe 484. Takođe, dodao je i da hapšenje direktora Kancelarije za Kosovo i Metohiju Marka Đurića zaslužuje najveću osudu, a da je ubistvo Olivera Ivanovića poslalo poruku svima koji o KiM razmišljaju hrabro, odgovorno i racionalno.

Nikola Burazer iz Centra za savremene politike je istakao da bi pregovore trebalo voditi u pravcu normalizacije odnosa a bez priznanja nezavisnosti. Uostalom, to je ono što se nalazi i u dokumentima za pristupanje Srbije EU. „To smatram minimumom koji od Srbije očekuje EU i maksimumom na koji je Srbija spremna da pristane“, zaključio je Burazer.³⁵

Sanja Sovrlić iz Crno-belog sveta je istakla da „ukoliko ne budu stvorene okolnosti u kojima Srbi sa Kosova mogu imati pristojan život i ukoliko ne budu ohrabreni da se bore za svoja prava, onda preostaje da Srbija pitanje Kosova rešava iseljavanjem Srba sa Kosova što nije trajno rešenje“. Ona je dodala i da je bezbednost jedan od najvećih problema na severu Kosova, te da je najveći pokazatelj za to ubistvo Olivera Ivanovića. Takođe, upozorila je i da su u poslednje vreme „glasne priče“ o podeli Kosova, i da takvo rešenje neće rešiti postojeće, već može stvoriti nove probleme, što posebno nije dobro za Srbe južno od Ibra.

34 Nacionalni Konvent 35 sa Vučićem: Narod KiM jedini ne može da se obrati Evropskom sudu, većina protiv podele“, Danas, N1, Beta, KoSSev, 31. mart 2018.

35 www.slobodnaevropa.org/a/vucic-nvo-sektor-dijalog-kosovo/29137276.html; Slobodna Evropa, 31. 3. 2018.

Jovana Radosavljević iz Nove društvene inicijative je istakla da imperativ rešenja moraju biti mir i bezbednost građana. Preduslov za mir, prema njenim rečima, jesu vladavina prava i poštovanje dogovora, ali i pronalaženje krivaca za ubistvo Olivera Ivanovića. Svako pooštavanje tenzija ne ide u prilog tome. Kao i prethodnici, Radosavljević je ocenila da bi podela Kosova, odnosno razmena teritorija, bio „najopasniji put“, a i pored toga više od polovine Srba bi ostalo na Kosovu, jer žive u Kosovskom Pomoravlju.

Izabela Kisić iz Helsinškog odbora za ljudska prava Srbije je kazala: „Srpska zajednica na Kosovu može da bude i trebalo bi da bude važan faktor u stvaranju modernog, demokratskog i multikulturalnog društva na Kosovu ukoliko se uključi snažnije u integrativne procese.“ No, i dalje su najveći problemi srpske zajednice siromaštvo, nezaposlenost, obrazovanje dece, neefikasno sprovođenje zakona. Kisić je ocenila da je, tokom poslednjih deset godina, postignut značajan napredak u infrastrukturi i unapređenju svakodnevnog života građana srpske nacionalnosti južno od Ibra, a to je postignuto zahvaljujući pre svega zalaganjima međunarodne zajednice. Vlada Srbije trebalo bi da nastavi da pomaže srpskoj zajednici na Kosovu ali „mora da odustane od politike manipulacije srpskom zajednicom radi postizanja teritorijalnih ciljeva, koji su u suprotnosti sa procesima evro integracija“. Na samom kraju izlaganja, Kisić je naglasila sledeće: „Najproblematičnija tačka, od 1999. godine, je sever Kosova. Zvanični Beograd je u novijoj istoriji više puta žrtvovao Srbe van Srbije odbijajući mirna rešenja. Nadam se da ova Vlada neće ići tim putem. Srbi južno od Ibra su u izuzetno teškim okolnostima napravili napore da se integrišu u kosovsko društvo i taj proces i dalje traje. I sa ovog aspekta evropske integracije su veoma značajne.“³⁶

Dragiša Mijačić iz InTER-a je ocenio da je „realnost da će Srbija pre ili kasnije potpisati sporazum normalizacije odnosa sa Kosovom“ i da je „potpisivanjem Briselskog sporazuma Srbija priznala ustavno-pravni poredak Kosova koji podrazumeva gašenje srpskih institucija na Kosovu. To je danas nepovratan proces, jedino što nam ostaje jeste da radimo na unapređenju postojećih rešenja“.³⁷

Jovana Jakovljević iz InTER-a ukazala je da su srpskoj zajednici potrebne institucije koje će da funkcionišu efikasno. Veliki problem Srba na Kosovu je „prekomerna zaposlenost u javnim institucijama“. Stoga je potreban program koji bi, ako treba, bio i socijalni, ali bolje je da bude razvojni čiji bi cilj bio smanjivanje prekomernog zapošljavanja u javnim institucijama a podržao bi održivo zapošljavanje i u javnom a posebno u privatnom sektoru. Jakovljević je ukazala da „lokalne samouprave nemaju dovoljno kapaciteta za realizovanje projekata“, i preporučila: „Potrebno je jačati kapacitete lokalnih samouprava. Privredni sektor je sada u rudimentarnoj fazi, što je posledica političkih i bezbednosnih okolnosti. Probleme treba posmatrati strateški i ekonomski i jačanjem ekonomije doprineti boljem kvalitetu života Srba na Kosovu.“

Stefan Surlić iz Centra za interdisciplinarne studije Fakulteta političkih nauka u Beogradu istakao je pogubne posledice nepostizanja dogovora: „Odsustvo dogovora značilo bi približavanje Kosova Albaniji, obespravljen status Srba, trajno oduzetu privatnu i državnu imovinu, kao i blokiran put evropskih integracija Srbije. Zamrznuti konflikt bi nas u budućnosti suočio sa dvomilionskom populacijom na Kosovu, koja nema identifikaciju sa Srbijom i živi, decenijama, u posebnom političkom sistemu. Interes Srbije je obezbeđivanje delotvorne autonomije za Srbe na Kosovu, sa egzistencijalnom sigurnošću, koju bi obezbeđivalo vlasništvo nad preduzećima koja se nalaze na teritoriji buduće ZSO.“³⁸

36 https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=03&dd=31&nav_category=640&nav_id=1375789, <https://www.slobodnaevropa.org/a/vucic-nvo-sektor-dijalog-kosovo/29137276.html>, Slobodna Evropa, Tanjug, B92, 31. mart 2018.

37 https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=03&dd=31&nav_category=640&nav_id=1375789, <https://www.slobodnaevropa.org/a/vucic-nvo-sektor-dijalog-kosovo/29137276.html>, Slobodna Evropa, Tanjug, B92, 31. mart 2018.

38 *Novosti dana*, Radio Beograd 1, 31. mart 2018.

Postizanje normalizacije u odnosima je jedino održivo rešenje. Poseban značaj ovog rešenja je u statusnoj neutralnosti, dok bi podela teritorija dovela do destabilizacije i međuetničkih sukoba, smatra Verka Jovanović iz Foruma. Važno je da se stvore institucionalni instrumenti koji će smanjiti stepen diskriminacije za Srbe južno od Ibra. ZSO, na način na koji je dogovorena u Briselu, ne pruža dovoljno efikasne garancije zaštite ljudskih prava za srpsko stanovništvo na Kosovu, te da bi, upravo iz tog razloga, trebalo, kroz nastavak dijaloga, obezbediti širi paket zaštite prava srpske zajednice, a to se u Stavovima Foruma naziva „ZSO Plus“, pojasnila je Jovanović.

Miodrag Milićević, iz nevladine organizacije Aktiv, ocenio je da, nakon višemesečnog unutrašnjeg dijaloga, društvo u Srbiji nije blizu konsenzusa o statusu Kosova, te da smatra da umesto što se akcenat stavlja na to, pažnju bi trebalo usmeriti na rešavanje svih otvorenih problema sa Prištinom, posebno problema sa kojima se suočavaju Srbi na Kosovu. Među tim problemima su: priznavanje ličnih dokumenata, što otežava slobodu kretanja, zaštita prava raseljenih lica na povratak, povratak uzurpirane imovine; nizak stepen obrazovnog i zdravstvenog sistema, brojni bezbednosni izazovi, naročito međuetnička distanca, tenzije i sukobi, politička nestabilnost i snažan uticaj kriminala i korupcije na sve segmente života na Kosovu.

Koordinatorica NKEU Nataša Dragojlović je „ohrabrila predsednika Srbije da izađe sa platformom i planom za rešavanje pitanja Kosova“, navodeći da je to neophodno jer „svi ostali akteri kosovske drame imaju svoj plan“.³⁹

Ministarka Aleksandra Joksimović je, govoreći o formulaciji „dobrosusedski odnosi“ između Beograda i Prištine, koju su često upotrebljavali predstavnici organizacija civilnog društva, istakla da su sledeći uslovi za izgradnju takvih odnosa: nema povratka na stanje pre 1999. godine, nema podele teritorije i nema prisajedinjenja nekoj drugoj državi. Joksimović je naglasila da se ti uslovi ne odnose na nezavisno Kosovo, već na suštinsku autonomiju. Takođe, u rezoluciji Generalne skupštine UN-a, o normalizaciji odnosa Prištine i Beograda iz 2010. godine ističe se: prvo, da će dijalog biti činilac mira, bezbednosti i stabilnosti u regionu; drugo, da će dijalog služiti kao sredstvo promovisanja saradnje; i, treće, da je cilj je napredak ka članstvu EU i poboljšanje uslova života ljudi. Dakle, zaključila je Joksimović: „Nema dobrosusedskih odnosa.“⁴⁰

U obaveštavanju javnosti i o ovom okruglom stolu Radna grupa je nastojala da strogo kontroliše poruke koje se šalju u javnost. To potvrđuje i podatak da su na dostupnom snimku skupa zabeleženi samo govori inicijatora Aleksandra Vučića i ministarke za evro integracije Aleksandre Joksimović, a od ostalih učesnika se čula pozdravna reč i principi za rešavanje do kojih je došla radna grupa NKEU.⁴¹ Stoga se stručni tima Foruma u izradi ovog pregleda stavova sa okruglog stola koristio snimcima sa sajta Radne grupe, izveštajima medija, zabeleškama članova stručnog tima Foruma koji su bili i učesnici rasprave, kao i materijalom koji je u elektronskoj formi NKEU pripremio za predsednika Srbije.

No, kako se, po svemu sudeći, radi o poslednjem okruglom stolu u organizaciji ili su organizaciji Radne grupe, potrebno je da se naglasi da je nastojanje da se rasprava kontroliše i javnost selektivno obaveštava neposredno onemogućavalo jedan od ciljeva koje je proklamovao inicijator Aleksandar Vučić. Reč je o potrebi uključivanja što šireg kruga učesnika, kao i stvaranja atmosfere demokratske podrške za predlog rešenja koji bi predsednik Srbije Aleksandar Vučić trebalo da predstavi javnosti.

39 https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=03&dd=31&nav_category=640&nav_id=1375789, <https://www.slobodnaevropa.org/a/vucic-nvo-sektor-dijalog-kosovo/29137276.html>, Slobodna Evropa, Tanjug, B92, 31. mart 2018.

40 Odvojeni procesi: *Poglavlje 35 nije zamena za dijalog*, Tanjug, 31. mart 2018, <http://www.alo.rs/joksimovic-poglavlje-35-nije-zamena-za-dijalog/155749>.

41 <https://www.youtube.com/watch?v=fqScR0-KchA&t=9s>

Okrugli sto: Srbija je Kosovo

Dvadesetdeveti okrugli sto, je održan 11. maja 2018. godine, u organizaciji Radne grupa i Srpskim nacionalnim forumom (SNF).

Dan pred sam skup stigle su, i ovog puta, dve različite najave, jedna iz SNF u kojoj se potvrđuje raniji dogovor, odnosno prisustvo predsednika Srbije Vučića i direktora Kancelarije Marka Đurića. Sa druge strane, najava Kancelarije da će okruglom stolu u okviru procesa unutrašnjeg dijaloga "prisustvovati" zamenik Dušan Kozarev. Okruglom stolu je prisustvao Kozarev bez uključivanja u razgovor. Iz ovog sledi zaključak da predstnik Srbije Aleksandar Vučić nije održao obećanje da će lično razgovarati sa predstavnicima SNF. Podesećanja radi: predstnik Srbije se nije pojavio ni okruglom stolu nazvanom "Laplje selo 2", koji je organizovao SNF.

SNF je protiv "naglog i brzog rešenja", a tako vide pravno-obavezujući sporazum i protiv je zamrznutog konflikta. SNF zastupa "formulu rešavanja" kao "treće rešenje". Argumenti protiv "brzog rešenja", "rešenja preko kolena" kako je opisan "pravno-obavezujući sporazum."⁴²

Zapravo, "ne postoji rešenje za KiM, postoji rešavanje. Dakle, nije zamrznuti konflikt, već rešavanje i mi imamo segmente (delove) na koji način da se to rešava. SNF ima strategiju kako da to uradimo. Prvo i osnovno pitanje je nacionalno, moralno i ekonomsko uzdizanje srpskog naroda na KiM-u."

"Pogrešno se kod nas shvata, da ako smo nešto konzervirali, ne radimo ništa, već čekamo. Kako god da zamrznete, procesi se na nekoj teritoriji odvijaju. Srbija u ovom trenutku nema resursa da vodi zamrznuti konflikt."

U rasparvi je istaknuto da "Kosovskometohijski Srbi i SPC govore istim jezikom. Na žalost, kako sada stvari stoje, Srbi sa Kosova i vlada Srbije ne govorimo istim jezikom".

Izražena je rezervisanost po pitanju mogućnosti rata. Razlog za to je, kako se isitiče, da mali narodi ne odlučuju o ratovima. Takođe, ovakvim ponašanjem Albanaca, onim što sprovode, rata će biti, ali u nekoj drugoj generaciji, jer Albanci sada rade ono što su Srbi ponekad radili, da u trenutku najveće vlasti, umesto kompromisa, oni prave teror, a teror na kraju završava kontraterorom.

* * *

U ovom, kao i prethodnim izveštajnim periodima, institucionalizovani dijalog se odvija kao kontrolisan i navođen proces. Za razliku od prethodnih okruglih stolova, na kojima je kontrolisan odabir učesnika poput stručnjaka, studenata, privrednika, stvaralaca javnog mnjenja političkih i drugih vođa,⁴³ kao i rasprava koje nisu izlazile iz okvira diskursa „političke korektnosti“ - ova je uključivala mnogo toga, a posebno zagovaranje *status quo* politike i etničkog razgraničenja. Izuzetak predstavlja okrugli sto organizovan u saradnji sa NKEU. U ovom slučaju kontrola je izvršena usmeravanjem javnosti pri obaveštavanju o raspravi. No, i pored toga, ovaj okrugli sto spada, po ocenama medija, analitičara i diplomata, u okrugle stolove koje su imali značajan rezultat. To se odnosi i na okrugli sto sa Srbima sa Kosova „Laplje selo II“, koji je prikazan u četvrtom izveštaju. U ovom izveštajnom periodu izuzetak je bio okrugli sto sa predstavnicima organizacija civilnog društva, i to po otvorenosti i argumentovanosti izlaganja učesnika predstavnika civilnog društva.

⁴² Većina učesnika, pravnika po struci, kritikovala je ovaj pojam i isključivo sa terminološkog aspekta. Tvrdi da ne postoji valjan termin - "pravno-obavezujući sporazum": Čim je sporazum, on u sebi već sadrži odrednice "pravni" i "obavezujuć"

1.1.2.3. Reagovanja opozicionih političkih stranaka

Predsednik pokreta slobodnih građana (PSG) Saša Janković je ocenio da se dijalog između Beograda i Prištine vodi na nedemokratski način u atmosferi mržnje i huškanja na rat.⁴⁴

Janković je kazao i da je „devedesetih godina vlast Slobodana Miloševića, SPS-a, JUL-a i radikalne stranke učinila sve da Kosovo suštinski izgubimo“,⁴⁵ a „Kumanovskim sporazumom ta vlast [je] potpisala da Srbija više nema suverenitet nad Kosovom“.⁴⁶ Stoga „treba prihvatiti realnost ali da od srpskih političara ne bude traženo da priznaju kosovsku nezavisnost. Zabluda je da članstvo Kosova u UN znači i priznanje nezavisnosti“,⁴⁷ i fokusirati se na: prava ljudi na Kosovu, pre svega Srba i nealbanskog stanovništva.⁴⁸

Predsednik Narodne stranke (NS) Vuk Jeremić za nedeljnik „Vreme“ (26. april 2018. godine), ocenjuje da je Srbija u potpunoj defanzivi u tim pregovorima i da se moralo pregovarati na drugačiji način, te bi trebalo „napraviti reviziju prioriteta“, što bi otvorilo mogućnost da Srbija „nešto i dobije“. Jeremić navodi sledeće: „Da li namerno ili omaškom, propušteno da se na ozbiljan način stave na sto neka izuzetno važna pitanja. Na primer, pitanja imovine, što privatne što države Srbije.... Olako se prešlo preko akta eksproprijacije 'Trepče'“. On ocenjuje da „zapadni igrači nikako ne bi mogli olako da je odbace, s obzirom da je ona dosta važna u zapadnom poretku“.⁴⁹ Takođe, ista kritička opaska se odnosi i na to da nije raspravljano „šta će biti status i garancije za srpsko kulturno nasleđe na teritoriji Kosmeta“.⁵⁰ Iz ovih argumenata, koji nisu u potpunosti zasnovani na činjenicama, na primer, argument o imovini,⁵¹ Jeremić dolazi do zaključka koji se donekle može braniti: „Prištini nedostaje samo još jedna bitna stvar u kontekstu uspostavljanja državnosti na osnovu jednostranog proglašenja nezavisnosti u februaru 2008, a to je stolica u Ujedinjenim nacijama.“⁵² A, upravo to bi Priština trebalo da dobije prihvatanjem pravno obavezujućeg sporazuma, tvrdi Jeremić.

44 Janković: *Kosovo može u UN*, Blic, 5. april 2018.

45 „Krizu koja je tamo nastala, demokratsku, ekonomsku i ljudsku krizu rešavali su na najnedopustiviji mogući način, brutalnom silom, i iako je sa one strane bilo zaista nedopustivih stvari, država sebi ne sme da dozvoli da koristi brutalnu silu, neselektivnu silu protiv svog naroda. Cena za to je ogromna, cena za to je naš suverenitet nad Kosovom“ (Saša Janković: *Kumanovskim sporazumom potpisano je da Srbija više nema SUVERENITET nad Kosovom! Ovo pitanje treba rešiti na demokratski način!*, 25. mart 2018; <https://www.espreso.rs/vesti/politika/235781/sasa-jankovic-kumanovskim-sporazumom-potpisano-je-da-srbija-vise-nema-suverenitet-nad-kosovom-ovo-pitanje-treba-resiti-na-demokratski-nacin-video>).

46 Isto.

47 Janković: *Kosovo može u UN*, Blic, 5. april 2018.

48 „Dakle kolektivna individualna prava tih ljudi štititi svim mogućim diplomatskim sredstvima, naći će se rešenje za pravoslavne crkve i manastire“, „to je naše istorijsko kulturno nasleđe koje ne pripada suštinski albanskom narodu, niti ga oni shvataju kao svoje“, i „naći najjaču formulu za autonomiju severa Kosova, zajedno sa srpskim opštinama“ (Isto).

49 Vuk Jeremić, *Šta su sve dogovorili Vučić i Tači*, Vreme, 26. april 2018, str. 20.

50 Isto.

Postoji problem i sa ovim argumentom koji ističe Jeremić. Naime, vlast predvođena DSS-om i DS-om, u kojoj je bio i Jeremić, prekinula je razgovore sa Prištinom koji su se odvijali uz moderaciju Mahtija Ahtisarija. Tada se Beograd obratio Moskvi, koja je angažovala i Peking, da svojim vetom spreče usvajanje Sveobuhvatnog plana koji je pripremio Ahtisari, na osnovu dijaloga. A ovim predlogom su pitanja koja spominje Jeremić izuzetno dobro regulisana čime su zaštićeni i interesi srpske zajednice. To važi i za zaštitu prava srpske zajednice i SPC.

51 Istina je da je promenom mandata posle jednostranog proglašenja nezavisnosti EU redefinisala svoju ulogu. Umesto da nastavi ulogu „stuba ekonomskog razvoja“ koji se bavio i privatizacijom, formiran je EULEX, čija se misija ni u jednom elementu nije bavila temom imovine. Čak je pitanje restitucije povereno ostacima UNMIK-a. Pri tome nije zabeleženo da je Vlada u kojoj je Jeremić bio ministar spoljnih poslova uopšte postavila to pitanje. Takođe, činjenica je da je Trepča preuzeta od Kosovske privatizacione agencije tek 2016. godine, kao i da je bilo političkih protesta Srba, ali da Vučić nije uspeo da ovo pitanje nametne Briselu.

52 Isto.

Ovakvim stavom Jeremić pokazuje distancu u odnosu na proces normalizacije odnosa Beograda i Prištine, kao što ima i sumnje u vrednosti EU integracija. Zapravo, Jeremić sebe i NS samoodređuje kao konzervativne evroskeptike.

Dakle, ovaj intervju ne doprinosi značajnije definisanju političke alternative Aleksandru Vučiću po pitanju Kosova. Ali je izuzetno značajan zbog tvrdnji o susretima i dogovorima Hašima Tačija i Aleksandra Vučića iza očiju javnosti. Više o tome ćemo kasnije u izveštaju.

Poput Vuka Jeremića, i njegov nekadašnji šef, a bivši predsednik Srbije, sadašnji predsednik Socijaldemokratske stranke Srbije (SDS) Boris Tadić smatra da je problem pre svega u tome što je Vučić podlegao pritiscima „političkog bloka predvođenog SAD i Nemačkom“ a ovaj je, po tvrdnjama Borisa Tadića, „sve vreme tražio sporazume koji idu u pravcu poništavanja institucija države Srbije na Kosovu, kao prelazno rešenje do konačnog priznanja nezavisnosti, što im je bio glavni cilj“.⁵³

Poslanica NS-a dr Dijana Vukomanović ocenjuje: „Postoji simulacija dijaloga, ali nigde iz tog procesa nije proistekla pregovaračka platforma, mi ne znamo šta je pregovaračka platforma predsednika Srbije“. Istakla i da je pregovaračku poziciju Srbije pokvario upravo Vučić „političkim blefom koji nije dao rezultate, nego je upravo urušio pregovaračku poziciju.“⁵⁴

Vučić i vladajuća koalicija oko SNS-a je, po oceni Borisa Tadića, prihvatila „apsolutno poništavanje institucija Srbije i njihovu zamenu pravnim sistemom nezavisnog Kosova, čak i na severu Kosova, što se nije dogodilo ni nakon Kumanovskog sporazuma“.⁵⁵ Iz ovog iskaza može se uočiti odricanje od politike integracije srpske zajednice u institucionalni sistem Kosova. Ali, Tadić u intervjuu ne uspeva da odgovori na pitanje zašto je onda on i njegova SDS podržala Briselski sporazum. Što se tiče same ocene o potpunom nestanku institucija Republike Srbije na Kosovu, Tadić je u pravu da je to potpisano. Ali, u praksi, Beograd je držao, mada oslabljene, paralelne institucije, pre svega lokalne vlasti, obrazovanja, zdravstva i socijalne pomoći.

Tadić ocenjuje da je zaštita prava srpske zajednice efikasnija po Ahtisariju nego prihvatanjem koncepta ZSO. Sa ovom se ocenom nije teško složiti, ali potrebni su argumenti. Takođe, Tadić ne uviđa da ima obavezu da objasni javnosti Srbije kako se, preko noći, okrenuo od dijaloga sa Prištinom i Ahtisarijevog Sveobuhvatnog plana ka Moskvi i njenom vetu. Činjenica je da je upravo to umnogome opredelilo nekoliko procesa: jačanje međunarodne podrške za jednostrano proglašenu nezavisnost Kosova, kao i za snaženje uticaja Rusije u Srbiji i na Balkanu. A ovaj uticaj i te kako otežava integraciju Srbije u EU. Zapravo, bez obzira na samoocenjivanje, politika koju je zagovarao i sada zagovara Tadić nije ni proevropska, a ni alternativa u odnosu na etnonacionalizam SNS-a i Aleksandra Vučića.

Potpredsednik DS-a Igor Salak u autorskom tekstu u dnevnom listu Danas piše da opredeljenje treba da bude „zalaganje za dijalog, budući da je čak i neprestani dijalog bolji od najkratkotrajnijeg sukoba“, zaštita i ravnopravnost Srba sa albanskom većinom; verskih objekata, kao i kulturnih spomenika, te putni koridori kojim se dolazi do njih moraju imati poseban režim zaštite. DS, prema njegovim rečima, zagovara aktivnu ulogu i stalnu aktivnu diplomatiju, umesto *ad hoc* reakcija na događaje na terenu i „krizni PR“ za unutrašnje političke i dnevne potrebe. DS se protivi „svakom vidu medijskih manipulacija i zloupotreba emocija, kojima se građanima skreće pažnja sa suštine kosovskog problema“. Smatra da je neophodno raditi na osnaživanju i nezavisnosti „naših institucija, kao presudnog faktora u popravljajući naših pregovaračkih pozicija“. „Samo tako i u tom slučaju jedan čovek, makar bio i predsednik Republike, nikada neće moći da sam odluči o ovom pitanju“, piše Igor Salak.⁵⁶

53 Boris Tadić: *Bio bih na vlasti da sam prihvatio što i Vučić*, NIN, 12. april 2018, str. 11.

54 Dijana Vukomanović: *Vučić pokazao da nije talentovan za stvaranje uslova za bilo kakav dijalog*, NSPM, 4. april 2018, <http://www.nspm.rs/hronika/dijana-vukomanovic-vucic-pokazao-da-nije-talentovan-za-stvaranje-uslova-za-bilo-kakav-dijalog-pregovaracku-poziciju-srbije-urusio-je-politickim-blefom-koji-nije-dao-rezultate.html>.

55 Isto.

56 *Građanska Srbija i Kosovo*, Danas, 13. april 2018.

Poslanica DS-a u Skupštini Srbije Nataša Vučković je rekla da bi vlast o rešenju kosovskog problema trebalo da razgovara i sa opozicijom, pre svega onom proevropskom. Za početak trebalo bi „stvoriti uslove za razgovor između vlasti i opozicije, promeniti ton kojim se vlast obraća opoziciji, uvesti bar nešto uljudnosti i međusobnog poštovanja u politički dijalog, afirmisati parlament kao mesto ozbiljnog političkog dijaloga“.⁵⁷ Po ovom stavu, kao i u prethodnim izveštajima, može se zaključiti da Vučković s pravom ukazuje na odsustvo demokratskog dijaloga. Takođe, ukoliko je zaista politika predsednika i Vlade Srbije ona u koju se javno zaklinju – članstvo Srbije u EU, dužni su da odgovore na pitanje koje postavlja i Vučković, kako će to učiniti bez saradnje ili uz uništavanje proevropskih političkih i drugih aktera javnosti u Srbiji.

Predsednik Pokreta „Dveri“ Boško Obradović je, u Skupštini Srbije, predstavio Radnu grupu za Kosovo, koju čine bivši ministri, sadašnji i bivši poslanici i intelektualci „koji žele da pomognu narodu i državi u borbi za očuvanje Kosova u sastavu Srbije“.⁵⁸

Ova grupa je poslala zahtev predsednici Skupštine Maji Gojković da hitno zakaže vanrednu sednicu o Kosovu. Povodom toga, Obradović je izjavio: „Nema unutrašnjeg dijaloga o Kosovu i Metohiji ako se o tome ne govori u najvažnijoj državnoj instituciji (Skupštini).“ Polazeći od stava da Dveri neće donositi odluke o Kosovu bez konsultacije s članovima ove Radne grupe, Obradović je pozvao sve političke stranke u Srbiji da se izjasne o zahtevu međunarodne zajednice da Beograd i Priština potpišu pravno obavezujući sporazum, a taj poziv važi i za Aleksandra Vučića kao predsednika Srpske napredne stranke. Obradović je naglasio da će Dveri saradivati sa onim strankama koje odbace taj sporazum.⁵⁹

* * *

Unutrašnji dijalog nije od posebnog interesa opozicionih stranaka u ovom izveštajnom periodu. Takođe, vlast i mediji pod njenim uticajima su nastojali da što više udalje opozicione stranke od teme Kosova ili da onemoguće da se javnost obavesti o stavu opozicije po pitanju Kosova.

1.1.2.4. Reagovanja građanskog društva

Stavovi Srpske pravoslavne crkve (SPC) i Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU)

Stavovi unutar SPC i stavovi o SPC

Nakon perioda ćutanja, SPC se u ovom izveštajnom periodu više puta oglasila putem izjava patrijarha SPC Irineja, mitropolita i vladika, kao i „*Saopštenjem za javnost Svetog arhijerejskog sabora Srpske pravoslavne crkve sa redovnog zasedanja održanog u Pečkoj Patrijaršiji i Beogradu od 29. aprila do 10. maja 2018. godine*“⁶⁰ (u daljem tekstu: *Saopštenje SPC*).

Patrijarh Irinej je ukazao da nijedna opcija za povratak Kosova nije isključena i ponovio je ranije izrečen stav: „Ako neko nešto silom uzme, to se može vratiti, *nadamo se mirnim putem*, ali ako nešto poklonite drugom, to ne možete tražiti nazad. To nije više vaše. Tako je i sa Kosovom i Metohijom.“⁶¹

57 Vučković: *Bilo bi dobro da vlast razgovara sa opozicijom o Kosovu*, Danas, 31. mart 2018, <https://www.danas.rs/politika/vuckovic-bilo-bi-dobro-da-vlast-razgovara-sa-opozicijom-o-kosovu>.

58 Među članovima grupe su Kosta Čavoški, bivši ministar za Kosovo Slobodan Samardžić, bivši ministar saobraćaja Dragan Todorović, predsednik Inicijativnog odbora „Zdrave Srbije“ Milan Stamatović.

59 Obradović: *Radna grupa za KiM – Čavoški, Samardžić.*, N1, 29. mart 2018, <http://rs.n1info.com/a375614/Vesti/Bosko-Obradovic-predstavio-Radnu-grupu-za-Kosovo-i-Metohiju.html>.

60 Saopštenje je dostupno na zvaničnom sajtu SPC: <http://www.spc.rs/>.

61 *Patrijarh Irinej: SPC nikad nije odstupila sa Kosova*, N1, 7. april 2018, <http://rs.n1info.com/a377915/Vesti/Patrijarh-Irinej-SPC-nikad-nije-odstupila-sa-Kosova.html>, (podvlačenje Foruma).

Mitropolit crnogorsko-primorski Amfilohije, jedan od potpisnika *Apela*, o kome je bilo više reči u trećem izveštaju, prokomentarisao je stav vlasti prema *Apelu* i njemu lično u intervjuu za *Nedeljnik*, i to na sledeći način: „Zapanjen sam. Žao mi je zbog njih, iskreno rečeno. Pre svega, ja nisam ni Vučića ni njih ničime povredio. Izrazio sam brigu... zbog ove politike koja se vodi od Briselskog sporazuma koji su potpisali, 2013. godine, da će se odreći Kosova i Metohije. To nije napad ni na koga.“⁶²

U Saopštenju SPC sadržane se značajne poruke od ranije poznate javnosti Srbije. Među njima su posebno treba istaći sledeće:

Najpre se određuje značaj pitanja Kosova za SPC: „Pitanje Kosova i Metohije predstavlja srpsko crkveno, nacionalno i državno pitanje prvog reda. Naša Crkva kao duhovna mati našega naroda u celini i Srbija kao država najvećeg dela srpskog naroda, kojoj teritorija Kosova i Metohije i pripada, nose najveće breme odgovornosti za očuvanje te naše istorijske pokrajine u granicama Srbije i za budućnost srpskog naroda u njoj.“

U Saopštenju SPC zauzimaju se i sledeći stavovi od neposrednog značaja za unutrašnji dijalog, kao i za nastavak politike prema Kosovu i nastavak briselskog dijaloga: „Što se tiče državno-pravnog statusa naše države na Kosovu i Metohiji, odnosno njenog punog suvereniteta i integriteta, Sabor ponavlja jasan, više puta izrečen, stav poglavara Srpske pravoslavne crkve, Njegove Svetosti patrijarha Irineja: ‘Apelujemo na naše državnike da ne smeju nikada da daju svoju saglasnost na otuđenje Kosova i Metohije, jer ono što se silom uzme, to se i vrati, ono pak što se pokloni nekome, to je za svagda izgubljeno, a to Srbi i Srbija ne smeju dozvoliti? Mi se iskreno nadamo, uz molitvu Gospodu da će se problem, stvoren najpre oružanom pobunom albanskih separatista, a potom okupacijom Pokrajine, rešiti isključivo mirnim putem na načelima pravde i prava. Mir je neophodan uslov da bi kosovsko-metohijski Srbi mogli da žive slobodno, bez straha za goli život i da pravda za njih istovremeno bude i pravično rešenje za tamošnje Albance i za sve zajednice koje žive na Kosovu i Metohiji.

Očuvanje Kosova i Metohije kao integralnog dela Srbije, po svim međunarodnim standardima, a ujedno u skladu sa Ustavom Srbije i sa Rezolucijom 1244 Ujedinjenih nacija, ne znači i konfrontaciju sa svetom već upravo afirmaciju stava da se bez osnovnih prava i sloboda jednog naroda, njegovog identiteta, duhovnosti i kulture, ne može naći stabilno dugoročno rešenje. Nikada kao sada nismo imali veću obavezu da na svakom mestu i u svakoj prilici argumentovano svedočimo da se na Kosovu i Metohiji ne gradi društvo ljudi jednakih prava i sloboda nego društvo koje je u svim aspektima protivno osnovnim vrednostima na kojima počivaju demokratska društva...

Sabor posebno zahteva nepovredivost verskih prava i sloboda srpskog naroda i ostalih naroda na Kosovu i Metohiji. Ta prava i slobode neodvojivo su povezani sa položajem i statusom naših svetinja – manastira, crkava, grobalja, spomenika kulture... Srbija čini sve – a i u budućnosti će činiti – za zaštitu, obnovu, restauraciju i očuvanje tih svetinja i spomenika sakralne i kulturne baštine i u tome ima nepodeljenu podršku relevantnih međunarodnih ustanova, pre svega UNESCO. Za brigu o njima neprekidno i neumorno se zalažu i najviši predstavnici naše Crkve jer to nije dnevopolitičko pitanje nego suštinska istorijska stvarnost i identitetska vrednost srpskog naroda. Mi ne možemo da pasivno ćutimo pred činjenicom da je značajan deo tog crkveno-duhovnog i kulturnog nasleđa već uništen, i to naočigled čitavom svetu, a da preostalom nasleđu preti ista sudbina. U vezi sa tim, pitamo se i pitamo: kako će oni koji su svoju pobunu počeli paljenjem konakâ Pečke Patrijaršije (1981) nju i ostale srpske svetinje i spomenike kulture štititi u budućnosti?“

SPC ponavlja jasan stav oko ideje podele Kosova:

„U javnosti se i dalje susreće ideja o podeli Kosova i Metohije između Srbije i samoproglašene kosovske države. Pri tom se, svesno ili nesvesno, prenebregava činjenica da podela ne bi bila ništa drugo do priznavanje „nezavisne države Kosovo“ i poklanjanje najvećeg dela teritorije Pokrajine.

62 *Amfilohije za Nedeljnik o vezi s političarima, Kosovu, SPC, B92, 19. april 2019, https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=04&dd=19&nav_category=12&nav_id=1383008.*

U svetskoj istoriji nema primera da neki narod u miru, dve decenije posle oružanog sukoba, daje svoje za svoje. Podelom bi narod velikog dela Kosova i Metohije automatski bio ostavljen na milost i nemilost režimu takozvane države Kosovo, izložen pogromu sličnom onom iz marta 2004. godine ili, pod pritiskom i tihim terorom, bio prisiljen na egzodus.”

Očekivano, ovo saopštenje je naišlo na neslaganje i žestoke kritike.

Prvi se izjasnio predsednik Srbije Aleksandar Vučić ocenom da u ovom saopštenju nije video šta je rešenje, te je na saopštenje odgovorio pitanjem: „Da li je rešenje da sve negiramo, da budemo protiv svega, znači da imamo zamrznuti konflikt i da čekamo neko bolje vreme. Koje bolje vreme, kada nas bude pet ili tri miliona? Kada odu svi u inostranstvo ili izgubimo stanovništvo ili svi nama pobjegnu 50 godina napred?“ Uz to, predsednik Vučić je izjavio da nema iluzije da je moguće da svojom voljom izgura nešto što građani neće. „Građani će doneti konačnu odluku o svemu. Našu crkvu veoma poštujem, a mislim da nijedna vlada i predsednik, a voleo bih da to pitate patrijarha Irineja, nisu pomogli toliko SPC: Mi smo dovedeni u veoma tešku situaciju, jer nemamo sada da razgovaramo o ni o čemu, ako bismo se držali onoga što je SPC donela... Ovo je za nas nova okolnost i teška novost. Objasnite mi da li ima bilo ko od vas ko želi da ode da živi u Štimlje ili Glogovac. Pokažite mi i jednog Srbina koji bi to učinio sa svojom decom. Kada mi ga pokažete, držite mi predavanje, solite mi pamet“, poručio je Aleksandar Vučić.⁶³

Predsednik LDP-a Čedomir Jovanović je pozvao Aleksandra Vučić „da prestane sa decenijskim manirom laganja naroda i da se jasno suprotstavi Crkvi i svima onima koji se guraju pod njihove skute i u 21. veku nas opet hrane fantazijama, mitovima i legendama“, i dodao: „Crkvu danas ne interesuje da traži oprost grehova koji su sa njihovim blagoslovima zločinci počinili širom Kosova, niti ih interesuje što bi se svaki dan u Srbiji pretvorio u 24. mart ukoliko bi neko ponovo sprovodio politiku koju oni propovedaju.“⁶⁴

Marketinški stručnjak Nebojša Krstić je u Saopštenju SPC prepoznao stav koji je 2005. godine elaborirao mitropolit Amfilohije: „Ono što se silom oduzme, to se vrati, ono što se pokloni nekom, to je za svagda izgubljeno.“ Po Krstiću, istorija uči da „ono što silom oduzme niko nikad nije dobrovoljno vratio“. Dakle, potrebno je jasno reći da onaj ko pomisli da je stav SPC ispravan, „mora da bude spreman da sutra ide na Kosovo silom da ga vrati“.

Što se tiče protivljenja ideji podele tiče, Krstić smatra da je na delu „zamena teza“: „Svi napori predsednika Vučića, koji se zalaže za postizanje kompromisnog rešenja, upravo za cilj imaju zaštitu Srba i severno i južno od Ibra, kao i zaštitu naše verske i kulturne baštine. Da i ne pominjem činjenicu da o подели KiM, kako stvari stoje, nema ni govora.“⁶⁵

Po svemu sudeći, rasprave između SPC i vlasti, kao i značajnog dela javnosti će se nastaviti. Stoga bi bilo u interesu svih – SPC, vernika na Kosovu, Srba koji žive na Kosovu, ali i Srbije – da se što pre potraži zajednički jezik. To je najverovatnije moguće ukoliko se uspostavi saradnja u kojoj bi i predstavnici SPC, posebno Raško-prizrenske eparhije, bili uključeni u definisanje rešenja od neposrednog značaja za SPC i očuvanje kulturne baštine na Kosovu. SPC bi preuzimanjem svoga dela odgovornosti, svojim autoritetom i znanjem i te kako mogla da pomogne u pregovaranju mehanizama zaštite njene autonomije, kao i kulturne, i posebno verske baštine.

Sa svoje strane vlast i drugi politički akteri bi trebalo da se suzdrže od dnevnopolitičke zloupotrebe sadašnjeg neslaganja vlasti i SPC. Naravno, najveća odgovornost je na vlasti, te je i njena obaveza da stvori klimu dijaloga i da omogući zajedničko delovanje. Trenutno, vlast je i suviše zatvorena u sebe, a prateći institucionalizovani unutrašnji dijalog stiže se utisak porasta nesigurnosti i sve većeg refleksnog zatvaranja u uske krugove oko samog predsednika Srbije.

63 Vučić o deklaraciji SPC za KiM: Crkva nije ponudila nikakvo rešenje, stav im je nerealan, da ne upotrebim neku težu reč, Tanjug, Blic Online, 11. maj 2018.

64 Jovanović: Imamo šansu za trajni mir sa Kosovom, Danas, Beograd, 15. maj 2018, str. 4.

65 Nebojša Krstić, SPC, Kosovo i konflikt, Blic, 15. maj 2018, str. 5.

Stavovi unutar SANU

Predsedništvo SANU izrazilo je zabrinutost zbog „čini se, svesno planiranog nasilja na Kosovu i Metohiji. SANU podržava sve napore usmerene pre svega na zaštitu sigurnosti Srba na Kosovu i Metohiji i obezbeđivanju mirnog i dostojanstvenog suživota svih tamošnjih građana, kao i zaštitu kulturne i umetničke baštine srpskog naroda“.⁶⁶

U ovom periodu o Kosovu su govorili i akademici Danilo Basta⁶⁷ i Dušan Kovačević.⁶⁸

Krajem aprila 2018. godine u javnosti se pojavio zbornik „Učešće Srpske akademije nauka i umetnosti u unutrašnjem dijalogu o Kosovu i Metohiji. Prilozi članova i odeljenja SANU“.

Ovaj zbornik predstavlja odziv članova SANU na „neformalno najavljenju mogućnost“ pokretanja dijaloga o Kosovu. Odnosno, predsedništvo SANU je na sastanku 23. novembra 2017. godine odlučilo da prihvati poziv i uputilo je pismo Radnoj grupi i Kabinetu predsednika Srbije u kome je navelo nekoliko teza koje mogu doprineti dijalogu. Među ovima su i sledeće: da je neophodno obezbediti ravnopravnost i poštovanje različitih mišljenja i stavova uz odgovorno izbegavanje podela i olakih etiketiranja; da je navođenje makar i načelnih stavova inicijatora dijaloga važno za međusobno razumevanje i poverenje učesnika; da je nužno problem Kosova staviti „u širi kontekst orijentacija, planova, društvenih, političkih i ekonomskih elemenata i strategija značajnih za budućnost našeg društva, države i naroda“, kako kaže predsednik SANU, akademik Vladimir S. Kostić.⁶⁹

Angažovanje pojedinih članova SANU, što je forma koja odgovara prirodi same institucije, nije lako prihvaćeno od dela javnosti. Javnost a i sama SANU su, po svemu sudeći, još uvek snažno opterećeni sećanjem na Memorandum SANU sa kraja prošlog veka. Javnost je uporno težila ka „kolektivizaciji“ stava što se, kako ističe predsednik SANU, ispoljavalo u upornom ponavljanju pitanja: Kada će SANU izneti svoje mišljenje? „Izgledalo je neophodno da uporno ponavljamo da je SANU skup pojedinaca sa različitim viđenjima opštih pitanja, u skladu sa posebnostima, naučnih i umetničkih oblasti kojima se bave“, navodi se u ovom izdanju Akademije.⁷⁰

Što se tiče sadržaja priloga u ovom zborniku, oni su neujednačeni, odnosno čitalac će „naći nesumnjivo heterogene ideje i stavove“.⁷¹ Ta raznolikost se kreće od ideje akademika Dragoša Cvetkovića o Zapadno balkanskoj konfederaciji⁷² i „vraćanja pregovora u Savet bezbednosti UN“ akademika Mirka Anđelkovića,⁷³ preko brojnih parcijalnih razmatranja iz oblasti istoriografije, kulturologije, lingvistike, književnosti, do javnosti poznatih stavova akademika Koste Čavoškog, koji smatra da je „naša Vlada već *de facto* priznala samozvani Kosmet kao suverenu i nezavisnu državu“.⁷⁴

Više od polovine teksta ovog zbornika čine „Bibliografski prilozi“.⁷⁵

Kada se sve uzme u obzir, ovaj zbornik odnosno prilozi članova SANU nisu od velike saznajne vrednosti o čemu ubedljivo govori izuzetno sužena (po autorima, temama, jeziku itd.) biografija koja zaostaje za savremenim naučnim i drugim istraživanjima koja se odvijaju izvan SANU. Ovaj zbornik neće biti od velike pomoći ni samom unutrašnjem dijalogu.

66 <http://rs.n1info.com/a375556/Vesti/Predsednistvo-SANU-zabrinuto-zbog-nasilja-na-Kosovu.html>, Beta, N1, 29. mart 2018.

67 <https://stanjestvari.com/2018/03/28/danilo-basta-intervju-sloboda>, stanjestvari.com, 28. mart 2018.

68 <https://www.blic.rs/vesti/politika/sest-ratova-za-sto-godina-dosta-je-akademik-dusko-kovacevic-za-blic-o-poslednjem/epjx922>, Blic, 31. mart 2018.

69 Uvodna reč predsednika Srpske akademije nauka i umetnosti akademika Vladimira S. Kostića u „Učešće Srpske akademije nauka i umetnosti u unutrašnjem dijalogu o Kosovu i Metohiji. Prilozi članova i odeljenja SANU“, Beograd, 2018, str. 7-8.

70 Isto, str. 8.

71 Isto, str. 9.

72 Isto, str. 13-14.

73 Isto, str. 16-22.

74 Isto, str. 65.

75 Isto, str. 97-207.

Valja, uzeti u obzir i to da inicijator dijaloga a ni Radna grupa nisu učinili ozbiljniji napor da ispoštuju neophodne i principijelno od predsedništva SANU postavljene preduslove za dijalog.

1.1.2.5. Reakcije nevladinih organizacija

Stavovi Foruma za etničke odnose: Normalizacija – put ka rešenju

Forum za etničke odnose je 21. marta 2018. godine javnosti predstavio stručno-politički dokument pod nazivom „Stavovi Foruma za etničke odnose: Normalizacija – put ka rešenju“ (u daljem tekstu Stavovi), koji je dostavljen i inicijatoru dijaloga kao deo radnog materijala za okrugli sto „Rešenje kosovskog pitanja – šansa ili pretnja evropskoj perspektivi Srbije“ održan 31. marta 2018. godine. Ovaj okrugli sto je prikazan u ovom izveštaju.

U Stavove Foruma su ugrađena saznanja i iskustva koja su saradnici stekli dugogodišnjim radom na izučavanju srpsko-albanskih odnosa i učešćem u brojnim inicijativama srpsko-albanskog dijaloga tokom tri decenije postojanja i delovanja ove organizacije.

Stavovi Foruma ukazuju na opšte odrednice stanja i na najvažnije principe, kao i na pojedina konkretna rešenja od značaja za unapređenje sadašnjeg stanja odnosa Srba i Albanaca, Srbije i Kosova.

U stavovima Foruma se polazi od toga da su dijalog (takozvani briselski dijalog) i proces normalizacije put koji vodi ka rešavanju životnih pitanja građana Srbije i Kosova, a time i najbolje rešenje koje, u postojećim istorijskim okolnostima, omogućuje ostvarivanje interesa obe strane.

Forum se zalaže za miroljubivu normalizaciju odnosa, koja isključuje svaku vrstu nasilja, terorizma i takozvanih policijskih i vojnih opcija. U dosadašnjem toku unutrašnjeg dijaloga ispoljilo se snažno prisustvo etnonacionalizma, koji podstiče isključivost ne samo prema Albancima već i prema neistomišljenicima Srbima, zagovaranje nasilja i policijsko-vojnih mera u razgraničenju po etničkim linijama i politiku *status quo*, a ovi koncepti imaju značajnu podršku u javnosti Srbije. Forum zato ukazuje na potrebu da se javnost, a posebno politička vođstva, suoče sa ovim idejama i da pokušaju da nađu odgovore prihvatljive za javnost, a koji uklanjaju ili umanjuju rizike koje sa sobom nose politika razgraničenja i odlaganja proaktivnog delovanja u ostvarivanju reformi Srbije i uključenju Srbije u Evropsku uniju. Ovaj stav se posebno odnosi na učestalo i ojačalo zagovaranje razgraničenja po etničkim linijama kako od predstavnika vlasti Srbije, tako i od domaćih i stranih stručnjaka, aktivista građanskog društva i diplomata.

S obzirom na to da se praksa podele ili teritorijalnog razgraničenja duž etničkih linija u poslednje tri decenije pokazala kao neadekvatno i iznuđeno rešenje, koje ne donosi rešavanje sukoba i stabilizaciju mira, već oružane sukobe, terorizam i raseljavanje ljudi, odnosno dalje produžavanje etničkih sukoba, stoga još jednom treba ponoviti predlog Foruma za etničke odnose, upućen inicijatoru unutrašnjeg dijaloga predsedniku Srbije Aleksandru Vučiću i javnosti, da se otvori javna rasprava o svim aspektima primene koncepta etničkog i teritorijalnog razgraničenja na Kosovu, u Srbiji i na Balkanu.

Forum ukazuje da sadašnji stepen razvoja Srbije, posebno njene ekonomije, i nedovršena institucionalna izgradnja, kao i složena međunarodna pozicija ne garantuju uspeh u nastojanju da se ostvari trajno, odnosno konačno rešenje pitanja statusa.

Forum preporučuje da vođstvo Srbije pitanje statusa Kosova i dalje ostavi otvoreno, ali da se ne zatvara perspektiva njegovog razrešavanja u drugačijim okolnostima. To znači da se Forum zalaže da se pitanje statusa ozbiljno razmatra, da se krizom koju nerešeno pitanje stvara efektivno upravlja sve dok se, što se Srbije i srpske zajednice tiče, ne ostvare okolnosti za njihov viši razvoj i veću stabilnost. To podrazumeva i da Srbija postane članica Evropske unije.

U cilju jačanja pregovaračke pozicije Srbije i njenog predstavnika – vodećeg pregovarača odnosno predsednika Srbije, preporučuje se predsedniku Vučiću da aktivira *exit strategy* iz situacije

u kojoj iz vladajuće koalicije do javnosti dopiru međusobno suprotstavljeni stavovi i, što je još važnije, da preispita i unapredi mnoge elemente dosadašnje politike na i prema Kosovu. Zapravo, vođstvo Srbije bi trebalo da uradi sve što je u njegovoj moći da popravi stanje u samoj Srbiji i da tako ojača položaj i ulogu Srbije u izgradnji novih odnosa sa Kosovom. U tom cilju valja, privremeno, staviti po strani pitanja priznanja ili ne priznanja Kosova.

Forum ukazuje na nužnost određenja procesa normalizacije u društvu, kao i prilagođenja potrebama primene postignutih sporazuma, ali i društvenim potrebama i problemima. To bi valjalo učiniti kroz izradu i usvajanje od strane Vlade Republike Srbije akcionog plana za ostvarivanje pregovaračkog poglavlja 35. Do sada je pojam „normalizacije“ tumačen i korišćen kao birokratsko-tehnički pojam koji tumači zavisno od interesne tačke s koje polaze različito tumače. Time se zanemaruje suština ovog pojma, a to je normalizacija odnosa između Srbije i Kosova, ali i normalizacija društava Srbije i Kosova. Takođe, izgubila se povezanost ovih odnosa sa „evropskom budućnošću“.

Polazeći od prethodnih preporuka, Forum predlaže neke od nužnih članova završnog, pravno obavezujućeg sporazuma.⁷⁶

Četiri moguća scenarija razvoja odnosa Srbije i Kosova do 2035.

Dvadesetak predstavnika civilnog društva, diplomata i stručnjaka iz Srbije, sa Kosova i iz Nemačke, koju je okupila Fondacija Fridrih Ebert (FES), izradila je četiri moguća scenarija razvoja odnosa Srbije i Kosova do 2035.

Najbolji scenario bio bi onaj koji rešava spor oko statusa Kosova, kaže Špetim Gaši iz Saveta za inkluzivno upravljanje, jedan od autora scenarija. Prema tom najoptimističnijem scenariju pod nazivom “Zeleni talas”, Srbija i Kosovo bi 2019. postigli sporazum o normalizaciji odnosa, Srbija 2025. postala članica EU, a Kosovo konačno dobilo viznu liberalizaciju i postalo članica svih relevantnih međunarodnih organizacija i imalo otvoren put ka EU, uz podršku Srbije. S druge strane, kosovska

76 Član 1: Strane ugovornice će razvijati dobre međusobne odnose na principima nemešanja u unutrašnja pitanja. Strane ugovornice se obavezuju da će u potpunosti poštovati i ostvarivati sporazume postignute pod pokroviteljstvom Evropske unije (sve ove sporazume navesti u Dodatku A).

Član 2: Strane ugovornice potvrđuju da će rešavati sporove isključivo mirnim putem i uzdržavati se od pretnji ili upotrebe sile, a sve u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija.

Član 3: Strane ugovornice postupaju pod pretpostavkom da nijedna od strana ne može predstavljati drugu u međunarodnim odnosima, niti delovati u njeno ime, kao i da su im ovlašćenja ograničena na njihovu sopstvenu teritoriju.

Član 4: Strane ugovornice izražavaju spremnost da dalje uređuju životno važna i humanitarna pitanja, što se posebno odnosi na rešavanje sudbine nestalih lica, povratka izbeglih i interno raseljenih lica, saradnju u sprovođenju tranzicione pravde, kao i na saradnju po pitanjima imovine, ekonomije, nauke i tehnologije, transporta, pravosuđa, poštanskog prometa i telekomunikacija, zaštite životne sredine, obrazovanja, medija i kulture, zdravstva i sporta, turizma i drugih važnih oblasti.

Član 5: Strane ugovornice će razvijati saradnju između svojih opština i zajednica, negovaće bratimljenje opština i uzajamnih odnosa, olakšavati slobodu kretanja između susednih zajednica i nastojati da smanje prepreke u njihovim međusobnim odnosima.

Član 6: Strane ugovornice će poštovati sve zajednice na svojoj teritoriji, garantovati i štititi sva prava koja pripadaju zajednicama u skladu sa najvišim međunarodnim standardima, i stečena prava, pri čemu će posebno podsticati obrazovanje, kulturu, religiju, verska opredeljenja i jezik zajednica.

Demokratski izabrani organi zajednica, ili drugi oblici njihovog predstavljanja na obe strane, treba da doprinesu rešavanju praktičnih pitanja zaštite zajednica.

Član 7: Strane ugovornice koje teže da uđu u Evropsku uniju, prihvataju da će poštovati principe decentralizacije i supsidijarnosti u radu na usaglašavanju svojih zakonodavstava sa standardima Evropske unije.

Član 8: Strane ugovornice su saglasne da njihovo članstvo u Ujedinjenim nacijama i drugim međunarodnim organizacijama ne podrazumeva implicitno priznavanje od druge strane, a na osnovu međunarodnog prava.

Član 9: Strane ugovornice se obavezuju da će se uzajamno podržavati u naporima da postanu članice Evropske unije.

Vlada stvorila bi socijalne i ekonomske uslove za integraciju srpske zajednice u društvo, a kosovski Srbi bili bi uključeni u Briselski dijalog umesto da, kao do sada, budu samo objekat pregovora.

Normalizacija odnosa ubrzala bi proces pomirenja i pokrenula proces utvrđivanja sudbina nestalih osoba, a obema stranama donela i ekonomski napredak. "Da bi se to postiglo, Beograd i Priština moraju da donesu nekoliko ključnih odluka: Beograd da odustane od zahteva za teritorijom Kosova, a Kosovo da uspostavi zajednicu opština sa većinskim srpskim stanovništvom koja bi imala i izvršna ovlašćenja. Potreban je i međunarodni paket finansijskih i političkih podsticaja kako bi se ohrabrile obe strane"⁷⁷

Verovatnije je, po išljetju autora ovog dokumenta, da će se dogoditi neka kombinacija elemenata drugog i trećeg scenarija, koji nisu toliko optimistični. Sporazum bi u tom slučaju bio potpisan kasnije i ne bi bio primenjen u potpunosti. Ovaj scenario podrazumeva priznavanje prištinske uprave na teritoriji Kosova, ali ne i puno diplomatsko priznanje Kosova kao nezavisne države. Zauzvrat, Kosovo bi uspostavilo ZSO koja bi imala autonomiju u oblasti obrazovanja, kulture, jezika, lokalne samouprave i zdravstvene zaštite. Istovremeno, Srbija bi nastavila da lobira protiv članstva Kosova u međunarodnim organizacijama, uprkos tome što se obavezala da to neće činiti.⁷⁸

Po mišljenju Gašija takav scenario je najizvesnijim jer vlast u Srbiji a ni vlast na Kosovu nisu spremni da se odreknu populističke politike.

U scenarijima se kao jedan od rizika navodi mogućnost da se zbog blokiranja članstva u UN ili EU Kosovo okrene ujedinjenju s Albanijom. U tom slučaju bi se sever Kosova pripojio Srbiji. Takav razvoj događaja mogao bi da izazove lančanu reakciju i pokrene zahteve Republike Srpske i Albanaca u Makedoniji za prekrajanjem granica.

Gaši napominje da stabilnost u Bosni i Hercegovini i Makedoniji zavisi i od toga šta će se postići konačnim dogovorom Kosova i Srbije. Eventualna podela ili razmena teritorija imala bi posledice po Bosnu i Hercegovinu kao i Makedoniju. To bi moglo dovesti čak i do iscrtavanja nove mape Balkana i prinudne seobe stanovništva.

Do neuspeha bi moglo doći i ukoliko se EU ne stabilizuje posle Bregzita. Najgori scenario, prema ovoj analizi, bio bi da se EU degeneriše u labav trgovinski savez i zamrzne proces proširenja. Time bi izgubila glavne poluge u posredovanju između Beograda i Prištine - članstvo u EU je glavna šargarepa zbog koje dve strane uopšte pregovaraju. U tom slučaju, ekonomije obe zemlje bi nastavile da propadaju, korupcija da cveta, a politička elita zaostala iz devedesetih godina ne bi se više ni pretvarala da je evropejska. Protivljenje nacionalističkim narativima gotovo bi u potpunosti utihnulo, a incidenti na severu Kosova ili u Preševskoj dolini učestali. Tada, bi "samo jedna varnica delila od novog rata".⁷⁹

1.1.2.6. Stavovi stručnjaka i stvarala javnog mnjenja

I u ovom izveštajnom periodu, čuli su se, mada usamljeni, glasovi koji su u inicijativi i samom unutrašnjem dijalogu videli pre svega pozitivne vrednosti: „Takav dijalog već dugo nije vođen, stvari su gurane pod tepih i odlagano je razmišljanje o rešenju za kosovski čvor”, kaže *predsednica Fonda za političku izuzetnost Sonja Liht*.⁸⁰

Celovitiju ocenu inicijative i dometa unutrašnjeg dijaloga, dr Jadranke Jelinčić izvršna direktorka Fondacije za otvoreno društvo, koja ističe da je inicijativa „svakako bio plemenit i jedinstven politički gest“. Ali, dr Jelinčić postavlja i relevantna pitanja na koja će se tek odgovarati. To su sledeća pitanja:

77 B92 Info bilten, 13. 4. 2018 (b92-info-txt@lists.b92.net)

78 Isto.

79 Isto.

80 https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=03&dd=31&nav_category=640&nav_id=1375789, <https://www.slobodnaevropa.org/a/vucic-nvo-sektor-dijalog-kosovo/29137276.html>, Slobodna Evropa, Tanjug, B92, 31. mart 2018; <http://www.dw.com/sr/prvo-zso-pa-%C4%8Dlanstvo-kosova-u-un/a-43150595>, Dojče vele, 28. mart 2018.

Da li su način na koji je upriličen i šansa koja je inicijativom pružena najdelotvornije iskorišćeni biće procenjivano od strane građana. Da li je i koliko kompleks pitanja vezan za Kosovo važan građanima („to je naša sudbina“, pitanje identiteta itd.) takođe je za subjektivnu procenu.

Dr Dušan Janjić iz Foruma, ocenjujući osnovne odrednice i rezultate dosadašnjeg toka unutrašnjeg dijaloga, zaključio je da su neki od ciljeva postavljenih inicijativom predsednika Vučića delimično ostvareni. Međutim, cilj poput demitologizacije pitanja Kosova nije dostignut, niti je učinjen ozbiljniji napor u tom pravcu. Ovaj cilj nije podržan ni od pojedinih članova Vlade Srbije i vođa vladajuće koalicije. Naprotiv, institucionalizovani dijalog je vođen u pravcu nove mitologizacije po kojoj je reč o „takozvanoj“, „lažnoj“ i „samoproglašenoj državi“ gde postoje lažne ambasade itd. I. naravno, po kojoj je reč o „privremenim insitucijama samouprave“ i o „Kosovu i Metohiji“. Ovaj narativ je polazio od nepoštovanja obaveza koje su vlasti Srbije prihvatile Briselskim sporazumom (na primer, naziv *Kosovo**). Istovremeno, unutrašnji dijalog je raspravu izmeštao u sferu ideologije i „političke korektnosti“ i time je udaljavao od razmene argumenata i spoznavanja stvarnosti. Kao da je prevashodni cilj bio da se ostvari nedodirljivost dosadašnje politike vlasti Srbije, samog predsednika Republike i, naravno, vladine kancelarije; Nije ostvaren ni cilj da se dođe do trajnog rešenja koje će osloboditi kosovskih briga buduće generacije. On je se raspršio pred tvrdoglavošću istorije, živih ljudi koji bi da se nešto pitaju, ali i pred zahtevima „stranih mentora“. Ovaj cilj nije ni mogao biti ostvaren iz jednostavnog razloga što je istorija tok događaja i procesa i ne može se jednom za svagda zaustaviti. Samo postavljanje ovog cilja nameće inicijatora dijaloga sledeće pitanje: *Da li se radi o terminološkoj nejasnoći koja izaziva sadržinsku zbrku? Možda je reč o održivom rešenju?* Ukoliko je zaista reč o nastojanju da se dođe do trajnog rešenja, tada se postavlja pitanje o korenima ove u osnovi totalitarne ideje. Naime, svi populistički a posebno etnonacionalistički pokreti pokazuju nastojanje da društvo, pa i istoriju, stave pod jedno načelo, pod jednog vođu. Često se u istoriji, u ovakvim pokretima i režimima najava „novih rešenja“, „novih vremena“ svede na „konačna rešenja“. S obzirom na to da se u slučaju današnje Srbije i sadašnje vlasti ne može govoriti kao o primeru takvog režima. najverovatnije je da se ipak radi o nedovoljno promišljenom definisanju ovog cilja.

Prvi i najviše istican cilj – sveobuhvatnost izjašnjavanja koje vodi do opšteg konsenzusa, tek je delimično ostvaren. Naime, ostvorena je relativna brojnost i raznolikost aktera unutrašnjeg dijaloga, ali nije moguće govoriti o masovnoj i intenzivnoj javnoj debati. Što se tiče mogućnosti postizanja društvene saglasnosti, odnosno konsenzusa, ona je vremenom bila sve manja. Rezultat je da su se političke stranke i drugi akteri, kao i javnost delili i grupisali prema razlikama u ideologiji i politikama. Jednu grupu čine akteri snažne etnonacionalističke i desničarske orijentacije, a drugu grupu čine sledbenici liberalno-demokratske ideologije i politike. Drugi kriterijum (ne)slaganja je opredeljenje prema budućnosti Srbije, odnosno (ne)prihvatanje članstva Srbije u EU, uključujući i odnos prema Rusiji i Zapadu.

Miroljubivo rešenje problema u odnosima Srbije i Kosova zagovara većina učesnika u unutrašnjem dijalogu, ali ima upornih, pa i uticajnih zagovarača rešenja koja uključuju visok rizik od političkih pa i oružanih sukoba. Reč je o neprihvatanju realnosti, zagovaranju zamrznutog konflikta i etničkog razgraničenja. Ukupni rezultat je da sama suština Kosovskog pitanja nije shvaćena ili se neiskreno izjašnjavalo o njemu. Primer neiskrenog izjašnjavanja je zagovaranje razgraničenja i podele na srpsko i albansko, koje se objašnjava kao neprihvatanje da se prizna nezavisnost Kosova, a, zapravo je samo izgovor da bi se situacija rešila po načelu „daj šta daš od teritorije“, a ja ću „ostatak“ teritorije priznati kao nezavisno Kosovo.⁸¹

81 Dušan Janjić, *Kreni – stani taktiziranje političkih vođa*, Beta Week, broj 1111, str. 2 i 3. Tekst je deo serijala o ključnim pitanjima koja se tiču odnosa Beograda i Prištine, pregovorima o normalizaciji odnosa i unutrašnjem dijalogu. Serijal je podržan od strane Fondacije za otvoreno društvo.

Uočljivo je i da se većina homogenizuje oko etnonacionalističkog pristupa pitanju Kosova. Tema Kosovo zbog njenog značaja za izgradnju nacionalnog identiteta srpske nacije i zbog njenog emocionalnog i političkog naboja je povod za etnonacionalističku mobilizaciju. U dosadašnjem toku unutrašnjeg dijaloga ova mogućnost je izražena u zagovaranju rešenja koja ne uvažavaju realnost i u zagovaranju razgraničenja Srba i Albanaca. Ovakva mobilizacija je pretvarala unutrašnji dijalog u propagandno-marketinšku manipulaciju. To je jedan od razloga zašto se, na osnovu onoga što je ostvareno u toku dosadašnjeg unutrašnjeg dijaloga, ne može očekivati značajniji iskorak ka dovršavanju onoga dobrog a marginalizovanja onog što je bilo loše u politici vlasti Srbije vode od 2013. godine. Ono što je, po svemu sudeći potrebno, upravo je politika mnogih malih koraka i hrabrih odluka koje bi dovela do na duži rok (višedecenijskog) održivog rešenja a to je „puna normalizacija“ odnosa Kosova i Srbije te i do članstva Srbije u EU.⁸²

Novinar Milivoje Mihajlović je u razgovoru za JUGpress, 14. maja 2018. godine, ocenio: „Imamo uzburkanu javnost i u centralnoj Srbiji i na području Kosova, koja očekuje da padne plafon, da tako kažem. U većini Albanci očekuju da Srbija prizna Kosovo, jedan manji broj Albanaca smatra da je možda bolje da se ratosiljaju tog severa, pa bude neka podela. U Srbiji veliki broj Srba te ispolitizovane javnosti takođe misli da bi, možda, podela bilo to nešto što bi nekako zadovoljilo srpske apetite. Međutim, ako mi hoćemo rešenje, koje u budućnosti neće da donese probleme, to rešenje treba da ide ka tom približavanju jednih drugima, jer mi smo osuđeni na to da živimo na istom području. S druge strane, imamo u javnosti status kvo, koji ne mora da bude to ako obe strane krenu da iskreno rešavaju situaciju, ako krenu da rešavaju nit po nit.“

* * *

U petom izveštajnom periodu uočljiva je svojevrsna kristalizacija stavova organizacija građanskog društva u odzivu na Inicijativu.

Očekivano raznovrsnost stavova je odrazila i raznovrsnost organizacija i pojedinih aktera građanskog društva. To se vidi na primerima opredeljivanja SPC, SANU i nevladinih organizacija. Stavovi SPC izražavaju opredeljenost SPC ka doktrinarnom pristupu i pogledu iz perspektive koja prevazilazi srednji pa i duži rok u ljudskim životima. Rasprava koja je vođena povodom stavova Saopštenja SPC je pre svega dnevno – politički motivisana kad su u pitanju pojedini članovi Svetog sinoda a i kad su u pitanju političari i analitičari koji su u joj učestovali. Naime, stav SPC o tome šta će biti sa Kosovom može se prihvatiti ali se ne može proveriti. S tog stanovišta ne bi trebalo da bude ni predmet sporenja. Mada je izvesno da je ovakav stav dodatno pojačao prisutnu konfuziju u javnosti. Stavovi SPC o životnim problemima koja Raško – prizrenska eparhija deli sa vernicima pripadnicima srpske zajednice na Kosovu, mogu i trebalo bi da budu uvaženi. Naravno, to zavisi od političke odluke vlasti da li će prihvatiti politiku „pune normalizacije“.

Članovi SANU su potvrdili da je to organizacija koja se u potpunosti razlikuje od SANU krajem prošlog veka po tome što nije dozvolila da bude instrumentalizovana u dnevno – političke svrhe. Što se tiče stručnih dometa to je predmet stručnih recenzija. U predmet ovog monitoring spada samo procena da prilozi članova SANU ne predstavljaju osnovu za jedan celovit političko – strateški odgovor na pitanja koja je postavila Inicijativa.

Nevladine organizacije koje su se aktivno uključile u unutrašnji dijalog, bile se snažno prisutne u javnosti i u ovom izveštajnom periodu. Takođe, pokazalo se da su to pre svega one nevladine organizacije koje su posvećene pitanjima ljudskih i manjinskih prava, problemima bezbednosti i međunarodne saradnje a većinski opredeljenje za podršku uključivanja Srbije u EU. Doprinos ovih organizacija kao i mnogih pojedinaca mogao bi da bude od značaja za dalje rasprave i aktivnosti u dijalogu o Kosovu.

1.1.2.7. Reakcije Srba sa Kosova i javnosti Kosova

„Zajednica“ (ZSO) je u ovom izveštajnom periodu postala ključna reč narativa unutrašnjeg dijaloga, ali i srpskog narativa o Kosovu.⁸³ To se desilo posle događaja od 26. marta 2018. godine u Kosovskoj Mitrovici, koji se analizira u delu ovog izveštaja koji se bavi problemima bezbednosti.

Predsednik Srpske liste i gradonačelnik Kosovske Mitrovice Goran Rakić je, 27. marta 2018. godine, saopštio: „*Srpska lista izlazi iz Vlade Kosova, a na petogodišnjicu Briselskog sporazuma, Srbi će sami formirati ZSO*“,⁸⁴ i „*ukoliko Priština ne bude spremna da u naredne tri nedelje počne da radi na formiranju ZSO-a, srpske opštine i institucije će same početi formiranje Zajednice, njenih tela i institucija*“ – ovo je i jedan od zaključaka novog okupljanja srpskog rukovodstva sa Kancelarijom za KiM u Zvečanu 28. marta 2018. godine.⁸⁵

Posle ove najave povećana je pažnja usmerena ka Srpskoj listi od strane međunarodnih⁸⁶ i regionalnih aktera, medija i najvažnijih aktera kosovske političke scene.⁸⁷

* * *

U petom izveštajnom periodu u okviru institucionalizovanog dijaloga održan je jedan okrugli sto sa predstavnicima Srba sa centralnog Kosova i jedan uz učešće predstavnika nevladinih organizacija sa Kosova. Takođe, pokušano je održavanje skupa 26. marta 2018. godine. Drugih debata i događaja u neposrednoj vezi sa Inicijativom nije bilo među Srbima na Kosovu.

1.1.2.8. Reakcije lokalnih medija i javnosti sa juga Srbije

Mediji na jugu Srbije i dalje ne poklanjaju pažnju unutrašnjem dijalogu, ali su događaji od 26. marta 2018. godine sa severa Kosova uznemirili stanovništvo ovog dela Srbije. Pri tome su albanski političari bili glasniji od drugih sugrađana, i kao odgovor na povod – (ne)formiranje ZSO – pokrenuli su inicijativu za sazivanje Skupštine albanskih odbornika sa ciljem da se uspostavi Zajednica albanskih opština (ZAO).

Okrugli sto „Dijalog o dijalogu“ u Vranju

U ovom izveštajnom periodu održan je još jedan okrugli sto uz podršku Fondacije za otvoreno društvo. Reč je o raspravi pod nazivom „Dijalog o dijalogu“ u organizaciji Kulturnog centra Rex / Fonda B92, a u saradnji sa Narodnim univerzitetom Vranje, koja se odigrala u Vranju 26. aprila 2018. godine.

Povod za raspravu na ovom okruglom stolu je bila knjiga Petrita Imamija „Srbi i Albanci kroz vekove“. Rasprava se bavila temom da li tradicija i tradicionalizmi pomažu ili odmažu u odnosu

83 http://kossev.info/strana/arhiva/sa_nacionalnog_konventa_35_sa_vucicem__narod_kim_jedini_ne_moze_da_se_obrazi_evropskom_sudu/15316

84 http://kossev.info/strana/arhiva/srpska_lista_sa_andricevog_venca__izlazimo_iz_vlade_kosova_formiramo_zso/15262

85 Kad je reč o ovoj najavi, posle inicijalne da će to učiniti krajem marta/u aprilu, predsednik je najmanje u dva navrata u ovom izveštajnom periodu najavio da to ipak neće učiniti tada, odnosno najmanje jednom povodom predstavljanja svoje Platforme o Kosovu upotrebio je formulaciju „kad god to bude učinio“ (http://kossev.info/strana/arhiva/deset_srpskih_opstina__zajednica_srpskih_opstina/15273).

86 To se može potvrditi i, do sada, neuobičajenom posetom Srpske liste Nemačkoj.

87 U međuvremenu su i beogradski mediji ovoj temi posvetili pažnju: <https://www.blic.rs/vesti/politika/ste-vi-ministri-nismo-jesmo-mislim-nismo-da-li-su-srbi-i-dalje-u-haradinajevoj-vladi/e3ner3c>.

rešavanju kosovskog pitanja. O tome su govorili dr Sanja Zlatanović, etnološkinja, dr Aleksandar Pavlović, filolog, Gordana Ristić, aktivistkinja NVO Generator, i Sanja Stamenković, aktivistkinja i kulturna organizatorica.

U raspravi je posebna pažnja je posvećena rezultatima i iskustvima naučno-istraživačkog rada i aktivističke prakse koja sa različitih stanovišta i u različitim prilikama bavili tradicijom i njenim uticajem na savremenu kulturu i politiku.

Učešće lokalnih vođa na konferenciji „Scenario velikog finala između Kosova i Srbije“ u Prištini

U javnosti juga Srbije pažnju je priviklo i učešće lokalnih vođa⁸⁸ na konferenciji koju je organizovao institut RIDEA, uz podršku norveške ambasade u Prištini, 5. aprila 2018. godine.

Kamberi je rekao da „Preševska dolina treba da bude sadržajno predstavljena u razgovorima između Kosova i Srbije, i to obaveznim reciprocitetom“.⁸⁹

Stojanča Arsić je ocenio da se jug Srbije, po dosadašnjoj praksi, koristio za skretanje pažnje sa svakog zaoštavanja odnosa i problema na relaciji Beograd–Priština–Tirana. Međutim, kako kaže Arsić, sada nema nikakvih posebnih razloga za tako nešto.

Predsednik Koordinacionog tela za opštine Preševo, Bujanovac i Medveđa Zoran Stanković istakao je da je situacija u ovim opštinama stabilna, bez političkih ispada ili narušavanja bezbednosti. On je konstatovao da su razgovori predstavnika lokalnih samouprava i državnih organa na tom području svakodnevni, a da se tenzije sa Kosova prethodnih dana nisu prenele na jug Srbije.

Poslanik SNS u skupštini Srbije Nenad Mitrović je ocenio da je u pitanju pokušaj PDD da zaustavi svoj „strahoviti politički pad“. Mitrović je izrazio i uverenje da situacija na severu Kosova ne utiče negativno na političko-bezbednosne prilike na jugu Srbije. Isti stav zastupa i predsednik opštine Preševo Šćiprim Arifi.⁹⁰

Suprotno ovim mišljenjima, predsednik DP Nagip Arifi ističe da poslednji događaji na Kosovu ostavljaju trag i na odnose u Bujanovcu i u Preševskoj dolini. Takođe, da se zalaže za stav *ono što imaju Srbi treba da dobiju i Albanci*, naravno uz posredovanje međunarodne zajednice, da se niko ne bi osećao ugroženo.⁹¹

Zebnju u javnosti juga Srbije je izazvalo i zagovaranje razmene teritorije po principu „Sever Kosova za jug Srbije“.⁹² O tome svedoče Nenad Mitrović⁹³ i Ragmi Mustafa iz Nacionalnog saveta albanske nacionalne manjine.⁹⁴

88 Na ovoj konferenciji su učestvovali: predsednik opštine Bujanovac Šaip Kamberi, predsednik Demokratske partije Albanaca Ragmi Mustafa i Ardita Sinani iz Partije za demokratsko delovanje (PDD), Nagip Arifi, predsednik Demokratske partije (DP), najveće albanske opozicione partije u lokalnom parlamentu, zamenik predsednika opštine Bujanovac Stojanča Arsić A i predsednik bujanovačkog odbora Srpske napredne stranke (SNS) Nenad Mitrović. Na konferenciji su govorili i Hašim Tači, predsednik Kosova, premijer Ramuš Haradinaj, predsednik opštine Gnjilane Ljutfi Haziri, predsednik Samoopredeljenja Albin Kurti, ambasador SAD Greg Delavi i drugi.

89 <https://jugpress.com/predstavnici-albanaca-na-konferenciji-u-prištini/>

90 <https://jugpress.com/kt-situacija-u-bujanovcu-presevu-i-medvedji-stabilna>

91 <https://jugpress.com/da-li-tenzije-oko-kosova-uticu-na-jug-srbije>

92 O tome su pisale i „Bujanovačke“, 27. marta 2018. godine.

93 „Ljudi su uplašeni, boje se da se nemiri ne preliju i na jug Srbije, što je i razumljivo jer se Bujanovac nalazi uz samu administrativnu liniju sa Kosovom i Metohijom. Ipak, prema mojim informacijama, bezbednosna situacija je ovde stabilna i smatram da nemiri sa severa Kosova ne mogu da se prenesu na jug Srbije. U ovom momentu potrebno je izbeći ishitrene izjave sa obe strane.“

94 <https://bujanovacke.co.rs>

1.1.2.9. Reakcije regionalnih medija

Regionalni mediji su prilično ujednačeno izveštavali o unutrašnjem dijalogu. Uz malo izuzetaka, uglavnom se izveštavalo sa okruglih stolova tokom svih rundi, a izveštaji su bili nepristrasni, neutralni u skladu sa uređivačkom politikom svakog pojedinačnog medija.

Regionalni mediji su objavljivali i kritičke komentare o unutrašnjem dijalogu. Posebno se ukazivalo na neobaveštenost građana o procesu koji je upravo njima namenjen.

Tomislav Marković, na portalu Al Jazeera⁹⁵ ocenjuje da se unurašnji dijalog o Kosovu samo na početku bavio Kosovom. Međutim, vremenom se Kosovo se izgubilo iz unutrašnjeg dijaloga kako bi se i ovaj okončao.

Novinarka Jelena Milutinović iz Al Jazeera Balkans napravila je kvalitetan presek najvažnijih događaja, intervjuisala učesnike okruglih stolova i podsetila na izjave zvaničnika, protivnika procesa i analitičara. Napravljena je i anketa s građanima, među kojima se nije našao niko ko bi mogao nešto više i detaljnije da kaže o unutrašnjem dijalogu.⁹⁶

U tome objavljivanju kritičkih tekstova prednjači srpski servis DW-a, koji objavljuje i blogove koji se nedvosmisleno i oštro suprotstavljaju politici Aleksandra Vučića. Po ovim tekstovima moglo bi se zaključiti da je unutrašnji dijalog smišljen od srpske vlasti kako bi se skrenula pažnja s nečeg mnogo bitnijeg za živote građana Srbije.

Glas Amerike⁹⁷ bavio se analizom odnosa Beograda i Prištine i briselskim dijalogom, a u drugom planu bio je unutrašnji dijalog. Na primer, novinar Glasa Amerike Rade Ranković ističe: „Nestabilnost je ključna reč u sadašnjoj situaciji – prvo na relaciji Beograd–Priština, ali ništa manje nije važna ni unutrašnja nestabilnost i Kosova i Srbije. Dok predsednik i premijer Kosova – Hašim Tači i Ramuš Haradinaj, imaju svoje međusobne nesuglasice, Aleksandra Vučića u Srbiji, pre svega čeka okončanje unutrašnjeg dijaloga. S obzirom na komplikovanu situaciju – Brisel i Vašington moraju da budu obazrivi, ukoliko žele da ostvare cilj i normalizuju odnose Srbije i Kosova ove, najkasnije iduće godine.“

Najrevnosnije se pitanjem unutrašnjeg dijaloga i procesom normalizacije odnosa Beograda i Prištine bavio Radio Slobodna Evropa. Tako su, izveštavajući o prvom izveštaju o napretku regiona ka EU, novinari Radija Slobodna Evropa Đeraćina Tuhina i Rikard Jozwiak ukazali na ekskluzivni detalj iz ovog izveštaja: „U tom smislu je dobrodošla predsednikova inicijativa da pokrene unutrašnji dijalog o Kosovu.“⁹⁸

1.1.2.10. Empirijska istraživanja od značaja za unutrašnji dijalog

U ovom periodu su obavljeni rezultati nekoliko istraživanja.

Istraživanje javnog mnjenja – Institut za evropske poslove i Ninamedija

Po ovom istraživanju, koje je sprovedeno od 16. do 20. marta 2018. godine, na reprezentativnom uzorku, 81 odsto građana ne bi podržao nezavisnost Kosova, čak ni kada bi to bio uslov za članstvo u EU, dok bi 11 odsto prihvatilo tu ponudu. Osim toga, 45 odsto ispitanika smatra da Kosovo za Srbiju nije izgubljeno dok 43 odsto smatra da jeste. Četvrtina ispitanih veruje da će ova ili sledeća Vlada Srbije priznati nezavisnost Kosova. Značajno je i da podelu Kosova podržava trećina građana, dok se polovina protivi toj ideji.⁹⁹

95 <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/moje-privatno-i-oteto-kosovo>

96 <http://balkans.aljazeera.net/video/unutrasnji-dijalog-o-kosovu-koliko-je-informisana-javnost-u-srbiji>

97 <https://www.glasamerike.net/a/o-cemu-zaista-pregovaraju-beograd-i-pristina/4335871.html>

98 <https://www.slobodnaevropa.org/a/izvestaj-ek-zapadni-balkan/29167044.html>. Zanimljivo je da se ta opaska pojavljuje u još izveštaja, priloga i članaka ovog regionalnog medija, a da se manje pominje u izveštajima drugih medija.

99 <http://rs.n1info.com/a375190/Vesti/Istrazivanje-Okolo-80-odsto-ispitanika-protiv-priznanja-nezavisnosti-Kosova.html>, Beta, 28. mart 2018.

Istraživanje stavova građana o budućnosti Kosova – IPSOS i Fondacija za otvoreno društvo

Fondacija za otvoreno društvo je, 19. aprila 2018. godine u Medija centru Beograd, predstavila rezultate istraživanja „Dijalog o Kosovu: Stavovi građana Srbije o budućnosti Kosova“, koje je, na inicijativu Fondacije, sproveo IPSOS Strategic Marketing, i to u periodu od decembra 2017. do februara 2018. godine.¹⁰⁰

Jadranka Jelinčić, izvršna direktorka Fondacije za otvoreno društvo, ocenila je da su se tokom unutrašnjeg dijaloga o Kosovu mogli čuti brojni predlozi, ali ne i argumentacija. „To je ono na šta se građani Srbije najviše žale. Nedostaje im mnogo toga na osnovu čega bi mogli da zauzmu svoj konačni stav, i da ovo zaista bude odluka koja proizilazi iz zrelog demokratskog procesa.“ Dakle, naglasila je dr Jelinčić, potvrđeno je postojanje potrebe za argumentima koji će nastati iz sagledavanja realnosti, te ovo potvrđuje i značaj empirijskih istraživanja.¹⁰¹

Rezultati istraživanja ukazuju da je tokom trajanja unutrašnjeg dijaloga ispoljen primetan rast broja onih koji nisu spremni na kompromis. Ali, čak 34 odsto ispitanika ne bi napravilo nikakve ustupke.

Kosovo je jedna od 15 najvažnijih političkih tema u Srbiji, po ovom istraživanju, a za 4 odsto ispitanika je najvažnija tema. Iz toga sledi da je to veoma „eksplozivna“ tema iako nije visoko rangirana kada je u pitanju interesovanje građana. Stvari se menjaju kada se nešto desi. Inače, ekonomske teme, tipa „kako da preživim“, su uvek na prvom mestu za građane. O tome svedoči i podatak da je polovina građana izjavila da prati dešavanja vezana za Kosovo. Ali, isto toliko njih je navelo da ih ne prati. Ovo je značajan rast interesa za pitanje Kosova ako se uzme u obzir da je u decembru 2017. godine čak 60 odsto građana izjavilo da ne prati ili sasvim malo prati teme i događaje vezane za Kosovo. Posebno je važno to što većina ispitanika nije spremna na značajnije lične žrtve, ukoliko je to uslov za rešavanje statusa Kosova.¹⁰²

Na pitanje kakva je budućnost Kosova, većina odgovara da je ona nezavisna. „Moć Srbije na Kosovu ne postoji, građani su svesni toga. Budućnost Kosova je realno percipirana najčešće kao nezavisnost, ali je najčešće najbolje rešenje suštinska autonomija, i svi su za kompromis, ali niko nije za žrtve“, kaže Bogosavljević prenoseći zaključke istraživanja.¹⁰³

Međutim, upitani koliko je poželjno da se narodu otvoreno saopšti da je Kosovo izgubljeno, u proseku četiri od 10 građana veruje da bi političar koji to uradi stekao poštovanje naroda, ali bi to bilo i političko samoubistvo.¹⁰⁴

Na pitanje koje je najbolje rešenje, većina odgovara suštinska autonomija. Međutim, kako 62 odsto ne prihvata da Albanci budu značajno zastupljeni i u vlasti Srbije, iz ovog sledi da se želi suštinska autonomija ali bez Albanaca.

Opcija odlaganje rešenja kosovskog pitanja je, po ovom istraživanju, u decembru 2017. godine narasla na 28 odsto u poređenju sa 19 odsto ispitanika iz avgusta 2017. godine, koji veruju da sa odlaganjem rešenja ne slabi pregovaračka pozicija Srbije u vezi sa Kosovom. Ali, opao je broj onih koji smatraju da je odlaganje rešenja ključna prepreka za ekonomski razvoj, i to sa 55 odsto iz avgusta 2017. godine na 46 odsto u decembru 2018.¹⁰⁵

100 U istraživanju je korišćena metodologija istraživanja javnog mnjenja i kriznih fokus-grupa. Terensko istraživanje je sprovedeno na standardnom uzorku od 1.045 ispitanika. Održano je osam (8) debata u okviru kriznih fokus-grupa u četiri (4) grada, i to u: Nišu, Kraljevu, Beogradu i Novom Sadu.

101 <http://www.rtklive.com/rtk2/?id=2&r=19053>

102 Čak 82 odsto građana ne bi živelo u okolnostima bezbednosnog rizika na Kosovu ukoliko je to uslov rešenja, dok 77 odsto ne bi prihvatilo izdvajanje iz plata i penzija za projekat očuvanja Kosova. To je pokazalo najnovije istraživanje Ipsos Strategic marketinga.

103 <http://www.rtklive.com/rtk2/?id=2&r=19053>

104 <https://www.blic.rs/vesti/politika/gradani-hoce-kosovo-i-metohiju-u-okviru-srbije-ali-ne-bi-bili-spremni->

105 www.fosserbia.org

Građani Srbije nisu spremni na velike žrtve ni odricanja u vezi i povodom Kosova: 85 odsto se nikada ne bi nastanilo na Kosovu – ako je to uslov za njegovo očuvanje; 82 odsto ne bi živelo u uslovima vanrednih mera zbog smanjene bezbednosti; 77 odsto ne bi prihvatilo izdvajanja od plata i penzija za projekat očuvanja Kosova u sastavu Srbije itd.

Sa stavom da je Kosovo kao teritorija već izgubljeno, te da Srbija treba da brine o Srbima i kulturnoj baštini, ali da je nerazumno da se zbog već izgubljene teritorije odričemo šansi za brži razvoj Srbije koje nam se nude kroz pridruživanje EU, slaže se nešto više od 42 odsto ispitanika. Suprotno tome, stav da Srbija od EU nema nikakve koristi i da ne treba da pravi nikakve kompromise vezane za Kosovo makar prekinuli sve veze sa EU, zauzima između 36 i 37 odsto ispitanika.

Inače, polovina ispitanika (51 odsto) veruje da se kompromisom sa Kosovom ne gubi nacionalni identitet Srbije, dok 44 odsto smatra da će kulturna baština i Srbi na Kosovu biti bolje sačuvani uz saradnju sa međunarodnom zajednicom i kompromisnim rešenjem sa Albancima na Kosovu.

Dr Srđan Bogosavljević ispravno ocenjuje da postoji velika konfuzija među građanima po pitanju Kosova, te da nema preciznih i konzistentnih stavova. To potvrđuje i nalaz da među građanima ne postoji jedinstven stav koje rešenje je u najboljem interesu Srbije. Iako najveći procenat građana veruje da je to vraćanje Kosova Srbiji, zastupljena su i druga rešenja: suštinska autonomija u okviru države Srbije (26-28 odsto građana); a podela teritorije između Albanaca i Srba sa posebnom brigom za prava Srba koji ostaju na Kosovu i zaštitom srpskih crkava i manastira najbolje rešenje za 15 i 20 odsto građana.

Sudeći po ovom istraživanju, 90 odsto ispitanika, uključujući društvenu, intelektualnu i političke elite, nema interes zato što se u preambuli Kosovo određuje kao integralni deo teritorije Srbije, a oko 80 odsto elitnih krugova (političari, nevladine organizacije, istraživači, umetnici, mediji i drugi) veruje da preambula nema uticaja na sadašnji, a ni na budući status Kosova, i da bi zbog toga trebalo da bude isključena iz teksta Ustava. Među ovim zagovaračima su i oni koji bi da se status Kosova ustavno reguliše na efektivniji način. Ili, da se preambula ostavi sve dok se ne nađe rešenje za status Kosova.

U javnosti postoje spekulacije da će pitanje ovih ustavnih promena biti otvoreno kada predsednik Srbije obelodani svoju viziju odnosa Beograda i Prištine. Ukoliko bi se dogodile ove promene, one bi se ticale sledećih tema iz Ustava Republike Srbije iz 2006. godine: izjave o Kosovu kao delu Srbije iz Prembule; dela o teritorijalnoj organizaciji Srbije i određenja statusa autonomne pokrajine; promene odrednica o trećini poslanika skupštine Srbije.

Istraživanje „Ekonomski, demografski i socijalni efekti različitih scenarija normalizacije odnosa Beograda i Prištine“

Istraživanje „Ekonomski, demografski i socijalni efekti različitih scenarija normalizacije odnosa Beograda i Prištine“ sproveo je tim stručnjaka¹⁰⁶ uz podršku Fondacije za otvoreno društvo.

Istraživanje je pošlo od pretpostavke da će se proces definisanja odnosa Srbije i Kosova kretati u dva pravca. Prvi pravac bi bio „očekivani“ ili „realni scenario“ koji podrazumeva da će se odnosi „normalizovati“ – bilo kroz razmenu teritorije, bilo primenom Briselskog sporazuma (2013) na adekvatan način, a kao rezultat ovih procesa, Srbija će se uspešno priključiti EU. Proces evropskih integracija zemlje intenziviraće se i završiti u periodu između 2025. i 2030. godine. Drugi pretpostavlja da neće doći do normalizacije odnosa Srbije i Kosova, to jest zadržaće se sadašnje stanje, zbog čega ćemo taj scenario nazvati *status quo*.¹⁰⁷

106 Miladin Kovačević, Dušan Gavrilović, Dragan Popović, Milena B. Stevović, Ljiljana Sekulić i Katarina Stančić.

107 Shodno tome, pretpostavlja se i da će pregovori Srbije sa EU biti neuspešni, tako da se može posmatrati kao „pesimistička“ varijanta, koja prikazuje najveći pad stanovništva, pogoršanje ekonomskih uslova, izostanak rasta i konvergencije ka razvijenim zemljama EU.

Demografske posledice mogu biti sledeće. Ako se ostvari „realni scenario”, sredinom naredne decenije, broj stanovnika Srbije u 2060. godini opao bi na 5,57 miliona, što je za 21,5% ili za 1,7 miliona manje od broja zabeleženog 2015. godine. Gubici proistekli iz prirodnog kretanja stanovništva u periodu 2015–2060. iznosili bi 1,7 miliona (do 2030. bili bi 582 hiljade), dok bi negativan uticaj migracionih kretanja postojao do 2030. godine, da bi nakon toga povećana imigracija uticala na manji pad broja stanovnika. Obim radne snage (lica starosti 15–64 godine) smanjio bi se za 26% (do 2030. za 10 odsto), a koeficijent zavisnosti starih, koji sada iznosi 30,3 u 2030. godini bi bio 43,7, a do 2060. povećao bi se na 57,4%. Konstantni (*status quo*) scenario podrazumeva održavanje vrednosti demografskih indikatora na *status quo* nivou (nepromenjeno do kraja projektivnog perioda), što bi vodilo smanjenju ukupnog stanovništva od 44 odsto ili za 3,1 miliona, tako da bi u Srbiji u 2060. bilo 3,96 miliona stanovnika (u 2030. bi bilo 6,20 miliona, što je smanjenje od 13 odsto). Smanjenje broja stanovnika usled negativnog prirodnog priraštaja u scenariju *status quo* iznosilo bi čak 2,7 miliona do 2060. godine (707 hiljada do 2030). Ovaj scenario pretpostavlja i veće migracione gubitke (-183.000 do 2030, odnosno -444.000 do 2060. godine) i znatno smanjenje resursa radne snage – do 2060. godine za 50,5%, što znači preko 1,5 miliona ljudi (do 2030. za 17%, tj. preko 512.000 lica).

Socijalne posledice rešavanja odnosa Srbije i Kosova merene su preko održivosti penzijskog sistema i došlo se do narednih nalaza: u slučaju ostvarivanja *realnog scenarija*, tj. rešavanja odnosa između Beograda i Prištine, projektovan prosečni godišnji rast BDP-a u periodu 2015–2060. iznosio bi 3,2% (prema makroekonomskim projekcijama). Takođe, prosečna realna penzija bi u ovom slučaju rasla za 1,2% godišnje. Zbog zadovoljavajućih ekonomskih kretanja učešće izdataka za penzije u BDP-u smanjilo bi se na 7,8% u 2030. godini, odnosno na 5,2% u 2060. godini (sa 11% u 2016. godini). Drugim rečima, mogla bi se očekivati finansijska stabilizacija penzijskog sistema; Nasuprot realnom scenariju, u slučaju *status quo* scenarija, uz adekvatno projektovan dosta niži prosečan godišnji rast BDP-a od 1,3% u periodu 2015–2060, izdvajanja za penzije ostala bi na nivou od oko 10% BDP-a do 2060. godine. U oba scenarija (u slučaju rešavanja ili nerešavanja odnosa Srbije i KiM), trend porasta koeficijenta zavisnosti starih doveo bi do ozbiljnih ekonomskih posledica (neizbežno starenje populacije), tj. do znatnog opterećenja državnog budžeta, pošto će pritisak na penzione fondove biti rastući, a njihovi prihodi sve manji. Posebno je važan (potencijalno i najštetniji) kombinovani uticaj rasta broja penzionera i smanjenja radne snage. Naime, stopa zavisnosti, tj. učešća lica starijih od 65 godina u radno sposobnom stanovništvu (20–64 godine), koja pokazuje efekat starenja, prema realnom scenariju iznosila bi 57,4, a prema *status quo* 55,4% u 2060. godini. Međutim, efekat starenja, imajući u vidu projektovane izdatke za penzije, brže će se neutralizovati u slučaju realnog scenarija.

Direktni neto ekonomski efekti su sledeći: U okviru scenarija normalizacije odnosa Srbije i Kosova s razmenom teritorija¹⁰⁸ bi se teritorijalne celine¹⁰⁹ Republike Srbije s većinskim albanskim

108 Demografski dobitak: ukupan broj stanovnika Severnog Kosova je 42.000, a opštine Preševo 30.000 - razlika od 12.000 mogla bi se posmatrati kao demografski dobitak za Srbiju.

Teritorijalni dobitak: površina Severnog Kosova iznosi 1.331 km², a opštine Preševo 264 km² - razlika od oko 1.000 km² predstavlja dobitak za Srbiju, odnosno smanjenje ukupnog gubitka teritorije uslovno nastalog samoproglašenjem nezavisnosti Kosova.

Rashodi za Kancelariju za KiM: umesto dosadašnjih 47 miliona evra godišnje, iznosili bi 9 miliona evra - drugim rečima, pozitivan efekat po osnovu redukcije budžetskih rashoda iznosi oko 38 miliona evra godišnje.

Efekti na BDP: dobitak, kao razlika između BDP-a srpskih opština na Severu Kosova i opštine Preševo, iznosio bi oko 52,9 miliona evra godišnje.

Ukupan dobitak: BDP, kome treba dodati i redukovane budžetske izdatke za Kancelariju za KiM, iznosio bi oko 90 miliona evra godišnje, odnosno 3,8 milijardi evra u narednih 30 godina.

109 Razmenjivale bi se samo nacionalno homogene teritorije, tj. teritorije sa dominantnim učešćem albanskog stanovništva na strani Republike Srbije i obratno, teritorije na Kosovu sa dominantnim učešćem građana srpske (i nealbanske) nacionalnosti u ukupnom broju stanovnika posmatranih opština, i teritorije koje se nalaze na pograničnim delovima. U tom smislu, kada je reč o Srbiji, kao predmet moguće razmene teritorija dolazi samo opština Preševo, sa 29.600 stanovnika, od kojih 91% čine Albanci. Ovaj deo teritorije razmenjivao bi se za

stanovništvom priključile Kosovu, a teritorije Kosova s većinskim srpskim stanovništvom priključile bi se Republici Srbiji. Shodno tome, BDP koji su stvarale teritorijalne jedinice Republike Srbije što bi se pripojile Kosovu, predstavljao bi *gubitak* za Republiku Srbiju. S druge strane, BDP kosovskih opština, koje bi, po osnovu razmene, bile priključene Republici Srbiji i ponovo integrisane u njen ekonomski i pravni sistem, predstavljale bi *dobitak*, jer bi povećale postojeći bruto domaći proizvod Republike Srbije; u scenariju normalizacije odnosa Srbije i Kosova bez razmene teritorija – primenom Briselskog sporazuma postojeće administrativno razgraničenje Republike Srbije i Kosova ostalo bi nepromenjeno;

U okviru scenarija *status quo* neće biti direktnih, neposrednih efekata na visinu BDP-a Republike Srbije budući da obračun BDP-a za Republiku Srbiju, koji vrši Republički zavod za statistiku, ne obuhvata teritoriju Kosova zbog nedostatka administrativnih i statističkih izvora podataka. U slučaju ovog scenarija neposredni neto efekti na BDP Republike Srbije, u poređenju sa alternativom razmene teritorija, takođe su neutralni, ali globalni, dugoročni efekti će biti negativni, što će biti prikazano u makroekonomskom scenariju *statusa quo*.

U slučaju scenarija normalizacije bez razmene (Briselski sporazum) i scenarija *status quo*, pomenuti dobiti po osnovu BDP-a bi izostali, i ostali bi samo, kao godišnji gubici, redukovani izdaci Kancelarije od oko 9 miliona evra godišnje (270 miliona evra za tridesetogodišnji period) u prvom slučaju, odnosno ne redukovani izdaci od oko 47 miliona evra u drugom slučaju (1,4 milijarde evra za tridesetogodišnji period).

Istraživanje se pozabavilo i drugim aspektima scenarija razmene teritorija. Na primer, time što bi vremenom ekonomske migracije dovele do toga da teritorija ostaje naseljena samo staračkim domaćinstvima, što bi, izumiranjem ove populacije, dovelo do potpune nenaseljenosti već u sledećoj generaciji. Da bi se ova situacija izbegla, mora se obezbediti ekonomska održivost teritorije koja bi se dobila, i to kroz tri važna procesa.¹¹⁰

opštine Severnog Kosova – Zvečan, Zubin Potok, Leposavić i severni deo Kosovske Mitrovice, u kojem, prema proceni, živi 42.021 lice.

110 Unutrašnja razmena teritorija bi podrazumevala, na primer, ustupanje terena i kompleksa turističkih i sportsko-rekreativnih objekata na planini Šari za neku teritoriju koja bi se mogla fizički povezati sa opštinama Kosovska Mitrovica, Leposavić, Zvečani i Zubin Potok, pod uslovom da ovo pripajanje ima isključivi aspekt ekonomske konsolidacije. S obzirom na to da je kosovska strana jasno zainteresovana za kompleks na Šari, za Srbiju bi optimalno rešenje bilo da u zamenu za njega dobije vlasništvo nad nekim privrednim objektom od ekonomskog interesa, kao što je kombinat „Trepča”.

Poravnanje kroz vlasničku transformaciju. Ovaj proces podrazumeva restrukturiranje velikih infrastrukturnih, elektroprivrednih i industrijskih kompleksa po vlasničkom principu, izdvajajući tehničke i tehnološke celine u posebna preduzeća, u koja se unosi kompletna imovina koju koriste i koju su ta preduzeća stvarala iz vlastitih sredstava. U tom procesu za našu stranu je važno da se *prvo* koncentrišemo na prirodne resurse, kao što je eksploatacija ruda za potrebe „Trepče” i „Feronikla” Glogovac, kao i površinski kopovi lignita u Obiliću. Drugi prioritet treba da bude nastojanje da se dobije što veći vlasnički udeo u velikim privrednim sistemima: elektroprivredi, kombinatu „Trepča”, „Feronikl” i ostalim preduzećima. Na ovaj način bi se stekli uslovi za zapošljavanje nealbanskog stanovništva, što bi moglo stimulisati i povratak na njihova tradicionalna staništa. Zbog toga što se većina privrednih kompleksa nalazi na teritoriji koja će ostati Kosovu, u ovom procesu poravnanja mora se insistirati na vlasničkoj transformaciji, koja dozvoljava udeo u vlasništvu ili apsolutno vlasništvo nad korporacijom, čak i onom vlasniku koji nije iz te države;

Restitucija državne, crkvene i privatne imovine. Povratak nacionalizovane imovine tradicionalnim crkvama i verskim zajednicama ima važan civilizacijski aspekt, koji je bitno uticao i na odluke nekolicine zemalja koje su priznale tzv. Kosovo, ali su glasale protiv njegovog ulaska u UNESCO. Ovaj problem bi se morao internacionalizovati i rešavati u okviru traženja konačnog rešenja, a na osnovu poznatih i međunarodno priznatih modela eksteritorijalnosti crkvene imovine i lokalne samouprave. Neki od najvećih spomenika naše istorije i kulture upravo su verski objekti, koji bi ostali na kosovskoj teritoriji. Sa druge strane, crkva je pre nacionalizacije bila najveći veleposednik na Kosovu i Metohiji. Ta imovina, koja ima značajan komercijalni potencijal, morala bi biti vraćena Crkvi, delom u naturalnom obliku, a delom u kompenzaciji. Zbog situacije na terenu, koja ukazuje na to da je većina imovine eksproprišana/oteta, teško se može očekivati naturalna restitucija, ali se zato mora insistirati na raznim vidovima kompenzacije sličnom imovinom na drugoj lokaciji, ili na finansijskoj kompenzaciji u realnoj vrednosti otete imovine.

Ova studija zavređuje pažnju kao jedan od prvih pokušaja da se razmotre pitanja ekonomskih, demografskih i socijalnih efekata različitih mogućnosti za dalji razvoj odnosa Srbije i Kosova. Ovo je i prvo istraživanje opcije razgraničenja ili „normalizacije sa razgraničenjem“ u daljem razvoju. Međutim, ona ima i značajnih slabosti. Najvažnija je nepouzdanost polaznih podataka, pogotovo kad su u pitanju ekonomski potencijali Kosova; neuvažavanje realnosti da je na Kosovu brže nego u Srbiji obavljen proces privatizacije i da se do 2016. godine svi privredni objekti, pa i oni na severu Kosova, nalaze pod upravom Kosovske privatizacione agencije, uključujući i „Trepču“. Takođe, ne uzima se u obzir mogućnost sukcesije, a po sukcesionim principima bi, najverovatnije, svi ekonomski kapaciteti koji su građeni iz nekadašnjeg Fonda SFRJ za razvoj nerazvijenih pripali Kosovu, jer su i u doba nastanka investiranja pripadali društveno-političkoj zajednici na čijoj se teritoriji investira.

* * *

U ovom izveštajnom periodu se, po svemu sudeći, završio institucionalni deo unutrašnjeg dijaloga. Moguće je da je to bio deo plana samog inicijatora dijaloga, predsednika Srbije. Ali, ima argumenata da se zaključi da je došlo do urušavanja unutrašnjeg dijaloga.

Institucionalizovani dijalog se odvija kao kontrolisan i navođen proces. Za razliku od prethodnih okruglih stolova, na kojima je kontrolisan odabir učesnika poput stručnjaka, studenata, privrednika, stvaralaca javnog mnjenja političkih i drugih vođa, kao i rasprava koje nisu izlazile iz okvira diskursa „političke korektnosti“ koji je uključivao mnogo toga, a posebno zagovaranje *status quo* politike i etničkog razgraničenja, okrugli sto organizovan u saradnji sa NKEU predstavlja izuzetak. Moglo bi se reći da je to, uz okrugli sto sa Srbima sa Kosova „Laplje selo II“, koji je prikazan u četvrtom izveštaju, primer „dobre prakse“. I u ovom slučaju kontrola je izvršena usmeravanjem javnosti pri obaveštavanju o raspravi.

U petom izveštajnom periodu uočljiva je svojevrsna kristalizacija stavova organizacija građanskog društva u odzivu na Inicijativu. Očekivano raznovrsnost stavova je odrazila i raznovrsnost organizacija i pojedinih aktera građanskog društva.

Stavovi SPC izražavaju opredeljenost SPC ka doktrinarnom pristupu i pogledu iz perspektive koja prevazilazi srednji pa i duži rok u ljudskim životima. Rasprava koja je vođena povodom stavova Saopštenja SPC je pre svega dnevno – politički motivisana kad su u pitanju pojedini članovi Svetog sinoda a i kad su u pitanju političari i analitičari koji su u joj učestovali. Stavovi SPC o životnim problemima koja Raško – prizrenska eparhija deli sa vernicima pripadnicima srpske zajednice na Kosovu, mogu i trebalo bi da budu uvaženi.

Članovi SANU su potvrdili da je to organizacija koja se u potpunosti razlikuje od SANU krajem prošlog veka po tome što nije dozvolila da bude instrumentalizovana u dnevno – političke svrhe.

Nevladine organizacije koje su se aktivno uključile u unutrašnji dijalog, bile se snažno prisutne u javnosti i u ovom izveštajnom periodu. Pokazalo se da su to pre svega one nevladine organizacije koje su posvećene pitanjima ljudskih i manjinskih prava, problemima bezbednosti i međunarodne saradnje a većinski opredeljenje za podršku uključivanja Srbije u EU. Doprinos ovih organizacija kao i mnogih pojedinaca mogao bi da bude od značaja za dalje rasprave i aktivnosti u dijalogu o Kosovu.

Ocena da je inicijativa „svakako bio plemenit i jedinstven politički gest“ koji postavlja nova relevantna pitanja ima utemeljenje u sadržaju unutrašnjeg dijaloga u petom izveštajnom periodu.

Među pitanjima koja je otvorio unutrašnji dijalog u petom izveštajnom periodu su: Da li su način na koji je upriličen i šansa koja je inicijativom pružena najdelotvornije iskorišćeni a to bi trebalo da bude procenjivano od strane građana; Da li je i koliko kompleks pitanja vezan za Kosovo važan građanima je za subjektivnu procenu. To bi trebalo da se ima u vidu prilikom zauzimanja političkog i vrednosnog stava po pitanju Kosova.

Ispostavlja se da iz Inicijative nije stajala jasna strategija koja bi omogućila istinski dijalog i podstakla stvaranje društvenog konsenzusa po pitanju Kosova. Praksa je potvrdila da je u prva četiri izveštajna perioda, relativno uspešno ostvarivana dobro organizovana taktička zamisao. Ostaje da se odgovori na pitanje da li je to bila zamisao o etničkom razgraničenju ili „normalizacije sa razgraničenjem“. U petom izveštaju je zabeleženo odsustvo uspešne politiko – propagandne aktivnosti podrške unutrašnjem dijalogu. Stvorio se utisak da nije postao plan „B“ za političku zamisao koja je do tada ostvarivana.

Odsustvo podrške za ovu zamisao, kod većine Srba sa Kosova i juga Srbije, predstavnika organizacija građanskog društva, mnogih političara u Srbiji, okretanje leđa ovoj zamisli od njenih stvarnih i/ ili potencijalnih promotera unutar albanske zajednice kao i nedvosmisleno protivljenje predstavnika SAD i EU, prećeno pojačanim bezbednosnim rizicima, uz odsustvo „plana B“ a i odsustvo razvijene *exit strategy*, izazivalo je urušavanje unutrašnjeg dijaloga. S toga se predsednik i vlasti Srbije okreću upravljanju krizom u odnosima na Kosovu, koja ,sve više dobijala obeležja bezbednosne krize. To za rezultat ima zastoj briselskog dijaloga i pojačanu međunarodnu ofanzivu vlasti Srbije.

U svakom slučaju, može se zaključiti da okončanje unutrašnjeg dijaloga otvara prostor za dijalog o dijalogu, pre svega, o dijalogu koji će Srbija voditi s Kosovom, ali i dijalogu o rezultatima i posebno sudbini predloga koji su davani tokom unutrašnjeg dijaloga.

2. POLITIČKO-BEZBEDNOSNI OKVIR UNUTRAŠNJEG DIJALOGA

Politički odnosi i komunikacija na Kosovu i Srbiji i u njihovim međusobnim odnosima obeležena je bezbednosnim incidentima praćenim zaoštrenom etno - nacionalističkom retorikom. To povećava rizik za Briselski dijalog ali i pretnju po lokalnu i regionalnu stabilnost. Pojačavanje negativnih trendova dovelo je, krajem marta, do zamiranja institucionalizovanog dijaloga a potom i urušavanja čitavog procesa unutrašnjeg dijaloga.

Ubrzanje je nastalo sa incidentom oko januarske rukometne utakmice koja je trebalo da se održi u sportskom centru „Kovilov“, pored Beograda, 22. marta 2018. godine. Zbog protesta na kome se okupilo par desetina „navijača“ meč Srbija – Kosovo je otkazan. Zbog toga je Evropska rukometna federacija (EHF) suspendovala Rukometni savez Srbije i isključila juniorke Srbije iz kvalifikacija za svetsko prvenstvo. Posebnu težinu čitavom incidentu dala je izjava ministra unutrašnjih poslova Nebojša Stefanović po kojoj je reč toliko ozbiljnoj pretnji po javnu bezbednost da je odlučeno da policija ne interveniše. Umesto toga, otkazan je meč i boravak malih rukometašica Kosova.¹¹¹ Ovim je obelodanjeno učešće vlasti Srbije u ovom slučaju. Da će se i sport koristiti za političke obračune sa Kosovom bilo je najavljeno u okviru institucionalizovanog dijaloga. Naime, predstavnicima sportskih udruženja, na okruglom stolu održanom 14. decembra 2017. godine, predstavnici Vlade Srbije davali su najrazličitije instrukcije za bojkotovanje sportista sa Kosova i sportskih događaja na kojima učestvuje Kosova.¹¹²

Argument u prilog zaključku da je sport postao instrument politike u pitanju Kosova je izjava predsednika Vučića da je odluka o otkazivanju utakmice bila jedina moguća odluka.¹¹³ Ova izjava predstavlja primer „propagandno političko-bezbednosnog 'spinovanja'“. Ona potvrđuje da su „navijači“ ugrađeni u politiku države.

Zbog toga ni karatistima Kosova nije dozvoljeno, 10. maja 2018. godine, da uđu u Srbiju iako su bili najavljeni i uredno pozvani od strane organizatora Evropskog šampionata u Novom Sadu.¹¹⁴

111 To objašnjenje glasi: „U interesu naše države, bezbednosti i stabilnosti naše zemlje je da ne dozvolimo bilo kakvu situaciju u kojoj bi se sukobljavali sa svojim narodom, pogotovo ne oko teme oko koje imamo isto mišljenje sa našim narodom... Šta je bilo alternativa? Da pošaljemo policiju da tuče te ljude koji dođu tamo zbog toga da bi igrali nekakvu utakmicu sa Kosovom koje ne priznajemo. Kosovo je sastavni deo naše zemlje. Da igramo utakmicu kojom bismo na jedan grub način pogazili dostojanstvo i suverenitet naše zemlje... Apsolutno ne, i apsolutno je bilo nemoguće da se takva utakmica održi. Nećemo da tučemo svoje ljude, nećemo da ulazimo u sukob i izazivamo haos zbog nečega što je zaista i u svakom smislu problematično u političkom pogledu i u pogledu očuvanja našeg integriteta“ (B92 Info bilten, 23. mart 2018; b92-info-txt@lists.b92.net).

112 O ovome vidi više u: *Drugi izveštaj o monitoring unutrašnjeg dijaloga o Kosovu*, Forum za etničke odnose, Beograd, 15. januar 2018, str.10, 13 i 14.

113 „Zamislite sad da igra Erdelj protiv Rumunije, pa će Rumuni da igraju? To je bila jedina moguća odluka, ne znam što ranije nije donesena. Došli su navijači koji pevaju srpske rodoljubive pesme, šta je trebalo da izađemo da ih bijemo.“ Predsednik je čak i pohvalio ponašanje „navijača“: „Neki ljudi su juče mudro postupili. Nisu bili nasilni, nisu vređali, već su pevali rodoljubive pesme. Je l trebalo da ih bijemo? Da kažemo 'zlikovci jedni, što želite da čuvate svoju zemlju, sad ćemo da vas izudaramo, jer ste protiv te utakmice...' Malo je van pameti“ (B92 Info bilten, 23.mart 2018; b92-info-txt@lists.b92.net).

114 https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=05&ddd=10&nav_category=640&nav_id=1390921

Ovom prilikom, Marko Đurić je unapredio „nativ potcenjivanja“ objašnjenjem da sportisti nisu poštovali „dress code“.

Ovakvo ponašanje vlasti Srbije prema sportu nije novina. To je jedno vreme bila praksa i vlasti Borisa Tadić. Brine to što vlasti Srbije nisu spremne da odgovorno sagledaju moguće negativne posledice ove politike po sport uopšte, naročito po razvoj vrhunskog sporta u Srbiji. Uz to, ova vrsta poigravanje sa pravilima međunarodnih sportskih organizacija i sa obavezama prihvaćenim u procesu normalizacije, urušava međunarodni kredibilitet i startnu pregovaračku poziciju Srbije.

Sa svoje strane, vlasti Kosova najavile su pokretanje inicijativa da se Srbija isključi iz međunarodnih sportskih organizacija.¹¹⁵

Zabrinjava i to što se predstavnici odgovarajućih sportskih saveza Srbije ne protive tome već pokazuju da nemaju svest o mogućim posledicama po sport, sportiste u Srbiji.¹¹⁶ Da ovakvo ponašanje nužno vodi samo - isključivanju sportskih saveza Srbije iz međunarodnog a posebno, evropskog sporta potvrđuje odluka Odbojkaškog saveza Srbije da neće slati igrače na takmičenja koja se organizuju na Kosovu (Đakovica i Priština).¹¹⁷

Pored toga je sport neposredno instrumentalizovan, problem je i u poruci koja se šalje javnosti: *Srbija neće poštovati niti priznavati dogovore!* To je poruka neprihvatanja stvarnost kao i da se neće ići putem normalizacije odnosa sa Kosovom. Uz to, javnosti se poručuje da su država i policija i deo javnost spremni da ustuknu pred „navijačima“ odnosno i pred samom najavama nasilja i pretnjama mržnje. To je poruku o nebezbednosti građana. Na samom kraju, „guranje pod tepih“ i/ili „gledanje kroz prste“ na ovakvo ponašanje ne svedoči o demokratskoj zrelosti vlasti, javnosti i posebno medija u Srbiji.

Događaji u Kosovskoj Mitrovici, 26. marta 2018. godine, predstavljali su drugi „političko – bezbednosni okidač“ koji je imao posledice po bezbednost ali i po nastavak unutrašnjeg dijaloga kao i Briselskog dijaloga. Zbog toga će biti i detaljnije analizirani u ovom izveštaju.

Ovim događajima medijski sporovi oko ZSO¹¹⁸ ali i verbalni politički sporovi predstavnika delegacija Prištine i Beograda, tokom tehničkog a potom i političkog dijaloga održanog u Briselu, 19, 20. i 23. marta 2018. godine.

Okrugli sto koji je trebalo da se bavi jačanjem srpskih institucija zakazan je na neformalni način (telefonskim pozivanjem i slično) posle neuspeha tehničkog dijaloga, 21. i 22. marta 2018. godine. Na skup su pozivani predstavnici članovi i funkcioneri „Srpske liste“ koji su na funkcijama u institucijama u sistemu Kosova ali i u sistemu Srbije kao i predstavnici kancelarije za Kosovo predvođeni direktorom Markom Đurić kao i generalni sekretar Predsednika .Srbije Nikola Selaković.

Po tumačenju zvaničnika Kosova ovaj skup je deo političko-bezbednosne provokacije Beograda, koja je im je, po izjavama premijera Kosova, bila najavljena. U cilju sprečavanja održavanja skupa, vlasti Kosova su, dva dana, pred održavanje planiranog okruglog stola saopštile da neće dozvoliti ulazak na Kosovo Marku Đuriću. To je obrazloženo Đurićevim „zapaljivim izjavama“.¹¹⁹ Na ovo saopštenje Prištine odgovorio je lično predsednik Srbije Vučić: „Ja vam kažem daćete. Dali, ne dali, oni (Marko Đurić i Nikola Selaković – napomena redaktora) će da učestvuju u Severnoj Mitrovici. 'Ajda da vidim šta ćete da uradite po tom pitanju.“¹²⁰ Sam Đurić najavljuje da će biti u Mitrovici i to sledećom izjavaom: „Albanci ne mogu da me spreče da se obratim svom narodu.“¹²¹

115 <http://rs.n1info.com/a386650/Vesti/Pacoli-Iskljuciti-Srbiju-iz-svih-medjunarodnih-sportskih-organizacija.html>

116 To se jasno vidi iz sledeće izjave Slavoljuba Pipera, predsednika Karate federacije Srbije: „Mene interesuje u kakvoj su formi naši sportisti. Uopšte me ne interesuje bilo šta drugo, niti takmičari iz drugih zemalja (*„Srbiju moraju svi da poštuju,* Večernje novosti, 4. maj 2018, str. 37).

117 Isto.

118 O ovome više u delu teksta o ZSO.

119 http://kossev.info/strana/arhiva/djuricu_i_selakovicu_odbijen_zahtev_za_posetu_kim_u/15227

120 http://kossev.info/strana/arhiva/pritinski_express__specijalne_jedinice_na_sever_hoti_demantuje__interventna_jedinica_regiona_sever/15252

121 B92 Info bilten, 23. mart 2018 (b92-info-txt@lists.b92.net).

U isto vreme, vlasti Kosova nisu dozvolile ulazak ministru odbrane Aleksandru Vulinu koji je prijavio obilazak jedne porodice u Kosovskoj Mitrovici. Po tvrdnjama srpskih zvaničnika, nije dozvoljen ulazak na Kosovo, na prelazu Jarinje na severu Kosova, ni ministru kulture Vladanu Vukosavljeviću, koji je trebalo da obiđe pravoslavne manastire.¹²²

Naravno, vlasti Kosova imaju drugačija objašnjenja: Đurić i Vulin nisu na vreme prijavili dolazak; poseta ministra kulture je odobrena, ali je ministar Vukosavljević samovoljno odlučio da se ne pojavi na prelazu „Merdare“, gde je bio najavljen njegov ulazak.¹²³

Nasuprot odluci Prištine, Đurić je ušao na Kosovo a pratio ga je generalni sekreta Selaković. U očekivanju dolaska ovih u Kosovsku Mitrovicu, rad okruglog stola je započet sa značajnim zakašnjenjem u odnosu na planirano vreme koje je simbolizovalo broj rezolucije SB UN o Kosovu, odnosno skup je startovao u 12:44. Skup je prekinut je u prvom satu rada, odnosno odmah posle uvodnih izlaganja. Tada su pripadnici kosovske specijalne policijske jedinice ROSU, u uz upotrebu šok-bombe i suzavca, upali u salu u Kosovskoj Mitrovici i uhapsili Marka Đurića, a zatim ga priveli u policijsku stanicu u Prištinu. Iz Prištine je, posle brojnih prigovora i zahteva za oslobođenje¹²⁴, par sati kasnije transportovan do prelaza „Merdare“.¹²⁵

Način na koji je uhapšen Marko Đurić verovatno predstavlja poruku Prištine da ima moć kontrole nad teritorijom, ocenio je Dušan Janjić.¹²⁶ Međutim, u javnosti je stvoren utisak da Priština ne poštuje pravila o posetama zvaničnika Srbije Kosovu kao i da je Priština isprovocirala podizanje tenzija.¹²⁷

U nastojanju da opravda poteze Prištine, predsednik Kosova je istakao: „Ovo što se dogodilo poslednjih dana na severu, uveren sam kad to kažem, bilo je orkestrirano od strane države Srbije da bi se stvorila komplikovana situacija i pripremljeni scenariji iz Srbije.“¹²⁸ Tači posebno naglašava da se to dogodilo u danu kada je on „naložio“ da se započne sa izradom Statuta ZSO.¹²⁹ „Što se tiče pretnji iz Srbije, to su prazne pretnje, da je krenula vojska, vratila bi se kao i voz... Vučićeve pretnje nikoga ne impresioniraju, a najmanje mene. Nisu me uplašile ni Vučićeve pretnje, ni Miloševićeve“.¹³⁰

Sa svoje strane vlast Srbije je odgovorila dodatnim zaoštavanjem retorike u kojoj su policajci Kosova „naoružani teroristi“, „banditi“ i slično.

Većina predstavnika vlasti Srbije tvrdila je da je pozadina ovog „brutalnog napada na Srbe i Srbiju“ uspostavljanje kontrole, zauzimanje severa Kosova, ukidanje srpskih institucija i

122 JOŠ JEDNA ZABRANA: Ministru Vulinu onemogućen dolazak u Kosovsku Mitrovicu!, TV Happy, 26. mart 2018, <https://www.happytv.tv/vesti/politika/87288/jos-jenda-zabrana-ministru-vulinu-onemogucen-dolazak-u-kosovsku-mitrovicu>

123 B92 Info bilten, 23. mart 2018 (b92-info-txt@lists.b92.net).

124 Tokom incidenta je i predsednik Srbije tražio da vlasti Kosova puste iz pritvora Marka Đurića (*Marko Đurić u „Ćirilici“: Oni su samo čekali naređenje da pucaju i pobiju sve ljude tamo*, TV Happy, 2. april 2018, www.happytv.tv/vesti/politika/88270/marko-duric-u-cirilici-oni-su-samo-cekali-naredenje-da-pucaju-i-pobiju-sve-ljude-tamo; <https://youtu.be/WaA410bxju0>),

Takođe, visoka predstavnica EU za spoljnu politiku i bezbednost Federika Mogerini je uveče 26. marta 2018. godine razgovarala sa predsednicima Srbije i Kosova o situaciji na Kosovu posle hapšenja direktora Kancelarije. Mogerini je napisala na Tviteru da žali zbog dešavanja na Kosovu tog dana i pozvala na očuvanje mira i dijaloga (<https://www.happytv.tv/vesti/politika/87341/evo-sta-kazu-u-eu-posle-brutalnog-hapsenja-marka-durica>).

125 *Marko Đurić u „Ćirilici“: Oni su samo čekali naređenje da pucaju i pobiju sve ljude tamo*, TV Happy, 2. april 2018, www.happytv.tv/vesti/politika/88270/marko-duric-u-cirilici-oni-su-samo-cekali-naredenje-da-pucaju-i-pobiju-sve-ljude-tamo; <https://youtu.be/WaA410bxju0>.

126 *Janjić: Priština načinom hapšenja htela da pošalje poruku da ima moć kontrole teritorije*, Beta, 30. mart 2018.

127 To se dogodilo zbog toga što je to prvi put da je ROSU ušla na Sever, zbog upotrebu nasilja prema civilima i medijskim ekipama kao i zbog neprofesionalnog odnosa prema Marku Đurić prilikom njegovog sprovođenja ulicama Prištine.

128 B92 Info bilten, 29. mart 2018 (b92-info-txt@lists.b92.net)

129 <https://www.happytv.tv/vesti/politika/87466/taci-sve-je-to-provokacija-beograda>

130 B92 Info bilten, 29.03. 2018 (b92-info-txt@lists.b92.net)

proterivanje srpskog stanovništva“. Takvu izjavu je prvi izrekao ministar unutrašnjih poslova Nebojša Stefanović.¹³¹

U atmosferi povišenih političkih tenzija, na poligonu Pasuljanske livade 29. marta 2018. godine, održana je i vojna vežba „Sadejstva 2018“.¹³² Vežbi je prisustvovalo najviše državno i vojno rukovodstvo. Tom prilikom je ministar odbrane Vulin ocenio da se „napad u Kosovskoj Mitrovici komotno može nazvati terorističkim“. On je poručio da je važno „da svako zna da više neće biti martovskog pogroma“, novog „Bljeska“ ili nove „Oluje“.¹³³ Vulin je naglasio da dok god „Srbiju vodi Vučić, i dok je vrhovni komandant vojske Srbije, ni Haradinaj, ni bilo ko drugi neće nekažnjeno ponoviti ni martovski pogrom, ni Oluju, ni Bljesak“.¹³⁴ Đurić je pak dodao „da je ta vojna vežba najavljena pre više od godinu dana i da je ona redovna“,¹³⁵ kao i da je „cela Srbija mogla da vidi šta znači vojska Kosova, i to je prava pretnja i time bi trebalo da se bavi KFOR“. „Želim Srbima da poručim da ne prihvate bilo kakvo učešće u ilegalnim vojnim formacijama Kosova jer je njihov jedini cilj da se bore protiv Srbije i Srba“, rekao je Đurić.¹³⁶

Na ovu vežbu i poruke koje su je pratili u medijima Srbije uzvratilo je predsednik Kosova najavom da će na „pretnje iz Srbije“, biti odgovoreno „puškama“.¹³⁷ Na ovo je reagovao predsednik Srbije: „Srbija se bavi politikom mira i neće da se bavi puškama i oružjem.“ Međutim, odgovori saradnika predsednika Srbije nisu bili u tom duhu. Na primer, Đurić je tvrdio da Tači pretil Srbima i Srbiji oružjem, ratom. Da Tači više ne skriva da je glavni cilj njegovog politike stvaranje „Velike Albanije“. Ministar odbrane Vulin je dodao: „Srbi više nisu nezaštićeni, pogrom se neće ponoviti.“¹³⁸

Protokom vremena, predstavnici vlasti Srbije su svoje nezadovoljstvo preneli na reakcije međunarodne zajednice koju su optuživali i za sam incident. Ministar Stefanović je izjavio da su „formalni nalogodavci brutalnog napada na Srbe u Kosovskoj Mitrovici i hapšenje Marka Đurića vrh prištinske vlasti, ali da je podrška morala da dođe spolja ili iz SAD ili EU, ili i jednih i drugih“,¹³⁹ Ministar Vulin izjavljuje da „Priština retko govori iz svoje glave i ovo je poruka zapada koja govori da su spremni da destabilizuju region“;¹⁴⁰ Poslanik SNS Vladimir Đukanović je optužio SAD, EU i EULEKS, i ocenio da je to „pokazatelj šta će nam se događati ukoliko ne prihvatimo nezavisnost

131 Kosovo i Metohija je deo naše zemlje i Albanci će morati sa tim da se pomire i mi imamo pravo da zaštitimo svoj narod na ovaj ili onaj način. Srbija neće dozvoliti novu Oluju, neće dozvoliti pogrom i progon svog naroda sa Kosova i Metohije”, naglasio je Stefanović (Nebojša Stefanović: KiM je deo naše zemlje i Albanci će morati sa tim da se pomire, mi imamo pravo da zaštitimo svoj narod na ovaj ili onaj način, 30. Mart 2018, <https://www.happytv.tv/vesti/politika/87825/nebojsa-stefanovic-kim-je-deo-nase-zemlje-i-albanci-ce-morati-sa-tim-da-se-pomire-mi-imamo-pravo-da-zastitimo-svoj-narod-na-ovaj-ili-onaj-nacin>).

132 Nosilac vežbe bila je Četvrta brigada kopnene vojske, a učestvovalo je gotovo hiljadu pripadnika Vojske Srbije. Po tvrdnjama zvaničnika Srbije ova vežba je bila planirana ranije i njeno održavanje nije neposredni dogovor na incident od 26. marta (B92 Info bilten, 29.03. 2018; b92-info-txt@lists.b92.net)

133 Isto. Ova poruka je imala šireg odjeka, posebno kada ju je preuzeo predsednik Republike Srpske Mile Dodik. Tada je ona u Hrvatskoj, ali u Briselu, Vašingtonu protumačena kao mogućnost regionalne bezbednosne krize.

134 *Vulin o Haradinaju*, Dnevnik, 6. april 2018.

135 B92 Info bilten, 29. mart 2018 (b92-info-txt@lists.b92.net)

136 B92 Info bilten, 29. mart 2018 (b92-info-txt@lists.b92.net)

137 <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/3099750/taci-na-pretnje-iz-srbije-odgovoricemo-puskama.html>

138 <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/3099758/djuric-srbija-za-mir-a-taci-preti-puskama.html>; Kurir, 31. mart 2018.

139 *Nebojša Stefanović: KiM je deo naše zemlje i Albanci će morati sa tim da se pomire, mi imamo pravo da zaštitimo svoj narod na ovaj ili onaj način!*, TV Happy, 30. Mart 2018, www.happytv.tv/vesti/politika/87825/nebojsa-stefanovic-kim-je-deo-nase-zemlje-i-albanci-ce-morati-sa-tim-da-se-pomire-mi-imamo-pravo-da-zastitimo-svoj-narod-na-ovaj-ili-onaj-nacin.

140 *Novo jutro* (gostovanje ministara Stefanovića i Vulina), TV Pink, 30. mart 2018, <http://pink.rs/vesti/64535/novo-jutro-stefanovicsrbija-uce-iz-vojne-odbrane-oluju-ili-bljesak-vulin-ako-bude-moralo-da-do-toga-doe-taci-ce-puzati-pred-vojskom-srbije-video>; <https://youtu.be/3UloY4wm1yU>.

Kosova“;¹⁴¹ Ministar za tehnološki razvoj i inovacije Nenad Popović je istakao da neophodno pozvati Rusiju da se uključi u rešavanje pitanja Kosova i pozvao je na prekid dijaloga;¹⁴² Predsednik Jedinственe Srbije i poslanik u skupštini Srbije Dragan Marković Palma pozvao je Savet bezbednosti UN-a „da označi kosovske Albance kao krivce za destabilizaciju stanja u regionu“; Marko Đurić je za izjavu predsedavajućeg OEBS-a, „koji je pozivao Beograd i Prištinu, da se suzdrže od nasilnih akata i provokacija“, nazvao ciničnom,¹⁴³ a šefica delegacije Srbije u skupštini Saveta Evrope Aleksandra Tomić poslala je protesno pismo skupštini Saveta Evrope, jer „niko iz te organizacije nije reagovao na incidente na Kosovu u kojima su povređena 32 Srba, a direktor kancelarije za Kosovo uhapšen“.¹⁴⁴

Povodom incidenta u Mitrovici reagovali su i predstavnici opozicije: Predsednik SRS Vojislav Šešelj je rekao da Albanci ne bi mogli ništa da urade bez podrške spolja, a predsednik DSS Miloš Jovanović da je „krajnje vreme da Vučić promeni politiku prema Kosovu“;¹⁴⁵ Dveri su tražile hitnu sednicu Narodne skupštine na temu Kosova i sednicu Odbora za Kosovo, a predsednik Dveri je istakao: „Naše državno rukovodstvo nijednu kontra - meru nije donelo nakon jučerašnjeg hapšenja Marka Đurića“, i dodao da ako nakon ovih dešavanja ne bude poništavanja Briselskog sporazuma i vraćanja ove teme u okvire SB UN, gde imamo saveznike u Rusiji i Kini, to nam govori da sve ide ka potpisivanju pravno obavezujućeg sporazuma. Po njegovom mišljenju „režim Vučić-Đačić“ će iskoristi događaje od 26. marta da bi se izborio za ZSO kako bi kasnije „lakše predstavili narodu potpisivanje pravno-obavezujućeg sporazuma kojim se Srbija trajno odriče dela svoje državne teritorije“.¹⁴⁶ Nasuprot ove kritike, DS je pozvala na smirivanje strasti „jer ni Srbiji, ni Srbima na Kosovu ne treba novo Jarinje“, navodeći da tenzije odgovaraju samo nacionalističkim političarima i na Kosovu i u Srbiji, ali nikako građanima.¹⁴⁷

Hapšenje Marka Đurića proizvelo je sledeće negativne posledice po unutrašnji dijalog: Prvo, porast govora mržnje u javnom prostoru i radikalizacija javnog govora, čemu su svojim izjavama doprineli domaći i inostrani akteri. I drugo pozivi da Srbija poništi Briselski sporazum, sada je dobila na jačini. O ovome svedoče i sledeće izjave:

Analitičar Dragomir Anđelković otvoreno poziva na pripremu za moguću intervenciju Srbije na Kosovu: „Sada je nužno poništiti Briselski sporazum i ubrzano vraćati stvari na stanje pre 2013. Podrazumeva se i otvaranje alternativnih prelaza, podrška dobrovoljcima iz drugih delova Srbije koji su spremni da krenu na Kosovo, kao i pokretanje masovne lokalne srpske akcije na severu Kosova. Podrazumeva se i još nešto, pokret naših vojnih i policijskih snaga ka administrativnoj liniji i spremnost ako to bude nužno, da se u skladu sa Rezolucijom 1244 propisani kontingent naših oružanih snaga uputi na sever Kosova kao podrška tamošnjim srpskim odbrambenim potencijalima.“¹⁴⁸

141 Šešelj za „Novo jutro“: *Dijalog sa Prištinom treba nastaviti uz insistiranje na sprovođenju rezolucije 1244*, TV Pink, 27. april 2018, <http://pink.rs/vesti/64123/seselj-za-novo-jutro-dijalog-sa-pristinom-treba-nastaviti-uz-insistiranje-na-sprovođenju-rezolucije-1244-video>; <https://youtu.be/OfsNI1wj3KA>.

142 Samo uključivanjem Rusije u dijalog o Kosovu možemo da osiguramo bezbednost srpskog naroda i zaštitu srpskih interesa. Do tada i do formiranja ZSO, Srbija treba da prekine dijalog sa separatistima“, rekao je Popović (Reakcije, Večernje novosti, 28. Mart 2018).

143 Marko Đurić u „Ćirilici“: *Oni su samo čekali naređenje da pucaju i pobiju sve ljude tamo*, TV Happy, 2. april 2018, www.happytv.tv/vesti/politika/88270/marko-duric-u-cirilici-oni-su-samo-cekali-naredenje-da-pucaju-i-pobiju-sve-ljude-tamo; <https://youtu.be/WaA410bxju0>.

144 *Zašto ćutite na napade*, Večernje novosti, 5. april 2018.

145 *Reakcije*, Večernje novosti, 27. mart 2018.

146 *Obradović: Zašto nema kontramera državnog vrha nakon hapšenja Đurića*, Vaseljenska.com, 27. mart 2018, www.vaseljenska.com/vesti-dana/obradovic-zasto-nema-kontramera-drzavnog-vrha-nakon-hapsenja-djurica.

147 *Reakcije*, Večernje novosti, 28. mart 2018.

148 Dragomir Anđelković, *Kraj briselskog procesa ili slobode severa Kosova*, Vidovdan.org, 26. mart 2018, <https://www.vidovdan.org/aktuelno/dragomir-andjelkovic-kraj-briselskog-procesa-ili-slobode-severa-kosova>,

Bivši američki ambasador u Srbiji Vilijam Montgomeri dao je svoj doprinos razvoju ove situacije: „Moj savet srpskoj vladi bio bi da kaže: ‘Ne, ne i ne.’ I da drži Zapad na početnim pozicijama u vezi sa kosovskom vojskom. Ukoliko to znači kraj napretka u procesu pristupanja EU, onda neka bude tako. Činjenje ustupaka sada neće okončati neprekidan pritisak od strane EU, niti će učiniti da EU bude mnogo čvršća prema kosovskim Albancima. Što je mnogo mnogo je.“¹⁴⁹

Politički analitičar Zvonimir Trajković se založio za vojno rešenje problema. „Mi smo popuštali, popuštali i došli do zida. Možda ne sutra, ali prekosutra bi upalio tenkove, zgazio to što treba na Kosovu i definisao granice Srbije. To neće biti rat. Oni plaše narod time. Na Kosovu nema ni milion Šiptara. Ljudi, ako mi ne možemo da savladamo milion Šiptara, bez obzira ko ih podržava, onda mi ne postojimo kao ozbiljna država“, kaže Zvonimir Trajković.¹⁵⁰

Događaji od 26. marta 2018. godine imali su ulogu svojevrsnog političko-bezbednosnog „okidača“ koji je aktivirao novu energiju destabilizacije situacije na Kosovu i povećao rizik po miroljubivo upravljanje odnosima Srba i Albanaca, Srbije i Kosova. Ovaj događaj, kao i tenzije koje su sledile za njim, stvorile su u značajnom delu javnosti uverenje da se vlast Srbije bavi, i to neuspešno, propagandno-bezbednosnim marketingom. Tako novinar BBC-ja Dejan Anastasijević kaže: „Ono što se desilo u Mitrovici ima sve odlike režirane krize u čijem su izvođenju, svako iz svojih razloga, učestvovali i Beograd i Priština. Đurić je bio samo epizodista.“ Motiv za ovakav potez Anastasijević vidi u politici Srbije prema Kosovu.¹⁵¹ U osnovi isti stav zastupaju i dr Vesna Pešić,¹⁵² Ljubodrag Stojadinović¹⁵³ i Čedomir Antić, predsednik Naprednog kluba, koji je uveren da je ovaj incident bio svima potreban.¹⁵⁴

Pored svih sumnji i/ili baš zbog njih policijska intervencija prilikom hapšenja Marka Đurića zaslužuje svestrano ispitivanje i utvrđivanje odgovornosti onih koji su naredili i/ili primenili prekomernu silu. Minimum onoga što vlast u Prištini mora da uradi povodom hapšenja Marka Đurića jeste da kazni one pripadnike policije koji su tokom intervencije u Kosovskoj Mitrovici prekršili ovlašćenja. „Dan pre nego što je uhapšen Marko Đurić, u Berlinu je uhapšen Karles Pućdemon. Tu se videlo šta je Evropa a gde smo mi sada“, rekao je dr Dušan Janjić.¹⁵⁵

Ova akcija je imala i elemente vojno-policijskog dokazivanja moći za kontrolu teritorije. U ovom elementu intervencija je uperena pre svega prema vlastima Srbije. Ali, ona je imala i posledice

149 https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=03&dd=17&nav_category=640&nav_id=1370361, B92, Tanjug, 17. mart 2018.

150 <http://kremlin.rs/2018/04/06/srpski-analiticar-uznemirio-balkan-upaliti-tenkove-uci-na-kosovo-i-definisati-granice-srbije-i-to-ovako-video>, Kremlin.rs, 6. april 2018.

151 „Vučić u poslednje vreme putem zapaljivih izjava i podsticanjem nacionalističke retorike pokušava da skrene pažnju sa činjenice da rok za potpisivanje ‘sveobuhvatnog i pravno obavezujućeg sporazuma o normalizaciji odnosa sa Kosovom’ ističe. Tom prilikom će morati da donese neke nepopularne odluke, pa na ovaj način ‘pumpa’ svoj patriotski kredibilitet“ (Dejan Anastasijević: *Spasavanje redova Đurića sa Kosova*, BBC, 27. mart 2018, <https://www.bbc.com/serbian/lat/43557376>).

152 „Vučić je svestan da je pred prekretnicom. Sat mu otkucava. Zato gleda da dobije na vremenu i oteže sa odlukama, a tu mu na ruku ide i kosovska strana, jer i Tači i Haradinaj, svaki iz svojih razloga, imaju istu nameru – da razvlače“ (Vesna Pešić: *Saplitanje u srpsko-kosovskom glibu*, Peščanik, 7. april 2018, <https://pecanik.net/saplitanje-u-srpsko-kosovskom-glibu>).

153 „Ne može se mnogo sumnjati u hipotezu da je jučerašnji incident [hapšenje Đurića] bio potreban i Tačiju i Vučiću: prvome da pokaže da je ipak šef nečega što podseća na projekciju države. Predsedniku Srbije inače svaka napetost, svaka afera, simptomi krize, bilo šta od toga pomaže da opstane kao čarobni spasilac“ (Ljubodrag Stojadinović: *Marko na Kosovu*, Peščanik, 27. mart 2018, <https://pecanik.net/marko-na-kosovu/27/03/2018>).

154 „Marko Đurić je bio uspešan samo u tome da učlanjuje čitave srpske opštine u SNS. U drugim poslovima nije imao nikakvog uspeha, a sada je najzad postao heroj. Predsednik Vučić je opet dobio legitimaciju rodoljuba, i on stalno tako ide iz krajnosti u krajnost. Tači i Haradinaj pod pritiskom još radikalnijih elemenata moraju stalno da se potvrđuju. A EU je dobila još jednu krizu kojom može da rukovodi“ (<http://www.dw.com/sr/%C4%91uri%C4%87-sa-lisicama-u-politi%C4%8Dke-svrhe/a-43146382>, Dojče vele, 27. mart 2018).

155 <https://naslovi.net/2018-03-30/beta-video/janjic-vlast-u-pristini-mora-da-kazni-pripadnike-policije/21435065>

poput daljeg udaljavanja srpske zajednice sa severa Kosova i kosovskih institucija. To je pak put u produbljivanje destabilizacije severa, time i celog Kosova, a pre svega srpske zajednice.

Za osudu je i kršenje prava i ugrožavanje novinara, kao i ostalih prisutnih za koje nije izdat nalog za hapšenje i koji nisu pružali otpor.

Izjava šefa UNMIK-a i suprotstavljanje stavova predstavnika Srbije ministra Dačića i predstavnice Kosova ambasadorke Čitaku¹⁵⁶ na sednici SB UN, 14. maja 2018. godine, pokazali su da će se nastaviti praksa po kojoj rasprava o pitanjima ljudske i opšte bezbednosti ne nalazi na podršku vlasti i šire javnosti. Indikativna je i preosetljivost predstavnika vlasti u Beogradu i Prištini na pokretanje pitanja (ne)bezbednosti Srba i kriminalizacije društva.

Zabrinutost javnosti povodom bezbednosne situacije na Severu Kosova i šire u ovom periodu jača. U prilog oceni o postojanju izraženih bezbednosnih rizika na Kosovu, govori i upozorenje ambasade SAD na Kosovu koje je objavljeno samo dva dana posle događaja povezanih sa hapšenjem Marka Đurića. Ambasada je na svom sajtu upozorila američke državljane da bi trebalo da budu oprezni tokom događaja vezanih za proslave pravoslavnog i katoličkog Uskrsa.¹⁵⁷

No, i dalje vlasti Kosova i Srbije ponavljaju mantru: „Situacija je stabilna i pod kontrolom“. Ove vlasti tvrde i, najverovatnije, veruju da su sposobne da garantuju stabilnost. Međutim, to uverenje dovodi u pitanje njihovu nesposobnost da razreše ubistvo Olivera Ivanovića.

Za sada se može oceniti da se procesi na severu Kosova odvijaju u okviru „kontrolisanog sukoba“, a sa ciljem dokazivanja prava i moći da se kontroliše teritorija. Kao i u mnogim sukobima, obe strane se odlično razumeju i nemaju nameru da zaista zarate, već da koriste napetosti za unutrašnje političke potrebe. Naravno, istorijsko iskustvo uči da često dolazi do slabljenja kontrole i otpočinjanja oružanih sukoba. Zbog toga je za pohvalu odluka Federike Mogerini da, 27. marta 2018. godine, dođe u Beograd i razgovara sa predsednikom Srbije.¹⁵⁸

Nesporno je da bi, posle ubistva Olivera Ivanovića i događaja od 26. marta 2018. godine, agenda za dijalog trebalo da uključi temu bezbednosti, što znači i mere borbe protiv organizovanog kriminala i marginalizovanja veze politike i organizovanog kriminala. To je, između ostalog, pretpostavka za vladavinu prava (poglavlje 24).

U ovom periodu predstavnici vlasti Srbije reaktivirali su temu transformacije Kosovskih bezbednosnih snaga (KBS) u Kosovske oružane snage, i to povodom pitanja učešća Srba u ovim snagama.

Predsednik Vučić je 17. marta 2018. godine rekao da vlasti u Prištini idu po srpskim sredinama i „potkupljuju srpske mladiće da bi išli u njihovu vojsku“ i naglasio da Srbija ne može da odobri formiranje vojske Kosova.¹⁵⁹ Tada je predsednik Vučić prvi put obavestio javnost Srbije da je tema vojske Kosova bila tema njegovog razgovora sa zvaničnikom SAD Vesom Mičelom. Po tvrdnji predsednika Srbije, Mičel je tvrdio da kosovska vojska,¹⁶⁰ u kojoj bi bili Srbi, neće biti pretnja Srbiji.

156 B92 Info bilten, 14. maj 2018 (b92-info-txt@lists.b92.net).

157 „Naglašava se da ekstremisti nastavljaju da se fokusiraju na turističke lokacije, tržne centre, barove, verske objekte i druge ‘lake mete’ a oprez na navedenim mestima je posebno važan. Amerikancima koji dolaze na Kosovo ili su već tamo savetuje se da se ne ističu u javnosti i da ne privlače pažnju na sebe, da promene rutinu kretanja kako bi postali nepredvidivi za kriminalce i teroriste i da kada se nalaze na javnom mestu obrate pažnju na izlaze u slučaju opasnosti i službe bezbednosti. Savetuje im se i da izbegavaju javna okupljanja i demonstracije, da budu oprezni na turističkim lokacijama i da prate lokalne medije i prate instrukcije Ambasade SAD ili najbližeg konzulata“ (B92 Info bilten, 29.03. 2018;b92-info-txt@lists.b92.net).

158 Dušan Janjić, Kreni – stani taktiziranje političkih vođa, Beta Week, broj 1111, str. 2 i 3. Tekst je deo serijala o ključnim pitanjima koja se tiču odnosa Beograda i Prištine, pregovorima o normalizaciji odnosa i unutrašnjem dijalogu. Serijal je podržan od strane Fondacije za otvoreno društvo

159 Pri tome se pozvao na izjavu bivšeg ambasadora SAD u Beogradu Vilijama Montgomerija da Srbija ne bi trebalo da prihvati formiranje vojske Kosova ni po koju cenu, već da insistira na prvobitnom stavu SAD po tom pitanju, a to je „ne“ vojsci Kosova.

160 Problem formiranja Oružanih snaga Kosova ponovno je aktuelizovan dolaskom u Beograd pomoćnika američkog državnog sekretara za Evropu i Evroaziju Vesa Mičela. On je doneo poruku da SAD podržavaju stvaranje kosovske

Predsednik Srbije kaže da je njegov komentar na ovaj stav Mičela bio: „Stvarno? Na teritoriji Srbije formirate tuđu vojsku, u koju ćete da uključute i Srbe... Šta, kao u vreme Austrougarske i Turske, da se bijemo Srbi protiv Srba?“ Predsednik Vučić pozvao je Srbe da ne učestvuju u formiranju vojske Kosova, „i one sa juga i sa severa pokrajine, da tako pomognu u rešavanju kosovskog problema“.¹⁶¹

Ovom pozivu priključio se i predsednik „Srpske liste“ Goran Rakić, 27. marta 2018. godine, posle sastanka s Vučićem u Beogradu. Rakić je izjavio: „Pozvao bih braću koja nameravaju da uđu u Vojsku Kosova, ponovo upad na Sever i udar na brata, oni hoće da mi udarimo brat na brata. Ne pristajte da budete njihovi janičari.“¹⁶²

Na tragu ovih izjava predsednika Srbije, jedan Srbin - pripadnik KBS, uhapšen je na prelazu Končulj 27. marta 2018. godine. On je oslobođen 28. aprila 2018. godine. Ovo hapšenje ministar KBS Rustem Beriša prokomentarisao je rečima da je to treći pripadnik KBS koji je uhapšen od strane vlasti Srbije, pa pušten. Premijer Kosova Haradinaj je istakao: „Ova praksa je potpuno u suprotnosti sa svim obavezama koje je Vlada Kosova, zajedno sa međunarodnom zajednicom, u poslednje dve decenije imala za potpunu integraciju srpske zajednice u kosovske institucije.“¹⁶³

Događaji koji su se odigrali 26. marta otvorili su i pitanje odnosa Srbije i NATO-a. Tako je predsednik Srbije prilikom susreta sa predsednikom parlamentarne skupštine NATO-a, naglasio poziciju vojne neutralnosti Srbije, ali i značaj delovanja KFOR-a povodom zaštite pripadnika srpske zajednice na Kosovu.¹⁶⁴

Da vojna neutralnost Srbije ima naglašen „anti NATO“ naboj, svedoči izjava poslanika SNS u skupštini Srbije Miroslava Lazanskog, koji povodom nalaza jednog istraživanja javnog mnjenja „da je 84 odsto građana protiv NATO-a“, kaže: „Treba se zapitati šta je danas NATO, to je anti-ruski savez.“¹⁶⁵

Bezbednosni mozaik Kosova je upotpunjen 26. i 27. marta 2018. godine, kada je Kosovo, kao prva zemlja na Balkanu prihvatilo pozive Erdogana da Turskoj izruči šest državljana Turske pod optužbom da su *gulenisti*, tj. pripadnici pokreta FETO, koji su umešani u neuspeli puč u Turskoj.

U duhu izjave Redžep Tajip Erdogan date u Prizrenu 2013. godine: „Kosovo je Turska, Turska je Kosovo“,¹⁶⁶ vođena je politika koja je dovela do vidnog jačanja uticaja Turske na Balkanu.¹⁶⁷ Da ovaj uticaj može da ima i negativne posledice po stabilnost i bezbednost Kosova potvrdio je sam predsednik Turske koji je obelodanio umešanost kosovskog predsednika Kosova u hapšenje i deportaciju šest turskih državljana. Na to je, posle sednice Saveta za bezbednost Kosova, reagovao premijer Kosova izjavom da se oseća loše, da nije bio informisan o ovoj deportaciji; da je smenio ministra policije i direktora kosovske informativne agencije „jer nisu našli za shodno ni da ga informišu o slučaju“ i da je ovaj događaj imao teških posledica na poštovanje ljudskih

---

vojske. Pre nešto više od godinu dana situacija je bila drugačija i SAD su tada stopirale izmene Ustava Kosova kojima bi se omogućilo stvaranje tamošnjih oružanih snaga (*Davor Lukač: Od zaštitnog korpusa do oružanih snaga Kosova - igrokaz za domaću publiku*, Nova srpska politička misao, 30. mart 2018, <http://www.nspm.rs/hronika/davor-lukac-od-zastitnog-korpusa-do-oruzanih-snaga-kosova-igrokaz>).

161 Tanjug, 17. mart 2018.

162 *10 srpskih opština u 3 zaključka: 3 nedelje roka za ZSO, smena ministra i direktora policije, MZ odgovorna za bezbednost Srba*, KoSSev, 28. mart 2018.

163 *Srpski pripadnik KBS-a pušten na slobodu*, Lajmi/ Gazeta Express/ Kosova Press, 28. april 2018, http://kossev.info/strana/arhiva/srpska_policija_uhapsila_srpskog_pripadnika_kbs_a_haradinaj_potvrдно_potvrdio/15661.

164 *Vučić sa zvaničnikom NATO o saradnji*, Danas, 20. april 2018, str. 5.

165 *Novi dan*, TV N1, 24. mart 2018, <http://rs.n1info.com/a374198/Vesti/Lazanski-U-Srbiji-ima-izdajnika.html>.

166 <http://www.worldbulletin.net/haber/121375/pm-erdogan-turkey-is-kosovo-and-kosovo-is-turkey> https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=04&dd=02&nav_category=640&nav_id=1376343

167 Kako Ankara ima značajan „kontrolni paket“ i u odnosima Srbije i Bosne i Hercegovine, Srba i Bošnjaka, kako u Srbiji tako i u regionu, stvaraju se okolnosti u kojima bi, ukoliko se dogovore Moskva i Ankara, kosovska kriza mogla da krene putem koji nužno ne uključuje EU.

prava i sloboda.¹⁶⁸ To je poslužilo kao povod za novu reakciju predsednika Turske koji je žestoko kritikovao premijera Kosova za koga je rekao da mu je karijera završena, i zatim je pozvao građane da protestuju protiv njega.¹⁶⁹

Očigledno nastojanje Erdogana da se vođe Kosova međusobno posvađaju i da se Albanci okrenu protiv SAD, najverovatnije, neće uroditi uspehom. Naprotiv, javno mnjenje Kosova je spremno da se okrene protiv Turske. Erdogan sam sebe predstavlja kao zaštitnika Muslimana u bivšim Otomanskim dominionima. On koristi taj imidž i u unutrašnjoj politici, jer su milioni državljana Turske bošnjačkog i albanskog porekla. Međutim, po mišljenju poznatog američkog nalitičara Januša Bugajskog, Kosovo i Albanija su u većini imuni na pan-turkizam ili pan-islamizam. Turska nije politički model za ugled za ova sekularna muslimanska društva. Jedini način da Turska uspostavi uticaj je kad bi ove države bile napuštene od EU i SAD.¹⁷⁰

Povodom ovog hapšenja i deportacije reagovali su članovi EP (28 evropskih poslanika iz različitih političkih grupa). Oni su uputili pismo kosovskim vlastima u kom izražavaju ozbiljnu zabrinutost zbog hapšenja i deportovanja turskih državljana s Kosova i oštro kritikovali Prištinu zbog činjenice da su uhapšenim turskim državljanima boravišne dozvole oduzete bez pravne procedure, te da su oni deportovani bez ikakvog suđenja i kontakta s njihovim advokatima, čime je, kako upozoravaju, prekršen princip vladavine prava.¹⁷¹

EU je ocenila hapšenje i deportaciju šest turskih državljana sa Kosova kao „arbitrarno i protiv ljudskih prava“. Ili drugim rečima: „hapšenje i deportacija šest turskih državljana koji su imali boravišnu dozvolu na Kosovu baca sumnju u poštovanje regularnih zakonskih procesa“, navela je portparolka EU Maja Kocijančić.¹⁷²

Portparolka EU Maja Kocijančić izjavila je da su se Mogerini i Vučić na sastanku, 27. marta 2018. godine u Beogradu, dogovorili da nađu nove načine za nastavak rada i mirno rešavanje otvorenih pitanja između Beograda i Prištine.¹⁷³

Kada se uzmu u obzir svi ovi događaji na Kosovu i u odnosima Srbije i Kosova, kao i porast tenzija na relaciji Srbija–Hrvatska, rizike koji postoje u Makedoniji, Bosni i Hercegovini, kao i umešanost spoljnih sila u njih, može se prihvatiti ocena da hladni rat nije završen i da je živ na Balkanu, kako piše u autorskom tekstu za Nedeljnik dr Stiven Mejer, bivši zamenik šefa CIA za Balkan.¹⁷⁴

Pitanje je kako sprečiti da hladni rat ne pređe u vruće oružane sukobe, uključujući terorističke aktivnosti.

Za sada je odgovor NATO na ovaj izazov da NATO ostaje u potpunosti posvećena stabilnosti i bezbednosti Zapadnog Balkana i da ima aktivno partnerstvo sa Srbijom. „NATO u potpunosti podržava nastavak dijaloga između Beograda i Prištine, olakšanog od strane EU. Ovo je od ključnog značaja za mir i sigurnost u regionu.“¹⁷⁵

168 B92, Tanjug, 30. mart 2018, https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=03&dd=31&nav_category=78&nav_id=1375946.

169 „Premijer (Ramuš Haradinaj) je nitkov koji je smenio ministra unutrašnjih poslova i šefa tajne službe. U međuvremenu, želim da se zahvalim predsedniku Kosova, koji je bio veoma dobar saradnik. Na Kosovu ćemo uraditi i druge slične operacije uz pomoć predsednika Kosova“, rekao je, između ostalog, Erdogan (*Erdogan opet preti Haradinaju, Tačiju platio za hapšenje?*, B92, 2. april 2018, https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=04&dd=02&nav_category=640&nav_id=1376441).

170 Erdogan je nagovestio da je Vašington iza odluke premijera Kosova Ramuša Haradina i to izjavom „da je premijer delovao po nalogu druge države“. (Janusz Bugajski, *Is Turkey destabilizing the Balkans?*, CEPA, 11 April 2018; <http://cepa.org/EuropesEdge/Turkey-Balkans>)

171 B92 Info bilten, 156. 4. 2018 (b92-info-txt@lists.b92.net).

172 B92 Info bilten, 03.04. 2018 (b92-info-txt@lists.b92.net).

173 B92 Info bilten3. april 2018 (b92-info-txt@lists.b92.net).

174 „Hladni rat je stigao na Balkan“, B92, izvor: Nedeljnik, 5. april 2018,

https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=04&dd=05&nav_category=167&nav_id=1377774.

175 <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/3105565/nato-dijalog-beograda-i-pristine-kljucan-za-stabilnost-zapadnog-balkana.html>

Međutim, valjalo bi sa punom pažnjom prihvatiti ocene bivšeg komandanta NATO-a Veslija Klarka, iznete u tekstu u Vašingtonu postu, da bi Balkan mogao ponovo da postane krizno tlo, zbog čega SAD i EU moraju hitno da reaguju. Prema njegovim rečima, na Balkanu Kremlj već odavno povećava svoj uticaj, radeći na tome da narastu stavovi protiv EU i protiv NATO-a. Osim toga, nastavlja Klark, Rusi podržavaju ekstremističke grupe, potpiruju vatru i huškaju pravoslavce protiv muslimana svesno izazivajući rast tenzija koje su već uzrokovale ratove na prostoru bivše Jugoslavije devedesetih godina. „Ozbiljan plan za uključenje Balkana u EU trebalo bi da podstakne države tog regiona da sprovedu neophodne ekonomske i političke reforme, povećaju saradnju i reše rastuće međuetničke tenzije. Naravno, takve aktivnosti moraju imati podršku kod građana, kako bi mogle biti sprovedene. To jeste izazov za region koji je i danas oštro podeljen u stavovima prema institucijama poput NATO“, kaže Klark, i dodaje da bi članstvo u NATO i Srbima, koji su mnogo naklonjeniji Rusiji i protiv su Alijanse, moglo biti prihvatljivo, ako se poveže s postizanjem stabilnosti celog regiona.¹⁷⁶

Da je destabilizacija prilika popela Kosovo na vrh lestvice prioriteta, najbolje govori podatak da su se predsednik Srbije i predsednica Vlade 1. aprila 2018. godine dogovorili da će tokom aprila meseca delovanje Vlade i predsednika biti u duhu „potpunog jedinstva“, a da rekonstrukcija Vlade sledi nakon toga u mesecu maj.¹⁷⁷ Ili kako je saopštila premijerka Brnabić: „U ovom trenutku nacionalno jedinstvo je ključno. Rekonstrukcija Vlade će sačekati neka stabilnija vremena na KiM“.¹⁷⁸ Iz ovih stavova može se pretpostaviti da je vlast Srbije procenila da bi i rekonstrukcija Vlade Srbije mogla da bude „okidač“ za dublje sukobe u vladajućoj koaliciji, jer vlasti Srbije u ovom momentu ne pretili nikakva ozbiljna opasnost sa strane opozicije. Indikativno je i to da se u vlasti Srbije postavlja pitanje mogućnosti da se istovremeno vodi proces dijaloga o Kosovu i rekonstrukcije Vlade. Opredeljenje za opciju *ili* a ne *i* nameće pitanja o kapacitetu vlasti Srbije da iznese teške i složene procese koji su otvoreni i predstavljaju njenu obavezu i odgovornost.

* * *

Peti izveštajni period je obeležen bezbednosnim incidentima praćenim zaoštrenom etno - nacionalističkom retorikom. To povećava rizik po lokalnu i regionalnu stabilnost a dovelo je, krajem marta, do zamiranja institucionalizovanog dijaloga a potom i urušavanja čitavog procesa unutrašnjeg dijaloga.

Ubrzanje je nastalo sa incidentom oko januarske rukometne utakmice koja je trebalo da se održi u sportskom centru „Kovilov“, pored Beograda, 22. marta 2018. godine. Ovaj događaj je bio potvrda da je sport neposredno instrumentalizovan od vlasti Srbije. Uz to, javnosti se poručuje da su država i policija i deo javnost spremni da ustuknu pred „navijačima“ odnosno i pred samom najavama nasilja i pretnjama mržnje.

Političko – bezbednosna kriza, u ovom periodu, kulminira 26. marta 2018. godine, kada je u Kosovskoj Mitrovici uhapšen direktor kancelarija Marko Đurić. Ovaj događaj je svojevrsni političko-bezbednosni „okidač“ koji je aktivirao novu energiju destabilizacije situacije na Kosovu i povećao rizik po miroljubivo upravljanje odnosima Srba i Albanaca, Srbije i Kosova. Ovaj događaj

176 „Imamo mnogo instrumenata na raspolaganju da odvratimo Balkan od puzajućeg kretanja prema nestabilnosti. Osigurajmo da se ogromna investicija koju smo napravili u turbulentnom regionu, ne uruši. Moramo obnoviti naše opredeljenje za uspeh Zapadnog Balkana. Moramo pomoći drhtavim demokratijama ovog regiona da dostignu svoj puni potencijal“ (B92 Info bilten, 12. april 2018 (b92-info-txt@lists.b92.net)).

177 REKONSTRUKCIJA VLADE U MAJU Ana Brnabić: Za sada nema promene ministara, važnije Kosovo, Blic, 1. april 2018, <https://www.blic.rs/vesti/politika/rekonstrukcija-vlade-u-maju-ana-brnabic-za-sada-nema-promene-ministara-vaznije-kosovo/5g41w8q>.

178 Isto.

je nametnuo pitanje može li destabilizovana srpska zajednica na Severu, posebno kad se razdvoji od ostatka srpske zajednice na Kosovu, da izdrži pritisak? Ili će se to pretvoriti u pojačano iseljavanje Srba, pre svega sa Severa?

Ukupnu nestabilnost na Kosovu potvrdilo je protivpravno hapšenje i isporučivanje Turskoj šest pripadnika pokreta „gulenista“.

U ovom periodu se reaktiviralo i pitanje vojske Kosova posebno učešća Srba u njoj. Takođe, postavilo se i pitanje odnosa Srbije i NATO.

3 STANJE I BUDUĆNOST ODNOSA SRBIJE I KOSOVA

3.1. Razgraničenje između Srba i Albanaca

Zagovaranje politike podele/razgraničenja po etničkom principu najrasprostranjenija je opcija u ovom izveštajnom periodu. Ova ideja je nametnuta javnosti pre svega upornim zalaganjem ministara Dačića i Vulina, kao i pojedinih domaćih i inostranih stručnjaka i bivših diplomata.¹⁷⁹ Da je i predsednik Srbije blizak ovoj ideji pokazalo se na okruglom stolu sa predstavnicima civilnog društva. Međutim, i ranije je bilo pretpostavki, nagađanja i pojedinačnih svedočenja da je i on uključen u zagovaranje ove opcije. O tome je bilo više govora u Četvrtom izveštaju.

U ovom izveštajnom periodu manje je bilo istupa predstavnika vlasti u prilog ovog stava. Ali, iako Marko Đurić nije direktno govorio o podeli Kosova, njegov nastup na prekinutom okruglom stolu u Kosovskoj Mitrovici može se tumačiti u tom ključu. On je rekao da želi da „odavde iz Kosovske Mitrovice pošaljemo jasnu poruku da za Srbiju sever Kosova nikada neće biti deo takozvanog nezavisnog Kosova, niti deo velike Albanije... Došli smo da vam kažemo da bez vas nema rešenja za budućnost Kosova i da svako rešenje mora da uzme u obzir ono što je interes našeg naroda“.¹⁸⁰

Takođe, u javnosti, domaćoj i inostranoj, stvoreno je uverenje da iza ove priče stoje politička vođstva Albanaca (iz Albanije i Kosova) i Srbije. Ovakvo uverenje potvrđuje predsednik NS Vuk Jeremić, izjavom da su se Vučić sa Tačijem „u martu na tajnim sastancima u Parizu i Njujorku dogovorio o razmeni teritorija tako da Srbiji pripadne sever, a Kosovu južne srpske opštine, a da Srbija potpiše sporazum koji bi Kosovu omogućio stolicu u UN“.¹⁸¹ Ozbiljan problem za Vučića, po Jeremiću, nastao je kada su SAD rekle da to nije prihvatljivo.¹⁸² Vučić se „mnogo ranije obavezao da će potpisati sporazum o sveobuhvatnoj normalizaciji odnosa, a trenutno izgleda da će zauzvrat dobiti – ništa“, tvrdi Jeremić.¹⁸³

Kao da su put u Njujork¹⁸⁴ i nedavni susreti sa Angelom Merkel i drugim evropskim zvaničnicima kod predsednika Srbije Aleksandra Vučića su raspršili nade u mogućnost razmene teritorije i razgraničenje.¹⁸⁵

179 Dušan Janjić, *Kreni – stani taktiziranje političkih vođa*, Beta Week, broj 1111, str. 2 i 3. Tekst je deo serijala o ključnim pitanjima koja se tiču odnosa Beograda i Prištine, pregovorima o normalizaciji odnosa i unutrašnjem dijalogu. Serijal je podržan od strane Fondacije za otvoreno društvo.

180 Bez Srba na Kosovu nema rešenja, Fonet, 26. mart 2018.

181 B92 Info bilten, 26. april 2018 (b92-info-txt@lists.b92.net).

182 Po informacijama iz diplomatskih krugova SAD, sastanku u Njujorku je prisustvao i zamenik podsekretara Ves Mičel.

183 Isto.

184 „Nadao sam se većem razumevanju, iskreno, nisam zadovoljan onim što sam postigao u razgovorima ovih dana u Njujorku“, rekao je Aleksandar Vučić, predsednik Srbije. On je dodao da mu se čini da su njegovi sagovornici u Njujorku čvrsto i dalje na poštovanju principa očuvanja nezavisnosti Kosova, a to je, poručio je, za nas veoma teško. Naveo je da je u razgovorima koje je imao u Njujorku druga strana ponovila da priču o tome kome pripada teritorija Kosova smatraju završenom, da pokretanje bilo kakve priče na tu temu smatraju otvaranjem Pandorine kutije. Na sve to sam rekao i sada, i ranije, da su oni to uradili 2008. ne poštujući Rezoluciju 1244“, kaže Vučić (<http://www.rtklive.com/rtk2/?id=2&tr=19053>). I tada, kao i do sada, Vučić duguje javnosti objašnjenje s kim je to razgovarao i da li je zaista verovao u mogućnost otvaranja pitanja teritorije Kosova odnosno podele te teritorije.

185 Janjić: *Vučićeva dramatisacija priče o ZSO vešt politički manevar*, Glas Amerike, 22. mart 2018, <https://www.glasamerike.net/a/janjic-vuciceva-dramatisacija-price-o-zso-vest-politicki-manevar/4312014.html>.

Da se još uvek ne odustaje od ove ideje, svedoči izjava ministra Dačića da velike sile predlog podele Kosova ne žele da razmatraju jer misle da su pitanje Kosova zatvorile 2008. godine. „Kada bismo otvoreno razgovarali o podeli Kosova bez mentora, Priština bi pošla od svojih interesa i prihvatila taj predlog“, rekao je Dačić. On je dodao i da velike sile, kada se pomene razgraničenje i podela, računaju da će doći do masovnih preseljenja stanovništva, jer kako je naveo, ne uzimaju u obzir da je etničko stanje na terenu već u skladu sa samim predlogom podele.¹⁸⁶

U tom smislu se može posmatrati i vest da je politička kriza na Kosovu ponovo tamošnje lidere, vlast i opoziciju naterala u zagrljaj premijeru Albanije Ediju Rami. Kosovski mediji javljaju da su svi sastanci održani u ilegali, dakle tajno, a da je Rama svakom od političkih sagovornika, a međusobno rivala – Hašimu Tačiju i Ramušu Haradinaju – dao instrukcije šta je kome činiti u periodu koji je ispred nas. Navodno, reč je i o koncentracionoj Vladi Kosova, ujedinjenju Mitrovice i podeli Kosova.¹⁸⁷

Ideja i politika etničkog razgraničenja polazi od dva stava: prvi je da svi pripadnici jednog etnosa, shvaćenog kao zajednice krvi i tla, a ne kao političke zajednice, treba da se okupe u jednoj državi, i drugi je da sa *drugim* se ne može živeti zajedno.

Dr Dušan Janjić ocenjuje da se ovakvo političko uverenje delimično oslanja na istorijsko iskustvo da je u srpsko-albanskim odnosima na Kosovu primenjivan samo model dominacije: *Ko ima vlast, on muči onog drugog*. To je odrednica ponašanja i aktera sadašnje krize na Kosova. Sa ubistvom Olivera Ivanovića ova kriza je krenula u novu fazu koja je osnažena zaoštavanjem pitanja oko ZSO, odnosno otvaranjem borbe za kontrolu teritorije na Severu Kosova.¹⁸⁸

Ova ideja i ako je njeni zagovornici prikazuju kao novu i „nikad probanu“ je u snažnom sećanju građana bivše Jugoslavije, te i Srbije jer su ratovi 90-ih vođeni idejom razgraničenja, bazirano na tome da se ne može živeti zajedno. Razgraničenje se uvek svodilo na podelu i razmenu teritorija odnosno stradanje stanovništva.¹⁸⁹ Otuda oni koji se protive razgraničenja najpre sitiču upravo taj argument. Takođe, ukazuju i da bi podela teritorija po etničkim linijama imala negativne posledice po teritorijalni integritet centralne Srbije ali i po region.

Postizanje dogovora o razgraničenju podrazumeva priznanje nezavisnosti Kosova. Međutim, zagovornici ove ideje nastoje da to sakriju od javnosti Srbije. U tom je hipokrizija zagovornika ovog stava: „Oni su navodno protiv priznanja Kosova, ali hteli bi što pre da završe tu priču“, kaže dr Dušan Janjić.¹⁹⁰ I diplomata dr Zoran Milivojević ukazuje na povezanost priznanja i razgraničenja.¹⁹¹

186 <http://pink.rs/vesti/65757/dacic-pristina-bi-bez-mentora-prihvatila-predlog-podele-kosova>

187 <https://rs.sputniknews.com/politika/201804051115164718-kosovo-rama-taci-albanija-srbi-kriza-haradinaj-amerika-turska-ulog/>

188 Gostovanje Dušana Janjića na TV Kopernikus, 29. mart 2018.

189 *Dijalog o Kosovu kao unutrašnje odmeravanje političke dobiti*, Glas Amerike, 27. decembar 2017, <https://www.glasamerike.net/a/dijalog-o-kosovu-kao-unutrasnje-odmeravanje-politicke-dobiti/4184965.html>.

190 Isto.

191 „[Z]apadni centri moći hoće da se ta država prizna i kažu – ‘hoćete da razmenjujete teritorije, vi priznajte Kosovo kao državu, pa onda bilateralno to radite kako se inače radi’. Drugo, razgraničenje, nove granice je uvod u novi rat“, smatra Milivojević. „Ne možete isključiti KiM iz konteksta koga imamo na Balkanu. Mi imamo nerešena granična pitanja, otvorene etničke probleme, imamo Makedoniju, BiH, niz nekih pitanja koja bi se time otvorila“, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/3082900/milivojevic-prvih-sest-tacaka-kljucne-to-je-crvena-linija.html>, RTS, 24. mart 2018.

3.2. *Status quo* politika

Zagovaranje *status quo* politike manje je prisutno, ali za razliku od prethodnih izveštajnog perioda, sada su glasniji oni koji se suprotstavljaju ovakvoj politici. Tome je svakako doprinela kritika ovog koncepta od strane predsednika Srbije, što je prikazano u tekstu o okruglom stolu sa predstavnicima organizacija civilnog društva.

Među zagovornicima *status quo* politike je Stevica Deđanski, predsednik Centra za razvoj međunarodne saradnje, koji je na portalu Sputnjik zamrznuti konflikt obrazložio kao racionalno rešenje: „Zamrznuti konflikt je u svakom slučaju bolje rešenje od ratne situacije, ili ako treba da izaberemo između, recimo, kapitulacije, odnosno predaje nekog dela teritorije, svakako je bolje imati zamrznuti konflikt, nego pokušavati da se nešto reši kada situacija u tom trenutku to ne dozvoljava.“¹⁹²

Tezu o zamrznutom konfliktu brani i predsednik Državotvornog pokreta dr Slobodan Samardžić: „Ideja o zamrznutom sukobu bila je opcija B u slučaju neuspelih pregovora o statusu Kosova vođenih 2005–2007. godine i, u vezi sa tim, u slučaju jednostranog albanskog proglašenja nezavisnosti (februar 2008). U praktičnom pogledu, briga Srbije bila bi ograničena na zaštitu Srba i funkcionisanje postojećih državnih institucija u pokrajini.“¹⁹³

Za *status quo* se zalaže i dr Srbijanka Turajlić: „Sukob sa Kosovom ne koristi nikome, ali ne možemo dobrovoljno da se odrekemo dela teritorije. Meni se čini da je to sada jedino rešenje, ali nemam dovoljno znanja iz politikologije da bih to mogla baš kompetentno da tvrdim. U svakom slučaju verujem da se do rešenja može doći samo racionalno bez viška emocija.“¹⁹⁴

Sergej Železnjak, funkcioner Putinove Jedinствене Rusije, izjavio je: „U ovoj situaciji trebalo bi se što pre udaljiti od iluzija da je moguće neko ‘skoro kompromisno rešenje za Kosovo’, kao sledeći žrtveni korak u integracijama Srbije u EU. Srpski interesi na Kosovu zahtevaju status ‘dugoročno zamrznutog konflikta’ i nadzor na nivou Saveta bezbednosti, gde Rusija može da obezbedi političku, diplomatsku i drugu neophodnu podršku za našeg strateškog saveznika – Srbiju, za njenu bezbednost i teritorijalni integritet.“¹⁹⁵

Među kritičarima ovog koncepta je i direktor Komiteta pravnika za ljudska prava YUCOM Milan Antonijević koji je rekao da „zamrznuti odnos i status quo nisu rešenje ukoliko želimo poboljšanje života Srba na Kosovu“.¹⁹⁶

Britanski novinar i stručnjak za Balkan Tim Džuda ukazuje da je nastavak briselskog dijaloga alternativa zamrzavanju konflikta: „Srbija i Kosovo ili mogu postati slučajevi poput Jermenije i Azejberdžana ili Kipra, južne Osetije, Gruzije i Rusije, mogu, dakle, ostati zaglavljani u vremenu i budućim generacijama, ili pak mogu odlučiti da pronađu neko prihvatljivo rešenje. Izbor je, dakle: ili nastavljate dijalog, ako ne baš sutra, ono što pre, ili sve napuštate i kažete – ostavljamo građane da propadaju, neka naši unuci taj problem reše. Kao što sam rekao, to bi značilo da ste stvorili još

192 *Između kapitulacije i rata na Kosovu postoje rešenja – ovo su primeri*, Sputnjik, 9. april 2018, <https://rs-lat.sputniknews.com/analize/201804091115163409>.

193 *Slobodan Samardžić: Jedina dilemma – zamrznuti konflikt ili priznanje Kosova*, Srbin.info, 7. april 2018, <https://srbin.info/2018/04/07/slobodan-samardzic-jedina-dilema-zamrznuti-sukob-ili-priznanje-nezavisnosti-kosova>.

194 *Turajlić: Sukob na Kosovu ne koristi nikome, ali ne možemo dobrovoljno da ga se odrekemo*, Danas, 7. april 2018, <https://www.danas.rs/politika/turajlic-sukob-na-kosovu-ne-koristi-nikome-ali-ne-mozemo-dobrovoljno-da-ga-se-odrekemo>.

195 Nikola Vrzic, *Savet Vladimira Putina*, Pečat, broj. 514/ 2018, str. 11.

196 „Srbiji Kosovo nije oteto ratom... Kako ga je tretirala?“, Slobodna Evropa, Tanjug, B92, 31. mart 2018, https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=03&dd=31&nav_category=640&nav_id=1375789; <https://www.slobodnaevropa.org/a/vucic-nvo-sektor-dijalog-kosovo/29137276.html>.

jedan slučaj poput Nagorno-Karabaha ili Južne Osetije ili poput onoga što ćemo, pretpostavljam, sada videti i u istočnoj Ukrajini.¹⁹⁷

* * *

U ovom periodu primetno je manje izjašnjavanja a više proveranja mogućnosti da se realizuje koncept razgraničenja. Istovremeno, zagovaranje *status quo* politike, odnosno zamrzavanja konflikta na neodređen rok, praktično znači zatvaranje evropske perspektive Srbije.

---

197 <https://www.slobodnaevropa.org/a/29130549.html>, Slobodna Evropa, 28. mart 2018.

4. IMPLEMENTACIJA BRISELSKOG SPORAZUMA O NORMALIZACIJI ODNOSA SRBIJE I KOSOVA

Formiranje Zajednice srpskih opština (ZSO) tema je koja je dominirala tokom četvrtog i petog izveštajnog perioda.

U petom izveštajnom periodu zvanični Beograd zauzima tvrd stav koji se ispoljava kroz odbijanje da prihvati izjašnjavanje Prištine i kosovskog Ustavnog suda u vezi sa statutom ZSO i aktivnostima koje otvaraju put najavljenom jednostranom uspostavljanju ZSO.

Aleksandar Vučić je 23. marta 2018. godine podsetio: „Prošlo je 1.799 dana od potpisivanja Briselskog sporazuma, a njegova suština nije primenjena... Analizirali smo sve ostalo, prvih šest tačaka nisu ni dirnute. Ne može to da bude samo krivica Albanaca. Oni će verovatno opet da kažu 'to ćemo sledeće nedelje.'“ Zatim je dodao: „Ljudi moraju da znaju da to neće ići tako. Imamo ukupno 23 principa, Ustavni sud Kosova za 22 principa kaže su suprotni kosovskom ustavu“.¹⁹⁸

Ovo zaoštavanje stava Beograda ZSO i nespremnost Prištine da izvrši ovu obavezu bio je povod za propast tehničkog i političkog dijaloga održanog 19, 20. i 23. marta 2018. godine.¹⁹⁹ Takođe, ova tema je dovela i do razilaženja na sastanku političkog dijaloga. Tim povodom Federika Mogerini je izjavila da EU pridaje „veliku važnost punoj primeni svih postojećih sporazuma iz dijaloga Beograda i Prištine“, a posebno je naglasila neophodnost uspostavljanja ZSO.²⁰⁰

Neposredno posle ovog sastanka predsednik Kosova Tači je naložio je da se otpočne rad na formiranju ZSO.²⁰¹ Međutim, privremeno, rasprava o ZSO je dramatisovana događajima od 26. marta 2018. godine, koji se detaljnije razmatrani u delu ovog izveštaja koji bavi političko-bezbednosnim aspektima unutrašnjeg dijaloga.²⁰²

198 Vučić: *Za pet godina se završili najteži ratovi, a ZSO ne*, B92, 23. mart 2018, https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=03&dd=23&nav_category=11&nav_id=1372956.

199 Dnevnik N1, 21. mart 2018.

200 Federika Mogerini: *Poseban akcenat na uspostavljanju Zajednice srpskih opština, sporazumu o energetici i nastavak završetka mosta u Mitrovici!*, TV Happy, 24. mart 2018, <https://www.happytv.tv/vesti/politika/87003/federika-mogerini-poseban-akcenat-na-uspostavljanju-zajednice-srpskih-opstina-sporazumu-o-energetici-i-nastavak-zavrsetka-mosta-u-mitrovici>.

201 *Haradinaj nije imao vremena da poruči sporazum, a iz Tačijevog kabineta stigao nalog: Danas započeti rad na formiranju ZSO!*, TV Happy, 26. mart 2018, www.happytv.tv/vesti/politika/87281/haradinaj-nije-imao-vremena-da-prouci-sporazum-a-iz-tacijevog-kabineta-stigao-nalog-danas-zapoceti-rad-na-formiranju-zso; *Tači naložio da počne rad na osnivanju ZSO*, TV Pink, 26. mart 2018, <http://pink.rs/vesti/63994/taci-nalozio-da-danas-pocne-rad-na-osnivanju-zso>. Prema saopštenju Vlade Kosova, „sastavljanje statuta će biti transparentan i sveobuhvatan proces, koji će obavljati tri radna mehanizma: Upravljački tim, Implementaciona komisija i Nacionalna konsultativna grupa, koji će garantovati učešće čitavog političkog spektra, civilnog društva i ostalih relevantnih mehanizama društva (*Haradinaj i Tači aktivirali upravljački tim za statut ZSO*, TV Pink, 4. april 2018, <http://pink.rs/politika/65379/haradinaj-i-taci-aktivirali-upravljacki-tim-za-statut-zso>). Kosovska vlada navodi da će u ovaj proces biti uključeni i međunarodni mehanizmi i ovo ocenjuje kao važan korak na evroatlantskom putu Kosova. U saopštenju se dodaje da će na kraju procesa konačni nacrt statuta, zajedno sa direktivom, biti poslat Ustavnom sudu kako bi se osigurala potpuna usklađenost sa kosovskim ustavom (Isto).

202 Ovakav potez predsednika Kosova nagovestio je savetnik Hašima Tačija, Bljerim Šalja, na debati u organizaciji Foruma, a uz podršku Fondacije za otvoreno društvo „Diplomatski dijalog - Stanje i perspektive Briselskog

EU je pozdravila odluku Prištine da počne sa radom na formiranju ZSO.²⁰³ Na to je odgovorila Kancelarija Vlade Srbije saopštenjem u kome se navodi da „nedavne manifestacije nasilja Prištine prema političkim predstavnicima Srba na KiM za posledicu su imale porast nespokojsstva i potpuni gubitak vere srpskog naroda u dobre namere političke elite u pokrajini. Srbi na KiM formiranje ZSO ne očekuju kao gest dobre volje već kao ostvareno pravo i sa punim legitimitetom insistiraju na tome da dobiju efikasnu institucionalnu zaštitu u vidu svoje krovne nacionalne institucije na KiM, sa onim kapacitetom i ovlašćenjima koji su dogovoreni u briselskom dijalogu. Srbi na KiM neće pristati da imaju manje prava od drugih naroda na tom prostoru i od onog što im je garantovano“.²⁰⁴

„Srpska lista“ reagovala je najavom da će 20. aprila 2018. godine samostalno krenuti u formiranje ZSO za šta je prvobitno dobila podršku Beograda.

Sa svoje strane, zvanični Beograd je pojačao optužbe na račun međunarodne zajednice, to jest Brisela, da ne vrši dovoljan pritisak na Prištinu da implementira dogovor o ZSO. Zvanični Beograd je podržao ovu najavu Srpske liste.²⁰⁵ Tom cilju je namenjena i izjava ministra Dačić: „Ja sam potpisao Briselski sporazum i ja bih povukao potpis zbog neformiranja ZSO i time bismo se vratili na staro stanje, što znači povratak srpskih institucija“.²⁰⁶

Predsednik „Srpske liste“ i gradonačelnik Kosovske Mitrovice Goran Rakić najavio je 27. marta 2018. godine u Beogradu „da je raskinuta koalicija sa Ramušom Haradinajem i da napušta kosovske institucije jer Srbi više neće da budu ikebana“.²⁰⁷ Tom prilikom Rakić je naveo i da će srpske opštine formirati, 20. aprila 2018. godine, ZSO, i to na petogodišnjicu potpisivanja Briselskog sporazuma.²⁰⁸

Po oceni zamenika direktora Kancelarije za KiM Petra Petkovića, u odluci o formiranju ZSO koju je doneo skup Srba u Kosovskoj Mitrovici „ne postoji ništa što je jednostrano. Jednostrana je odluka onih koji su rešili da suspenduju formiranje ZSO“, kaže Petković.²⁰⁹

Posle susreta s Aleksandrom Vučićem u Beogradu, održana je sednica deset opština sa srpskom većinom u Severnoj Mitrovici 28. marta 2018. godine. U njenom radu je učestvovalo 120 od 150 odbornika. Ovaj skup je prihvatio zaključke SO Kosovska Mitrovica o formiranju ZSO.²¹⁰ Odbornici deset opština sa srpskom većinom na Kosovu²¹¹ usvojili su zaključak, kojima najavljuju sledeće: „Ukoliko Priština ne bude spremna da u naredne tri nedelje počne da radi na formiranju

dijaloga“ u Beogradu. Tada je Šalja najavio i formiranje radne grupe koja će početi da radi na statutima. „Asocijacija će se stvoriti - Ustavni sud je rekao kosovskim političarima da imaju međunarodnu obavezu da je formiraju“ (B92 Info bilten. 20. mart 2018; B92-info-txt@lists.b92.net)

203 „Najava premijera Ramuša Haradinaja da da mandat upravljačkom timu da izradi nacrt statuta Zajednice/Asocijacije opština sa srpskom većinom na Kosovu je vrlo dobrodošla. Izrada nacrta statuta je počela i završice se u vremenskom okviru od četiri meseca“, navodi se u saopštenju Evropske službe za spoljne poslove (*Brisel odložio ZSO za još četiri meseca*, Politika, 6. april 2018).

204 *Brisel odložio ZSO za još četiri meseca*, Politika, 6. april 2018.

205 *Brnabić: Podržaću Srbe da formiraju Zajednicu srpskih opština!*, TV Happy, 2. april 2018, <https://www.happytv.tv/vesti/politika/88216/brnabic-podrzacu-srbe-da-formiraju-zajednicu-srpskih-opstina-video>.

206 „Vučić tolerantan, povukao bih potpis sa sporazuma“, B92, 24. mart 2018, https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=03&dd=24&nav_category=11&nav_id=1373075.

207 10 srpskih opština u 3 zaključka: 3 nedelje roka za ZSO, smena ministra i direktora policije, MZ odgovorna za bezbednost Srba, Sreda 28. mart 2018, 12:52, Izvor: KoSSev

208 B92 Info bilten, 28. 03. 2108 (b92-info-txt@lists.b92.net)

209 10 srpskih opština u 3 zaključka: 3 nedelje roka za ZSO, smena ministra i direktora policije, MZ odgovorna za bezbednost Srba, Sreda 28. mart 2018, 12:52, Izvor: KoSSev

210 Isto.

211 Sastanku prisustvuju predstavnici svih deset opština sa većinskim srpskim stanovništvom - gradonačelnici Klokota - Božidar Dejanović, Parteša - Dragan Petković, Novog Brda - Svetislav Ivanović, Štrpca - Bratislav Nikolić i Raniluga - Vladica Aritionović. Tu su i gradonačelnici Gračanice - Srdjan Popović, Leposavića - Zoran Todić, Kosovske Mitrovice - Goran Rakić, Zubinog Potoka - Stevan Vulović i Zvečana - Vučina Janković.

ZSO, srpske opštine i institucije će same početi formiranje ZSO, njenih tela i institucija. Mi smo spremni da na stvaranju statuta ZSO radimo u saradnji sa Beogradom u Prištinom onako kako je predviđeno sporazumom.²¹²

Marko Đurić je pojasnio da će Srbija podržati rad na stvaranju ZSO, ali ne na osnovu odluke kosovskog Ustavnog suda koji je „ranije poništio 22 od 23 elementa za formiranje zajednice“.²¹³ On je u više navrata rekao da Priština želi da formira ZSO koja bi bila „nevladina organizacija koja bi imala zastavu albanskog crnog orla“²¹⁴ ili „prazna ljuštura“. „Taj film nećete gledati. Mi hoćemo ZSO koja će imati suštinsku moć“, naglasio je Đurić. Prema njegovoj oceni, odluka kosovske vlade da formira tim za ZSO je samo manevarski trik „koji ima za cilj da njih rastereti a nas da optereti“.²¹⁵ „Uvek smo spremni da radimo na formiranju ZSO, ali pravo da vam kažem meni sve ovo liči na trikove sa autobuske stanice u Prištini. Oni mesec i po dana pred samit EU u Sofiji, da bi popravili svoj imidž, da bi malo sprali sa sebe ovo što se dešavalo prethodnih dana i da bi na kraju krajeva na Srbiju nabacili teret sprovođenja nekih drugih sporazuma, poput Sporazuma o energetici i drugih stvari koje oni žele da dobiju za sebe, sada pokušavaju da se prikažu kao strana koja sprovodi sporazume“, rekao je Đurić.²¹⁶

Priključili su se i ministri vlade Srbije. Tako je ministar unutrašnjih poslova Nenad Stefanović rekao da su poruke (Vlade Kosova) o formiranju ZSO bezobrazluk, „ali ne bezobrazluk Albanaca sa KiM, već onih koji treba da stvore uslove za ZSO, dakle, bezobrazluk Evrope“.²¹⁷ „Voleo bih od EU i SAD da čujem da li su za implementaciju Briselskog sporazuma i koji su rokovi za to“, rekao je Stefanović;²¹⁸ Ministar odbrane Vulin ističe da pritisak međunarodne zajednice na albansku stranu da ispuni sve obaveze prema Srbiji zapravo i ne postoji. „Albanci ne žele formiranje ZSO koja bi predstavljala čvrsto jezgro u kojem bi se Srbi osećali sigurno“, kaže ministar Vulin.²¹⁹

Pojedine opozicione političke stranke su se uključile u ovu raspravu optuživanjem vlasti Srbije za popuštanje i loše pregovaranje. Po DSS-u, nema nikakve sumnje da će ZSO biti formirana i da će to biti predstavljeno kao ispunjenje uslova koji je predsednik Republike izrekao stavom da „Kosovo neće ući u UN osim ukoliko i Srbija ne bude nečim zadovoljna“.²²⁰

Dok se mnogi, posebno zapadni, analitičari pitaju da li Srbija ide glavom kroz zid jer je najavila samostalno osnivanje ZSO – Priština, Vašington, Brisel i Berlin nastoje da osujete jednostrano

212 B92 Info bilten, 28. mart 2108 (b92-info-txt@lists.b92.net).

213 *Srbija podržava rad na stvaranju ZSO: Mi hoćemo zajednicu koja će imati suštinsku moć!*, TV Happy, 5. april 2018, www.happytv.tv/vesti/politika/88689/srbija-podrzava-rad-na-stvaranju-zso-mi-hocemo-zajednicu-koja-ce-imati-sustinsku-moc.

214 Đurić: Neka hapse sebe, pet godina ne sprovede sporazum, *Politika*, 30. mart 2018.

215 *Srbija podržava rad na stvaranju ZSO: Mi hoćemo zajednicu koja će imati suštinsku moć!*, TV Happy, 5. april 2018, www.happytv.tv/vesti/politika/88689/srbija-podrzava-rad-na-stvaranju-zso-mi-hocemo-zajednicu-koja-ce-imati-sustinsku-moc.

216 Isto.

217 *Novo jutro* (gosti ministri Stefanović i Vulin), TV Pink, 30. mart 2018, <http://pink.rs/vesti/64535/novo-jutro-stefanovic-srbija-nece-dozvoliti-novi-pogrom-oluju-ili-bljesak-vulin-ako-bude-moralo-da-do-toga-doe-taci-ce-puzati-pred-vojskom-srbije-video>; <https://youtu.be/3UIoY4wm1yU>; *Nebojša Stefanović: „KiM je deo naše zemlje i Albanci će morati sa tim da se pomire, mi imamo pravo da zaštitimo svoj narod na ovaj ili onaj način!*“, TV Happy, 30. mart 2018, <https://www.happytv.tv/vesti/politika/87825/nebojsa-stefanovic-kim-je-deo-nase-zemlje-i-albanci-ce-morati-sa-tim-da-se-pomire-mi-imamo-pravo-da-zastitimo-svoj-narod-na-ovaj-ili-onaj-nacin>.

218 *Nebojša Stefanović: „KiM je deo naše zemlje i Albanci će morati sa tim da se pomire, mi imamo pravo da zaštitimo svoj narod na ovaj ili onaj način!*“, TV Happy, 30. mart 2018, <https://www.happytv.tv/vesti/politika/87825/nebojsa-stefanovic-kim-je-deo-nase-zemlje-i-albanci-ce-morati-sa-tim-da-se-pomire-mi-imamo-pravo-da-zastitimo-svoj-narod-na-ovaj-ili-onaj-nacin>.

219 *Novo jutro* (gosti ministri Stefanović i Vulin), TV Pink, 30. mart 2018, <http://pink.rs/vesti/64535/novo-jutro-stefanovic-srbija-nece-dozvoliti-novi-pogrom-oluju-ili-bljesak-vulin-ako-bude-moralo-da-do-toga-doe-taci-ce-puzati-pred-vojskom-srbije-video>; <https://youtu.be/3UIoY4wm1yU>.

220 DSS: ZSO pokriće za sporazum, *Danas*, 9. April 2018 (www.danas.rs/politika/dss-zso-pokrice-za-sporazum).

proglašenje ZSO koje je najavljivano za 20. aprila 2018. godine. Naime, već u prvom reagovanju na najavu „Srpske liste“ da će formirati ZSO, iz Vlade Kosova je saopšteno da ta zajednica neće imati legitimitet zbog „nepoštovanja zakona Republike Kosovo“. Takođe: „Zajednica je obaveza koju je Kosovo preuzelo u procesu briselskog dijaloga i koja će biti realizovana u bliskoj budućnosti. Nijedna inicijativa, koja nije zasnovana na zakonima i demokratskim procedurama Republike Kosovo, neće se primenjivati i neće se poštovati.“²²¹

Marko Đurić je izjavio da Srbi na Kosovu neće odustati od formiranja ZSO, a da Priština nema nameru da to omogući u skladu sa Briselskim sporazumom.²²² Ovaj stav je podržao i predsednik Republike Srpske Milorad Dodik izjavom da kosovsko pitanje, „kao najvažnije državno pitanje Srbije“, očigledno nije rešeno, i ponovo je na dnevnom redu. „U nacionalnom smislu to je pitanje svih nas Srba gde god žive. Naša tradicija i emocije su vezane za Kosovo. Mi smo zainteresovani kroz taj oblik, bez obzira jesmo li političari ili ne, zato što se uvek dešava u, i oko Kosova“, rekao je Dodik i dodao da je Srbija kroz Briselski sporazum imala poverenja u međunarodnu zajednicu, „ali je vidljivo da je to bilo loša stvar, imajući u vidu da je Brisel uvek podržavao Albance i pritiskao Srbe da rešavaju te probleme“.²²³ „U svakom slučaju, nova konstelacija odnosa u kojem je intervencionizam međunarodnog faktora veoma prisutan na Kosovu i u BiH i niz drugih istorijskih stečenih okolnosti mogu po situacionom okviru da identifikuju Kosovo i BiH. Mi Srbi vidimo da su na Kosovu međunarodna zajednica i Amerika uvek u funkciji interesa Albanaca, a u BiH je identična situacija sa RS“, rekao je Dodik.

Ovo uključivanje predsednika RS je najavi formiranja ZSO pridodalo novu dimenziju – otvaranje mogućnosti za podelu teritorije i to ne samo na severu Kosova već i u Bosni i Hercegovini. To je naravno uključilo alarme u međunarodnoj zajednici.

Kada su tenzije dostigle vrhunac, 18. aprila 2018. godine, dva dana pre najavljenog proglašenja ZSO, oglasio se predsednik Vučić: „Neće Srbi formirati ZSO ni sutra, ni prekosutra, čekali smo pet godina, sačekaćemo i ta tri meseca, da ne može niko da optuži Srbe da krše međunarodne sporazume i dogovore... Rekli su da će za tri i po meseca izaći sa statutom za ZSO. Sačekaće Srbija tri i po meseca, ali ja vam sada kažem – nećemo ga dočekati. Naša pozicija je čista, ali teška, užasno teška. Mi ne razgovaramo sa Albancima nego sa državama koje su stvarale nezavisno Kosovo i koje ih štite, sa Amerikancima, Velikom Britanijom... Nama su ruke vezane, a naš cilj i interes je da sačuvamo bezbednost.“²²⁴

Potom (19. aprila 2018. godine) su se oglasili predstavnici „Srpske liste“ koji su na sastanku sa Upravljačkim timom za izradu statuta ZSO saopštili (dan pošto se javnosti obratio predsednik Srbije) da su odustali za sada od jednostranog formiranja ZSO i da će sačekati da u roku koji je odredila EU bude izrađen statut ZSO.²²⁵

Premijer Kosova Ramuš Haradinaj je na ovo reagovao sa olakšanjem i potvrdio sledeće: „Faktičko stanje se promenilo kao što znamo, Kosovo je u procesu izrade statuta u skladu sa Briselskim sporazumom, ali Briselskim sporazumom. Dakle nije nešto što je samo Kosovo odlučilo na jednostran način. Briselski sporazum je predvideo da na kraju Ustavni Sud da ocenu da li je statut u saglasnosti sa Ustavom Kosova i njegovim zakonima, dakle ovaj proces je već počeo i taj ultimatum više ne važi.“²²⁶

221 B92 Info bilten, 28.03. 2108 (b92-info-txt@lists.b92.net)

222 Đurić: Upravljački tim radi na statutu ZSO, Politika, 18. april 2018.

223 B92 Info bilten, 28. mart 2018 (b92-info-txt@lists.b92.net).

224 B92 Info bilten, 18. april 2018 (b92-info-txt@lists.b92.net).

225 Budimir Ničić, *Srbi na Kosovu odložili formiranje ZSO*, Glas Amerike, 19. april 2018, <https://www.glasamerike.net/a/srbi-na-kosovu-odložili-formiranje-zso/4356046.html>.

226 Isto.

Razlike u tumačenjima sporazuma o ZSO se nastavljaju i u maju mesecu.²²⁷

Najnovije dramatisiranje pitanja ZSO i dovođenje čitavog procesa dijaloga i normalizacije do rizika od prekida i zaoštavanja međuetničkih odnosa, kao i do destabilizacije stanja na Kosovu i u Srbiji, samo je jedan, najnoviji dokaz o negativnim posledicama ne transparentnosti briselskog dijaloga, ne obaveštavanja javnosti o njegovom toku i dostignućima i stoga i o odsustvu pripreme podrške javnosti za vođenje izuzetno složenog procesa normalizacije odnosa Srbije i Kosova.²²⁸ Kada su aprila 2013. godine tadašnji premijeri Ivica Dačić i Hašim Tači parafirali *Prvi sporazum o principima normalizacije odnosa Beograda i Prištine* (u daljem tekstu: *Prvi sporazum*), činilo se da je sve u najboljem redu. Optimizam je zračio sa svih strana, uključio je i „kandidovanje“ vlasnika inicijala I. D. i H. T. za Nobelovu nagradu za mir. Ali, iz najnovijeg političkog zagrevanja ove teme može se zaključiti da su ovi sukobi, nepoverenje i nespremnost vođstava Beograda i Prištine da zakorače u punu normalizaciju mnogo dublja nego što se to iskazuje i/ili priznaje. Sve u svemu, ZSO kao „crvena linija“ zahteva u ovom momentu „crveni telefon“ i spremne diplomatsko-vatrogasne akcije EU.

Austrijski diplomata Volfang Petrič, koji sudeći po sadržini i tajmingu nastupa u javnosti, koordinira svoje aktivnosti sa vlastima Srbije, vidi ZSO kao preduslov za nastavak pregovora: „Verujem da je to ključni segment koji još uvek nedostaje. Tek nakon toga moći će da se pregovara o nekakvom članstvu Kosova u Ujedinjenim nacijama ili o nečem sličnom. [...] Ali taj korak unapred će sigurno biti najteži za Beograd, jer se kroz UN daje neka vrsta priznanja Kosova.“²²⁹ Ovu izjavu bi trebalo razumeti i kao proveranje „stepena zagrejanosti“ međunarodnih reakcija na poteze Beograda u odnosu na najnovije aktivnosti zatezanja oko pitanja ZSO. Ali i kao najavu, pa i ohrabrenje Beogradu da nastavi sa dijalogom i normalizacijom odnosa Srbije i Kosova.

U razmišljanjima o potrebi za novim formatom pregovora u Briselu mnogi učesnici unutrašnjeg dijaloga nastavak pregovora vezivali su za formiranje ZSO-a. Upravo u neformiranju ZSO-a Mladen Lišanin iz Instituta za političke studije vidi „dovoljan indikator da možda u formatu ili u dinamici pregovora nešto treba promeniti“.²³⁰ Predsednica Centra za spoljnu politiku Aleksandra Joksimović svaki napredak u procesu pregovaranja povezuje s preduslovom formiranja ZSO-a.²³¹ Dušan Janjić pak jednostrano formiranje ZSO-a vidi kao dodatni izvor napetosti „jer će unutar jednostrano proglašenog Kosova imati i jednostrano formiranu zajednicu opština“.²³²

U ovom izveštajnom periodu spominjano je i pitanje pravno obavezujućeg sporazuma. Ovom prilikom je ova tema značajnije manje zastupljena. Ali i dalje se o ovoj temi, sa nastojanjem da doprinesu definisanju politike Srbije, izjašnjavaju pre svega zagovornici članstva Srbije u EU. Oспорavanja ukazuju da postoje rezerve oko krajnjeg cilja – članstva Srbije u EU. Ovog puta su se te razlike ispoljile između članova Vlade Srbije.

Ministarka za evropske integracije Jadranka Joksimović je podsetila na sledeće: da bi se došlo do pravno obavezujućeg sporazuma „prvo moraju da se ispune aranžmani koji su do sada postignuti u

227 Tako, početkom maja, predstavnici Srpske liste u upravljačkom timu i premijer Kosova Ramuš Haradinaj imaju suprotne stavove kada je reč o formiranju ZSO. Dok premijer ističe da će smernica za osnivanje ZSO biti odluka Ustavnog suda Kosova, druga strana kao referentnu tačku uzima samo sporazume iz Brisela. No, kako su smernice za rad Upravljačkog tima utvrđene u sporazumima u Briselu, predstavnici EU koji su i članovi Upravljačkog tima ističu da će raditi isključivo na osnovu dogovora postignutih u Briselu (B92 Info bilten, 4. maj 2018; b92-info-txt@lists.b92.net).

228 Ovaj proces je u svoj svojoj složenosti definisan *Rezolucijom Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija broj 64/298*, od marta 2011. godine.

229 <http://www.dw.com/sr/prvo-zso-pa-%C4%8Dlanstvo-kosova-u-un/a-43150595>, Dojče vele, 28. mart 2018.

230 <https://rs-lat.sputniknews.com/intervju/201803301115102348-cetvrtak-mogerinijeva>, Sputnjik, 30. mart 2018.

231 <http://rs.n1info.com/a375142/Vesti/Joksimovic-Poseta-Mogerini-jasna-podrska-srpskoj-strani.html>, Beta, N1, 28. mart 2018.

232 https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=03&dd=29&nav_category=640&nav_id=1374824, B92, Tanjug, 29. mart 2018.

okviru Briselskog sporazuma i u okviru političkog i tehničkog dijaloga“. „Prema tome doći će na red i pitanja koja do sada nisu bila na dnevnom redu, to su imovina, nestali, zaštita kulturnog nasleđa, ljudskih prava, sve su to teme koje su, takođe, deo Briselskog sporazuma“, kaže Joksimović.²³³ Iz ove nesporno tačne izjave, koja uvažava pregovarački okvir i dosadašnje rezultate pregovora o EU integracijama, kao i one o normalizaciji odnosa Srbije i Kosova, moglo bi se zaključiti da oko ovog pitanja postoji saglasnost u Vladi Srbije. Međutim, izjava direktora kancelarije Marka Đurića ne svedoči u tom pravcu. Naime, „što se pravno obavezujućeg sporazuma sa Prištinom tiče, Beograd nema predstavu o tome kakve obrise treba da ima takav dokument, niti se može predvideti šta EU pod tim podrazumeva“, kaže Đurić.²³⁴

Jedna od osnovnih karakteristika toka unutrašnjeg dijaloga u ovom vremenskom periodu bila je kritika briselskog procesa da je on iscrpeo svoje mogućnosti i da je potrebno nešto menjati. To se može direktno dovesti u vezu s poslednjim događanjima oko formiranja ZSO-a, pošto je jedan od glavnih argumenata da treba menjati format pregovora upravo zbog problema sa ZSO-om. Otuda je otvoreno i pitanje nastavka briselskog dijaloga. Pristup većine u EU i SAD je da Briselski dijalog ne bi trebalo odlagati ali da treba pribеći novoj metodologiji. Zapravo, pokazalo se da dosadašnja metodologija ne daje rezultate. U prilog ovom zaključku ide podatak da tehnički dijalog traje već pet godina.²³⁵ Novi format znači intenzivnije razgovore, koje će pripremati politički pregovarači, a zatim će ih „u nekoliko susreta završiti predsednici“, rekao je Janjić iz Foruma.²³⁶ Janjić je dodao da bi se u pregovaranju sadržaja i pisanju pravno obavezujućeg sporazuma trebalo osloniti posebno na tri prethodna uspešna iskustva: Sporazum iz Osla između Izraela i PLO (uspešni pregovori, neuspešna realizacija, uprkos održanoj međunarodnoj konferenciji, dakle, ne treba insistirati na konferenciji), sporazum između dve Nemačke (sve što je u njemu, a što je relevantno već je uključeno u okvirni sporazum) i Erdutski sporazum (iskustvo da narod koji je bio konstitutivan postaje manjinski).²³⁷ Takođe, potrebno je intenziviranje priprema za novu fazu dijaloga, i to u novom formatu.

I urednica portala Sputnjik Ljubinka Miličić ističe da je promena formata pregovora neminovnost: „Briselski sporazum je zapao u ćorsokak i možda je, koliko je god paradoksalno, možda je ovo zaista znak da se nešto mora promeniti u načinu pregovaranja jer pregovarati beskonačno o istoj stvari više nema smisla.“²³⁸

Potpredsednica DS Nataša Vučković izjavila je da Beograd i Priština moraju da nastave dijalog i da evropski put Srbije zavisi od normalizacije odnosa sa Kosovom, a to znači primenu svih sporazuma, uključujući i stvaranje ZSO, i finalni sporazum o normalizaciji odnosa. „Od ključne je važnosti održati racionalni pristup rešavanju problema. Takav racionalni pristup treba što je moguće više približavati građanima, kojima su, čini mi se, stvari ipak prilično jasne“, rekla je Vučković. Ukazala je da bi prekid dijaloga i nedostatak napretka u dijalogu prouzrokovao dramatične posledice u odnosima Srbije i EU, pre svega na političkom i ekonomskom planu. „Zamrzavanje evropskih integracija bi bio crveni alarm za investitore, za poslovne ljude, značio bi gubitak poslova, razvojne

233 *Noćni žurnal*, TV Prva, 22. mart 2018.

234 *Marko Đurić: Nisu poznati ni obrisi pravno obavezujućeg sporazuma Beograda i Prištine!*, TV Happy, 19. mart 2018, www.happytv.tv/vesti/politika/86309/marko-duric-nisu-poznati-ni-obrisi-pravno-obavezujuceg-sporazuma-beograda-i-pristine.

235 „Tehnički dijalog kao mehanizam ne valja, nametnula ga je EU i on gnjavi ceo proces već pet godina. Vreme je nametnulo da nema smisla ići u novu fazu dijaloga dok se prethodno preuzete obaveze iz Briselskog sporazumu ne sprovedu“, rekao je Dušan Janjić (rs.n1info.com/a375886/Vesti/Dusan-Janjic-o-dogadjajima-na-severu-Kosova.html, N1, Beta, 30. mart 2018).

236 „*Novi format pregovora o KiM, posmatrači iz SAD i Nemačke*“, B92, Tanjug, 29. mart 2018, https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=03&dd=29&nav_category=640&nav_id=1374824,

237 <https://youtu.be/LOwOZ8byTCo>

238 Gostovanje urednice Sputnjika Ljubinke Miličić na Prvoj televiziji, 27. mart 2018.

perspektive, evropskih fondova, reformske podrške... Za naše društvo to bi značilo još manje šansi za demokratiju i vladavinu prava. Uostalom, prisetimo se da nijedno pregovaračko poglavlje nije moglo biti otvoreno dok nije ocenjeno da je postignut napredak u primeni Briselskog sporazuma“, rekla je Vučković.²³⁹

Savetnik predsednika Kosova Bljerim Šalja ističe da se razgovara i da je normalizacija odnosa neophodna: „Otišlo se predaleko i sa kosovske i sa srpske strane da bi smo se vratili nazad na nulto stanje. Ovu situaciju treba da upotrebimo da za svagda rešimo odnos Kosova i Srbije. Mi računamo da će normalizacija biti samo prva etapa odnosa, koja se mora zaokružiti pomirenjem između naroda.“²⁴⁰

Dr Bodo Veber, viši saradnik berlinskog Centra za demokratizaciju politike, kaže da je dijalog trenutno u fazi kada su sve strane shvatile da „dosadašnji pristup nije uspeo, da se mora preći u petu brzinu i da je jedini izlaz iz krize dijaloga da se pređe na pregovore o nekom konačnom sveobuhvatnom sporazumu“, i ocenjuje da je i Vučić svestan da nova faza pregovora nema alternativu.²⁴¹

Florijan Biber, profesor Centra za jugoistočne evropske studije Univerziteta u Gracu, poput Vučković, ukazuje da EU, Nemačka i Holandija, sigurno neće prihvatiti ulazak Srbije bez rešenja statusa Kosova, pri čemu model može da bude priznanje nezavisnosti ili sporazum o normalizaciji, što je za EU *de facto* isto: „Normalizacija sa stanovišta vodećih zemalja EU jeste priznanje, odnosno normalizacija odnosa između dve zemlje - Srbije i Kosova. Unija se ponaša prema Kosovu kao prema međunarodnom akteru, a to se radi kada je reč o državi.“²⁴²

Politikolog Krenar Gaši, saradnik Centra za studije EU na Univerzitetu u Gentu, ocenjuje da su poslednji događaji nusproizvod dijaloga u Briselu, i to objašnjava time što EU nije ujedinjena kada se radi o Kosovu i Srbiji, i ne može da projektuje ujedinjenu silu tokom dijaloga, kaže on: „Posledica je da je ceo dijalog, što se tiče politike EU, jedna ogromna improvizacija. EU se namerno služi onim što komentatori nazivaju ‘kreativna dvosmislenost’, uz pomoć jezičke dvosmislenosti i pozitivnih formulacija, i time što poriče sopstvene probleme po pitanju Kosova i Srbije, na primer činjenicu da pojedine članice EU ne priznaju nezavisnost Kosova.“²⁴³

Za razliku od navedenih, mnogo je više učesnika u unutrašnjem dijalogu, uglavnom s političke desnice i analitičara bliskih vlasti, žestoko kritikovalo dosadašnji Briselski sporazum i ceo proces, s neretko sasvim nerealnim predlozima, između ostalog i da se ceo proces pregovora vrati pod nadležnost UN-a.²⁴⁴

Ponovo su se čule tvrdnje da samo albanska strana ne ispunjava obaveze i to zato što ima podršku SAD.²⁴⁵ Na to se dodaje da zbog toga „treba pokrenuti proces izlaska iz Briselskog sporazuma“ što zagovaraju politikolog Branko Radun,²⁴⁶ sociolog Slobodan Reljić²⁴⁷ i general-major u penziji prof.

239 Vučković: *Bilo bi dobro da vlast razgovara sa opozicijom o Kosovu*, Danas, 31. mart 2018, <https://www.danas.rs/politika/vuckovic-bilo-bi-dobro-da-vlast-razgovara-sa-opozicijom-o-kosovu/>.

240 <http://fer.org.rs/debata-stanje-i-perspektiva-briselskog-dijaloga>, 21. mart 2018.

241 *Peta brzina za Briselski dijalog*, Slobodna Evropa, 13. april. 2018, <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-kosovo-brisel-dijalog/29166158.html>.

242 *Srbija je već bez Kosova*, Novi magazin, 19. april 2018.

243 „Sve može da se vrati na nulu“, Dojče vele, 28. mart 2018, <http://www.dw.com/sr/sve-mo-C5%BEe-da-se-vrati-na-nulu/a-43162026>.

244 Nisu Albanci to radili sami po sebi, već uz pomoć Vašingtona. Briselski sporazum je obesmišljen (<https://rs-lat.sputniknews.com/intervju/201804091115193354-slobodan-reljic-intervju->, Sputnjik, 9. april 2018; <https://srbin.info/2018/04/06/general-kovac-unutrasnji-dijalog-o-kim-predsednika-srbije-i-prozapadnim>, Srbin.info, 6. april 2018).

245 https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=03&dd=27&nav_category=640&nav_id=1373986, B92, Tanjug, 27. mart 2018.

246 Šta čeka Srbiju ako poruči Briselu, Prištini i Vašingtonu — dosta!, Sputnjik, 25. mart 2018, <https://rs-lat.sputniknews.com/komentari/201803251115024586-sta-ceka-srbiju-ako-kaze-dosta>.

247 *Haos na Zapadu, Istok postaje sila: Srbija ima šansu ako neće da bude rob (video)*, Sputnjik, 9. april 2018, <https://rs-lat.sputniknews.com/intervju/201804091115193354-slobodan-reljic-intervju->.

Mitar Kovač.²⁴⁸ Ovu ideju najglasnije i najčešće iznosio je analitičar Dragomir Anđelković: „Sada je nužno poništiti Briselski sporazum i ubrzano vratiti stvari na stanje pre 2013. Podrazumeva se i otvaranje alternativnih prelaza, podrška dobrovoljcima iz drugih delova Srbije koji su spremni da krenu na Kosovo, kao i pokretanje masovne lokalne srpske akcije na severu Kosova. Podrazumeva se i još nešto, pokret naših vojnih i policijskih snaga ka administrativnoj liniji i spremnost, ako to bude nužno, da se u skladu sa Rezolucijom 1244 propisani kontingent naših oružanih snaga uputi na sever Kosova kao podrška tamošnjim srpskim odbrambenim potencijalima.“²⁴⁹

* * *

U četvrtom izveštajnom periodu do javnosti je došla poruka koju je formulisao predsednik Srbije, a koja glasi „kompromis, a ne prepuštanje“ i koja pitanje ZSO pretvara „crvenu liniju“ koju Srbija neće preći. U petom izveštaju beležimo ostvarivanje ove poruke i to kroz „zatezanje“ od upozorenja, preko najave jednostranog formiranja ZSO, do konkretnih političkih, progandno marketinških i bezbednosnih aktivnosti obe strane, posebno vođstva Srbije i političkih predstavnika Srba na Kosovu, kao i u Republici Srpskoj, pre svega predsednika Milorada Dodika.

Za sada nema dovoljno javno dostupnih podataka koji omogućuju pouzdaniju ocenu dosadašnjih aktivnosti niti širih namera strana po pitanju nastavka briselskog dijaloga. Zato je jedino moguće razviti nekoliko pretpostavki o razrešavanju ovog problema.

Najpre, moguće je da iza ovog stoji interes „podizanja cene“, odnosno pojačavanja pregovaračke pozicije Srbije, bilo u pravcu što potpunijeg ostvarivanja već ugovorenih elemenata ZSO, bilo u pravcu redefinisanja dosadašnjeg dogovora koji bi otvorio mogućnost asimetričnog pristupa, odnosno kombinacije manjiske samouprave i koordinacije za pripadnike srpske zajednice i opštine pretežno nastanjene Srbima južno od Ibra, i neke vrste teritorijalne autonomije za Srbe i opštine na severu Kosova. Ovo poslednje zahteva ponovno pregovaranje mnogih već dogovorenih elemenata, ali i prenošenje ovog pitanja u novu fazu dijaloga, kao i njegovo povezivanje sa prihvatanjem pravno obavezujućeg sporazuma.

Moguće je da se radi o najavi vlasti Srbije da će aktivirati „plan B“, ako se ne realizuje ZSO od strane Prištine, ili *exit strategy* iz zagovaranja razgraničenja i podele/razmene teritorija. U svakom slučaju, dosadašnji način pregovaranja u Briselu je na raskrscu.

Na kraju, ukoliko bi se i započelo sa jednostranim ostvarivanjem ZSO od strane vlasti Srbije i predstavnika Srba na Kosovu, to bi nužno značilo otvaranje pitanje statusa srpske zajednice unutar nerešenog pitanja statusa Kosova. Ova situacija implicira napuštanje dosadašnjeg statusno neutralnog pristupa. To pak znači i preispitivanje svih sporazuma postignutih u Briselskom dijalogu.

Što se tiče srpske strane, ostaje da se odgovori na sledeće pitanje: Da li je izabran pravi momenat za aktiviranje ZSO kao „crvene linije“?

Vlasti Srbije bi trebalo da što je moguće preciznije, odnosno politički i operativno (akcionim planom) odrede svoje viđenje procesa normalizacije i da ga prilagode potrebama primene postignutih sporazuma, ali i društvenim potrebama i problemima. To bi valjalo učiniti kroz izradu i usvajanje akcionog plana za ostvarivanje pregovaračkog poglavlja 35 od strane Vlade Republike Srbije.²⁵⁰

248 GENERAL KOVAČ: Unutrašnji dijalog o KiM predsednika Srbije i prozapadnim..., Srbin.info, 6. april 2018, <https://srbin.info/2018/04/06/general-kovac-unutrasnji-dijalog-o-kim-predsednika-srbije-i-prozapadnim/>.

249 Dragomir Anđelković: *Kraj briselskog procesa ili slobode severa Kosova?*, Vidovdan.org, 26. mart 2018, <https://www.vidovdan.org/aktuelno/dragomir-andjelkovic-kraj-briselskog-procesa-ili-slobode-severa-kosova>.

250 Dušan Janjić, *Kreni – stani taktiziranje političkih vođa*, Beta Week, broj 1111, str. 2 i 3. Tekst je deo serijala o ključnim pitanjima koja se tiču odnosa Beograda i Prištine, pregovorima o normalizaciji odnosa i unutrašnjem dijalogu. Serijal je podržan od strane Fondacije za otvoreno društvo.

5. ULOGA „MEĐUNARODNIH AKTERA“

Od druge polovine marta 2018. godine do kraja ovog izveštajnog perioda (20. maj 2018. godine), predsednik Srbije je imao „spoljno političku ofanzivu“ i, kako je sam izjavio, vodio je „neke od najvažnijih razgovara“ o Kosovu.²⁵¹ Ova je „ofanziva“ je, kako već ukazano, *de facto* označila kraj unutrašnjeg dijaloga. Ona je, u svojoj suštini, bila niz konsultacija predsednika Srbije sa brojnim međunarodnim akterima.

Da stvari nisu najbolje prošle u ovim konsultacijama ili ne onako kako ih je, možda, predviđao Vučić, obelodanila je premijerka Brnabić. Ona je izjavila da je „imala dug sastanak sa predsednikom, da su najviše vremena razgovarali o Kosovu i da nikada nije videla Vučića da je toliko razočaran reakcijama stranih partnera na najnovije događaje koji se tiču Kosova“.²⁵²

Uloga SAD u rešavanju pitanja Kosova je bila jedna od vodećih tema u javnosti Srbije tokom petog izveštajnog perioda.

Metju Palmer, vršilac dužnosti zamenika pomoćnika državnog sekretara SAD, boravio je u Beogradu i u Prištini, 6. i 7. aprila 2018. godine. Ova poseta je izazvala veliku pažnju jer je usledila neposredno posle učestalih izjava zvaničnika Srbije, pa i samog predsednika Srbije, da „Zapad“ laže Srbiju, da podržava samo albansku stranu i, što je još važnije, poseta se desila u doba zastoja briselskog dijaloga usled događaja od 26. marta 2018. godine i najava da će Srbi sami formirati ZSO ukoliko to ne učine Priština i Brisel. Palmer je u Beograd došao i sa porukom da je Priština preuzela obaveze oko formiranja ZSO. Pres-sluzba predsedništva Srbije je saopštila sledeće: „I pored neslaganja u stavovima o Kosovu i Metohiji, u otvorenom razgovoru, predsednik Vučić i Palmer saglasili su se da je normalizacija odnosa Beograda i Prištine od ključne važnosti, ne samo za proces pridruživanja EU, već i za regionalnu stabilnost i buduće blagostanje i prosperitet naroda u regionu... Palmer je obećao i kontinuiranu podršku dijalogu Beograda i Prištine uz posredovanje EU, na svaki način koji učesnici u dijalogu smatraju korisnim.“²⁵³ On je dodao da Amerika ne vrši „poseban pritisak na Beograd“ u smeru normalizacije odnosa, odnosno da ga vrši na sve učesnike pregovaračkog procesa. Istovremeno, on je izrazio nadu da će dve strane prevazići tenzije nastale posle proterivanja Marka Đurića sa Kosova. „Ovo je bio težak period u odnosima Srbije i Kosova i u procesu dijaloga o normalizaciji odnosa Beograda i Prištine. Mislim da je važno da se dve strane vrte za pregovarački sto u dijalogu što je pre moguće, pokušaju da stave događaje od pre tri nedelje iza sebe i gledaju napred, da pokušaju da pronađu način da ostvare napredak u dogovorenim ciljevima. Kada je reč o vremenskom okviru, da li mislim da normalizaciju treba ostvariti do kraja godine – bilo bi sjajno, mislim da postoji prilika za značajan napredak u dijalogu do kraja 2018, ako se obe strane posvećeno vrte procesu... „Ako se to ne dogodi – tu smo na duže staze. Nadam da se da će dve strane moći da ostvare napredak, verujem da je to moguće, ali ne postavljm krajnji datum u smislu – dve strane moraju da do tog i tog datuma pronađu rešenje ili moramo da tražimo neki drugi način. Bićemo u ovome koliko god da treba“, dodao je Palmer.²⁵⁴

251 Jelena Cerovina, *Vučićeva međunarodna ofanziva*, Politika, 11. april 2018, str. 1, 6.

252 *Brnabić: Situacija na Kosovu je sve teža, rekonstrukcija Vlade na čekanju*, Danas, 1. april 2018, <https://www.danas.rs/politika/vucic-i-brnabiceva-satima-za-stolom-tema-kosovo>.

253 Snežana Čangradin, *Metju Palmer pokušao da umiri Aleksandra Vučića*, Danas, Beograd, 6. april 2018, str. 3.

254 *Palmer: Ne postavljamo rokove, nadamo se normalizaciji do kraja godine*, Glas Amerike, 16. april 2018, <https://www.glasamerike.net/a/palmer-ne-postavljamo-rokove-nadamo-se-normalizaciji-do-kraja-godine/4350521.html>.

Ambasador SAD u Srbiji Kajl Skat ocenio je da nema potrebe da se u dijalog uključe SAD, jer je dijalog koji vodi EU zajedno sa rukovodstvima Beograda i Prištine najbolji način. „Ako svi zatraže od nas da se više uključimo, mi ćemo biti spremni. Ali, mislimo da EU obavlja dobar posao za sada, a mi samo hoćemo da pomognemo... SAD će činiti ono što je u njihovoj moći, da sugeriše i predloži stvari, ili da smiri situaciju kada je to potrebno i gde ima uticaj“, rekao je on i istakao da ipak „to mora biti direktan dogovor između Beograda i Prištine“. „Šta su najveći interesi? Interesi su zapošljavanje i ekonomski rast. I to će doći, kada imate sporazum i normalizaciju odnosa. To je cilj... Ako je strateški cilj da se uđe u EU, pitanje je da li je to u interesu Rusije. Iako kažu da nemaju ništa protiv toga, nisam uveren da je to njihova politika“, rekao je Skat. „Oni podržavaju ekstremne elemente i u Srbiji, i u Bosni, i u drugim zemljama“, smatra Skat i dodaje: „Ne vidim pozitivan uticaj Rusije u svetu, danas.“²⁵⁵

EU integracije su prisutne u javnosti Srbije ali, u poređenju sa prethodnim, četvrtim izveštajnim periodom, znatno manje podržane od predstavnika vlasti Srbije.

Dijalog sa Prištinom bio je glavna tema razgovora predsednika Srbije sa Mogerini, uključujući i najavu predstavnika Srba sa Kosova da će formirati ZSO.²⁵⁶

Ministri članica EU su, na sastanku u Luksemburgu, 15. aprila 2018. godine, razgovarali o političkim i bezbednosnim aspektima situacije na Zapadnom Balkanu, sudeći po izjavi ministarke spoljnih poslova Hrvatske Marije Pejčinović Burić: „Ono što zabrinjava jesu stanje i odnosi, kao i nedostatak dijaloga između Srbije i Kosova.“²⁵⁷

„Srbija na putu ka EU trebalo bi da produbi svoje angažovanje u dijalogu sa Prištinom i sprovede postignute sporazume, da poboljša regionalne odnose i očuva stabilnost, ali i da ojača napore i pokaže konkretne rezultate, naročito u oblasti slobode izražavanja, jačanju nezavisnog pravosuđa i borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije“, navodi se u godišnjem izveštaju EK o napretku Srbije u evrointegracijama, koji je objavljen 17. aprila 2018. godine. Takođe se ukazuje da će tempo pristupnih pregovora Brisela i Beograda nastaviti da zavisi od napretka u reformskom procesu u Srbiji i od dijaloga o normalizaciji odnosa sa Kosovom. I, podvlači se neophodnost hitnog napretka u procesu dijaloga Beograda i Prištine, koji bi se trebalo okončati pravno obavezujućim sporazumom o normalizaciji.

Premijerka Ana Brnabić kaže da je Srbija spremna da u rešavanju problema Kosova učestvuje na zreo i odgovoran način, ali neće priznati postojanje druge države na sopstvenoj teritoriji.²⁵⁸ Ona je istakla da se sukob srpskog i albanskog naroda ne može rešiti tako što će jednoj strani biti pružena podrška za svaki zahtev, koliko god on bio nerazuman, a od druge strane očekivati da pogne glavu i pristane na svako nametnuto rešenje. Premijerka je ocenila da je „projekat koji sebe naziva ‘Republikom Kosovo’ bio i jeste osuđen na neuspeh“. Ona kaže da je „neophodno tragati za nekim novim, možda i sasvim unikatnim rešenjima kako bi se u ovom delu Evrope uspostavila trajna stabilnost i mir“. Uverena je, kaže, da je to moguće ukoliko među najuticajnijim subjektima u međunarodnoj zajednici bude postojao interes da ishod bude takav.²⁵⁹ Međutim, premijerka Brnabić ispoljava svest o tome da „Kosovo ima veliki potencijal da spreči Srbiju da ide napred, ali ne i da zaustavi put Srbije u EU, jer su evropske integracije jedna priča, a rešavanje odnosa sa Prištinom druga“. „Oni od nas očekuju normalizaciju odnosa, neće da uvoze konflikte u EU, normalizacija odnosa može svašta da znači: ja mislim da je to u interesu Srbije da se konačno nađe trajno rešenje“, rekla je Brnabić.²⁶⁰

255 Američki ambasador o KiM: Na kraju krajeva..., B92, Tanjug, 29. april 2018, www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=04&dd=29&nav_category=11&nav_id=1387041.

256 *Nema ni temelja od ZSO*, Večernje novosti, 20. april 2018, str. 2.

257 B92 Info bilten, 16. april 2018 (b92-info-txt@lists.b92.net).

258 *Brnabić: Srbija neće priznati drugu državu na svojoj teritoriji*, Blic, 23. mart 2018, <https://www.blic.rs/vesti/politika/brnabic-srbija-neece-priznati-drugu-drzavu-na-svojoj-teritoriji/qk8le8v>.

259 Isto.

260 *Rešavanje odnosa sa Prištinom ne može da zaustavinaš put u EU*, 24 sata, 6. april 2018.

Prema rečima Aleksandre Joksimović, poglavlje 35 ne treba vezivati za dijalog Beograd–Priština, već da je kao potpuno specifično poglavlje koje prati i meri napredak u društvu. „Poglavlje 35 nije zamena za dijalog i ono samo prati i meri napredak. Poslednjih godinu i po dana nije bilo napretka u dijalogu jer Priština nije ispunjavala deo svojih obaveza. Nije moguće dijalogom uslovljavati proces evropskih integracija u kojoj obaveze imaju dve strane“, zaključila je Joksimović.²⁶¹ Ona je rekla da se u društvu ustalio narativ da je sveobuhvatni sporazum nešto najbliže priznanju nezavisnosti. „Posebno ne razumem taj narativ jer sadržina sporazuma treba da proizađe iz dijaloga, a kakav će ishod da bude, videćemo“, rekla je Joksimović.²⁶²

U ovom periodu javnost Srbije je sa povećanim interesovanjem pratila susret predsednika Srbije i kancelarke Nemačke u Berlinu. Međutim, potvrdilo se da Berlin i dalje insistira na pravno obavezujućem sporazumu Beograda i Prištine, kako bi dve strane sarađivale umesto da ratuju, i zalaže se za članstvo Kosova u međunarodnim organizacijama, uključujući UN. Ali, Berlinu je stalo do unapređenja položaja Srba na Kosovu, dakle do formiranja ZSO.²⁶³ Zvanični Berlin želi da pravno obavezujući sporazum Beograda i Prištine bude „ako je ikako moguće“ potpisan do kraja ove godine. Takav stav je blizak onome koji je vlastima Srbije preneo pomoćnik državnog sekretara SAD za Evropu i Evroaziju Ves Mičel – da Vašington i Berlin insistiraju da se kosovsko pitanje reši do 2019. godine.²⁶⁴

Sastanak sa kancelarkom Merkel u Berlinu bio je poslednji u seriji razgovora koje je predsednik Srbije obavio tokom aprila 2018. godine. Posle sastanka predsednik Srbije Aleksandar Vučić je rekao da nemačka kancelarka Angela Merkel insistira da se mir i stabilnost čuvaju po svaku cenu, kao i da se složila da je u pogledu pitanja Kosova neophodno postizanje kompromisnog rešenja.²⁶⁵ On ocenjuje da je zadovoljan, jer je Angela Merkel želela da sasluša „naše argumente“ i da je Merkelova insistirala da se mir i stabilnost čuvaju po svaku cenu, da ne bude incidenata i provokacija – dodao je predsednik. Dogovorili su se, ističe Vučić, da u okviru EU nastave da rade na pronalasku rešenja: „Jer, rešenje je uvek bolje nego da rešenja nema, bolje je od svakog konflikta, makar i zamrznutog.“²⁶⁶

Direktor Kancelarije Đurić, koji je bio u delegaciji tokom Vučićeve posete Nemačkoj, izjavio je da je kancelarki Merkel „predstavljeno činjenično stanje na Kosmetu i da se stvara manevarski prostor za Srbiju kada se ima podrška ideji pronalaska kompromisa“. „Pokazali smo dokaze o svemu tome šta se dešavalo tamo, ali kada god imate nekoga ko se zalaže za kompromis i kada imate podršku ideji pronalaženja kompromisa, a ne rešenjima u kojima jedna strana gubi sve a jedna strana dobija sve, to znači da postoji i za Srbiju, da se stvara za Srbiju neka vrsta manevarskog prostora, kada imate taj izbalansirani pristup. I takva vrsta pristupa, kada god može da se čuje, mislim da je to dobra vest za Srbiju“, rekao je Đurić.²⁶⁷

Ambasador Nemačke u Srbiji Aksel Ditman rekao je da je jedinstven stav EU da cilj pregovora mora biti sveobuhvatna normalizacija odnosa Beograda i Prištine, i dodao: „Podržavamo taj proces i sada moramo pronaći dobro kompromisno rešenje kako bi odnosi mogli biti normalizovani na održivoj osnovi.“²⁶⁸

261 *Vlada Srbije opredeljena za mir i razgovor*, Dnevnik, 1. april 2018.

262 Isto.

263 *Nemci žele za Kosovo status posmatrača u UN*, Danas, 20. mart 2018, <https://www.danas.rs/politika/nemci-zele-za-kosovo-status-posmatraca-u-un>.

264 Isto.

265 „Kompromis podrazumeva da i jedni i drugi budemo pomalo nezadovoljni ili pomalo zadovoljni, ali to znači mnogo bolju budućnost za nas“, rekao je Vučić (<http://rs.n1info.com/a379494/Vesti/Vucic-Za-Srbiju-nema-dobrog-resenja-za-Kosovo.html>).

266 *Vučić: Sa Angelom Merkel najviše o Kosovu*, RTS, 13. april 2018, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/3104496/vucic-sa-angelom-merkel-najvise-o-kosovu.html>.

267 Dnevnik, RTS1, 14. april 2018.

268 B92 Info bilten, 23. april 2018 (b92-info-txt@lists.b92.net)

Nemačka podržava teritorijalni integritet Kosova i protiv je bilo kakve podele, rekao je ambasador Nemačke u Prištini Kristijan Helt, i dodao: „Za mene su razgovori o promeni granice opasni i ja ih odbacujem.“ Helt smatra da ZSO treba da bude formirana na principima odluke kosovskog ustavnog suda. „Da bi Kosovo i Srbija mogli da se pridruže EU, takav sporazum bi trebalo direktno da reguliše buduće kosovsko-srpske odnose, a ne da stvara nesigurnost koja bi kasnije predstavljala probleme unutar EU“,²⁶⁹ rekao je Helt u intervjuu za list „Koha ditore“, navedeno je u presklippingu Unmika.

Poslanik EP iz nemačke SPD Josip Juratovič, uoči susreta Vučić-Merkel, ocenjuje da ni EU a ni Merkelova ne mogu preuzeti političku odgovornost koja je data legitimno izabranim političkim liderima u Beogradu i Prištini. Istovremeno, on je iskazao verovanje „da je puna normalizacija odnosa između Beograda i Prištine moguća do 2019. godine, ako, kako kaže, politički odgovorni zato budu imali hrabrosti da se suoče sa realnim i neminovnim činjenica, mada svako odgađanje ide na uštrb velike većine naroda...“ „Pokazana je zainteresovanost za saradnju obe strane, ali se, na žalost, gubi puno vremena na političko taktiziranje. Izgubljeno vreme, koje je neophodno da bi zaživeo demokratski sistem i bio postignut ekonomski razvoj, omogućio bi ljudima i u Srbiji i na Kosovu bolji život. U suprotnom će pre svega mlada generacija definitivno napustiti i Srbiju i Kosovo, jer ne žele da gube vreme na političko taktiziranje, koje samo produbljuje apatiju naroda na obe strane“, zaključio je Juratovič.²⁷⁰

Franc Lotar Altman smatra da Srbija ne treba da očekuje previše od sastanka Vučić-Merkel, s obzirom na to da pozicija Nemačke po pitanju proširenja EU ostaje nepromenjena. On naglašava da je za Nemačku od velike važnosti da se reši pitanje Kosova. U protivnom, kako kaže, članstvo Srbije (u EU) ostaće blokirano, a to apsolutno nije u interesu Nemačke. Altman očekuje da će Merkelova ponoviti da nemački parlament neće ratifikovati članstvo Srbije „ukoliko ne postoji jasno ugovoreno rešenje za status Kosova“. „Nemačka razmatra eventualno članstvo Kosova u EU, što je nemoguće ukoliko Beograd insistira da je Kosovo deo Srbije. Za razliku od drugih zemalja, Nemačka ne insistira da Beograd zvanično prizna Kosovo kao nezavisnu državu, ali podseća na situaciju između dve Nemačke za vreme Hladnog rata, kada je takozvani *Osnovni ugovor* (potpisan 1972. godine) otvorio vrata međunarodnih organizacija tadašnjoj Istočnoj Nemačkoj bez njenog zvaničnog priznavanja.“²⁷¹

Altman ističe i da nemački politički posmatrači imaju utisak da postoji „podela igre“ među srpskim političarima: predsednik Srbije Vučić „ima ulogu umerenog i zapadno orijentisanog vođe“, ali dopušta članovima vlade „da izraze svoju opredeljenost prema Moskvi i podstiču kosovski sukob“. U tom kontekstu Altman poručuje da je Beograd verovatno primetio da je novi nemački ministar spoljnih poslova Hajko Mas zauzeo mnogo jasniji i kritičniji stav prema Rusiji od njegovog prethodnika Zigmara Gabrijela.²⁷²

Francuski ministar spoljnih poslova Žan-Iv le Drijan, na pres-konferenciji sa predsednikom Srbije, izjavio je da Francuska žali zbog događaja od 26. marta i napomenuo: „Francuska je odmah intervenisala, naš ambasador na Kosovu je odmah intervenisao zbog Đurića.“ Osim toga, on je naglasio da „kada je reč o Kosovu, rešavanje konflikta nikada ne treba da se zaledi“, kao i da je Briselski sporazum dobar i treba da se implementira.²⁷³ Na ovo je predsednik Srbije Aleksandar Vučić uzvratilo da su Srbija i Francuska „istinski prijateljske zemlje“.²⁷⁴ Međutim, to nije omelo ministra spoljnih poslova Srbije da samo deset dana posle ovakvih izjava pošalje „oštre poruke“ Parizu povodom izjave predsednika Francuske: „Podržavam volju da integrišemo Zapadni Balkan

269 B92 Info bilten, 4. maj 2018 (b92-info-txt@lists.b92.net).

270 B92 Info bilten, 12. april 2018 (b92-info-txt@lists.b92.net).

271 Isto.

272 B92 Info bilten, 12. april 2018 (b92-info-txt@lists.b92.net).

273 B92 Info bilten, 12. april 2018 (b92-info-txt@lists.b92.net).

274 Isto.

u EU, da on ostane usidren u evropskom projektu. U suprotnom, očigledan je geopolitički rizik da se region okrene ka Turskoj ili ka Rusiji, ili da se uruši u sopstvenim podelama. Međutim, zastupaću proširenje EU na Balkan tek kada reformišemo samu Evropu.²⁷⁵

Na temu EU integracija oglašili su se i brojni stručnjaci. Tako i profesor na Londonskoj školi ekonomije Spiros Ikonomidis koji kaže: „Ne verujem da sada ili u bliskoj budućnosti bilo ko traži od Srbije da prizna nezavisno Kosovo. Važno je, međutim, da se nastavi proces normalizacije odnosa, i opet ponavljam ne zbog toga što to neko traži, već zbog toga što je to u najboljem interesu Srbije.“²⁷⁶

Korina Stratulat, ekspertkinja za Zapadni Balkan u Centru za evropsku politiku (EPC), kaže: „Kosovo i Srbija imaju prevashodnu odgovornost da nađu rešenje za svoj ‘plišani razvod’. Celokupnom procesu nije neophodno više učešća Unije već više političke volje i političke hrabrosti Srbije i Kosova.“²⁷⁷

Fredrik Veslau, direktor programa „Šira Evropa“ Evropskog saveta za spoljne poslove, konstatuje da nije „nemoguće, ali je izuzetno teško“ u kraćem roku postići sporazum o Kosovu. „Ono što je izuzetno teško jeste činjenica da Vučić mora da osigura dovoljno podrške da se referenca o Kosovu kao sastavnom delu Srbije izbriše iz Ustava. Sve manje od toga, po svoj prilici, bilo bi neprihvatljivo za Prištinu. Vučić jeste ‘silnik’, ali ostaje pitanje da li je dovoljno silan da to ‘izgura’. Uskoro će doći trenutak kada će Srbija morati da bira između pristupanja EU i održavanja pustog sna da će nekako ponovo steći kontrolu nad Kosovom“, rekao je Veslau.²⁷⁸

Perspektiva članstva u EU možda više nije dovoljna da osigura bezbednost i stabilnost Zapadnog Balkana. EU mora da potisne rusku propagandu i bolje „prikaže“ svoje angažovanje i uticaj svog prisustva u regionu, smatra Grejem Votson, član Evropskog ekonomskog i socijalnog komiteta (EESC).

Ovaj period je obeležen i napredovanjem u uspostavljanju „jednog glasa“ EU i SAD. Sastanak predstavnika SAD, Velike Britanije Francuske, Italije i Nemačke (“Kvint grupa“) u Vašingtonu. Na ovom jednodnevnom sastanku, 9. maja 2018. godine, polovina vremena je posvećena pitanju dijaloga Beograd i Prištine. bio je značajan korak u tom pravcu.²⁷⁹

Odnosi Srbije i Rusije, uključujući i povodom Kosova, posmatrani su u ovom izveštajnom periodu iz perspektive odmeravanja prisustva Rusije u Srbiji i na Zapadnom Balkanu i suprotstavljanja tom uticaju do strane SAD i EU. To je zbog toga što se danas Rusija takmiči s EU za vodeću ulogu na Zapadnom Balkanu, kako u zemljama članicama EU (poput Hrvatske) tako i u drugim državama ovog regiona.

Na ovu temu, Mogerini rekla je da politička nestabilnost u zemljama Zapadnog Balkana može da dovede do toga da region postane šahovska tabla za geopolitički sukob Rusije i Zapada.²⁸⁰

O odmeravanju snaga po ovom pitanju govori i zahtev Velike Britanije da se Srbija „odredi prema Rusiji i da protera ruskog diplomatu“. Na to je ministar Dačić uzvratio da Srbija neće proterivati ruske diplomate i da Srbija želi dobre odnose sa Rusijom.²⁸¹

O „dobrim odnosima“ Beograda i Moskve svedoči i podatak da je predsednik Srbije tražio „savet“ povodom događaja 26. marta 2018. godine.²⁸² Po saopštenju iz predsedništva Srbije

275 *Makron Srbiji zatvara vrata EU!*, Pravda, 18. april 2018, <http://www.pravda.rs/2018/04/18/makron-srbiji-zatvara-vrata-eu/>.

276 „Nije neophodno da Srbija prizna nezavisnost Kosova“, B92, Tanjug, 25. mart 2018, https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=03&dd=25&nav_category=640&nav_id=1373279.

277 B92 Info bilten, 03. april 2018 (b92-info-txt@lists.b92.net).

278 *Samo Merkel (još) može da „pritisne“*, <https://www.danas.rs/nedelja/samo-merkel-jos-moze-da-pritisne>, Danas, 18. mart 2018.

279 <https://mail.google.com/mail/u/0/#category/forums/1634c02195e3294>; https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=05&dd=09&nav_category=640&nav_id=1390830.

280 B92 Info bilten, 13. april 2018 (b92-info-txt@lists.b92.net).

281 *U vreme krize na KiM Britanci tražili da proteramo Rusa*, B92, Tanjug, 2. april 2018, https://www.b92.net/infor/vesti/index.php?yyyy=2018&MM=04&DD=02&NAV_CATEGORY=11&NAV_ID=1376275.

282 B92 Info bilten, 28.03. 2108 (b92-info-txt@lists.b92.net).

„predsednik Putin je naglasio da je Srbija ključni partner Rusije na Balkanu, ali i u Evropi, i da će Ruska Federacija podržavati Republiku Srbiju i njenu borbu za očuvanje nezavisnosti i teritorijalnog integriteta. Predsednik Putin je naglasio da je svestan pritisaka koji se vrše na predsednika Vučića i Srbiju, i da će, u skladu sa tim, preduzimati dalje mere i reagovati na vreme, i istakao da će dvojica predsednika ostati u kontaktu“.²⁸³ Na to dodaje predsednik Srbije Aleksandar Vučić: „Ako smem da kažem, a mnogo puta sam se susretao sa njim, danas sam u njegovim rečima osetio verovatno najviši stepen podrške, kao i u reakcijama, pošto ga dobro poznajem.“²⁸⁴ Na pitanje da li je zadovoljan kako je Zapad reagovao, predsednik Srbije, kaže: „Naravno da nisam.“²⁸⁵

I u ovom izveštaju beležimo rasprave, analize o mogućnosti učešća Rusije u pregovorima o Kosovu. Zapravo, zvanični Beograd se ne odriče ideje o uključenosti Rusije u rešavanje pitanja Kosova. To potvrđuje i činjenica da je Đurić, 11. aprila 2018. godine, u Moskvi, imao sastanak sa zamenikom ministra spoljnih poslova Rusije Aleksandrom Gruškom. Nakon sastanka Đurić je izjavio da je dobio podršku Srbiji „za samostalno vođenje unutrašnje i spoljne politike po pitanju Kosova“.²⁸⁶

Mladen Lišanin iz Instituta za političke studije kaže da u ovom trenutku nema razloga za direktno uključivanje ijedne velike sile u pregovore o Kosovu: „Dodatno uključivanje velikih sila imalo bi smisla kada bi postojao minimum oko kojeg Beograd i Priština mogu da se sporazumeju, a da onda u izvesnom smislu Vašington i Moskva budu, uz EU, garanti tog sporazuma. On nije ni na vidiku i u ovom momentu takav potez ne bi doneo nikakve konkretne pomake, a mogao bi dodatno da zakomplikuje brojne odnose, ne samo u regionu nego i na relaciji SAD-Rusija.“²⁸⁷

Programski direktor Beogradskog fonda za političku izuzetnost i Beogradskog bezbednosnog foruma Marko Savković ocenio je da nema velikih izgleda da Rusija sedne za pregovarački sto kada je u pitanju Kosovo: „To je projekat Zapada i nekih vodećih zemalja EU. Ako uzmemo u obzir kakvi su odnosi EU i Rusije, ne vidim da je moguće da bi se našlo mesto za stolom za Rusiju.“²⁸⁸

Ono što privlači pažnju su pojedinačne negativne ocene uloge Rusije na Balkanu. Na primer, profesor na Fakultetu bezbednosti u Beogradu i poslanik SNS-a Zoran Dragišić ocenio je da je interes Rusije u Srbiji postojanje sukoba: „Rusija jedinu snagu ima u Srbiji preko sukoba. Ima jak interes da bude prisutna ovde, a uticaj ne može da ostvari ni preko privrede, ni preko kulture, jer je ekonomski u jako lošoj poziciji. Zato je ona živi i živeće i dalje na sukobima ovde.“²⁸⁹ On ističe da bi za Srbiju bilo najbolje da se dovede u poziciju u kojoj na njene odluke, pogotovo ovako krupne, poput rešenja za kosovski problem, ne bi niko mogao da utiče. To se odnosi, smatra Dragišić, i na Rusiju. Dragišić ponavlja da Rusija ne može drugačije da napravi prodor na Balkan osim da podstiče tenzije, koje, kada bi nestale, istisnule bi i uticaj te države.

Dragišićev stav se nimalo ne razlikuje od mišljenja Marka Galeotija: „Jer sve što stvara dalje tenzije u regionu dobro je za Rusiju u ovom momentu.“ Galeoti očekuje da će Moskva nastaviti propagandnu kampanju u cilju kočenja odnosa između Zapada i zemalja regiona, ali i eksploatacije podela u regionu. Ona će i dalje podrivati lidere i pokrete koji podržavaju orijentaciju prema EU.²⁹⁰

283 B92 Info bilten, 28.03. 2108 (b92-info-txt@lists.b92.net).

284 B92 Info bilten, 28. mart 2018 (b92-info-txt@lists.b92.net).

285 B92 Info bilten, 28. mart 2018 (b92-info-txt@lists.b92.net).

286 *Imamo bratsku pomoć Moskve*, Informer, 12. april 2018.

287 *Mogerinijeva je hitno doletela u Beograd, al jedan poziv je promenio sve... (video)*, Sputnjik, 30. mart 2018, <https://rs-lat.sputniknews.com/intervju/201803301115102348-cetvrtak-mogerinijeva>.

288 *Savković: SAD je u Briselskom dijalogu, za Rusiju mesta nema*, N1, 4. mart 2018, <http://rs.n1info.com/a369055/Vesti/Savkovic-SAD-je-u-Briselskom-dijalogu-za-Rusiju-mesta-nema.html>.

289 *Dragišić: Interes Rusije u Srbiji je sukob*, Danas, 31. mart 2018, <https://www.danas.rs/politika/dragisic-interes-rusije-u-srbiji-je-sukob>.

290 http://www.ecfr.eu/publications/summary/do_the_western_balkans_face_a_coming_russian_storm, Slobodna Evropa, Evropski savet za spoljne poslove, 6. april 2018.

Mark Galeoti u izveštaju za Evropski savet za spoljne poslove podseća da Rusija ima značajnu istorijsku, kulturnu, ekonomsku i političku ulogu u regionu. Srbija, na primer, ostaje ne samo saveznik, već i baza za šire aktivnosti širom Balkana - od sakupljanja obaveštajnih podataka do kulturnog informisanja.²⁹¹ Rusija instrumentalno koristi Kosovo, bilo kao mamac za bližu saradnju drugih naroda bilo kao način da se napravi neka neprilika. Oslanjanje Beograda na podršku Moskve kada je reč o statusu Kosova daje moć Rusima.²⁹² Mark Galeoti sagledava i politiku Aleksandra Vučića, pre svega, u kontekstu uticaja i interesa Rusije na Balkanu: „Sa njihove tačke gledišta Vučić je sasvim sigurno najkorisniji saveznik [...] u smislu kombinacije nekoga čiji su instinkti veoma korisni Moskvi - on ima priličnu podršku u Briselu, sujetan je i zna kako da govori u zapadnom stilu, da se pravi da je jedan od njih, iako je jasno da nije. Sa druge strane i zato što je on taj koji gura prilično tešku agendu o Kosovu, a to je sve zapravo veoma korisno za Rusiju. Jer sve što stvara dalje tenzije u regionu dobro je za Rusiju u ovom momentu.“²⁹³

Aleksandar Popov, direktor novosadskog Centra za regionalizam, ukazuje da Rusija u ovom trenutku više odmaže nego što pomaže Srbiji na putu ka EU. „Rusija nam ništa ne može ni pomoći, niti može da nas zaštiti u nekoj kriznoj situaciji poput one koji smo videli u Severnoj Mitrovici. Krajnje što može da uradi jeste da vetom u Savetu bezbednosti Ujedinjenih nacija spreči da Kosovo dobije stolicu u UN, a sve drugo za sada nam samo odmaže na putu ka Evropskoj uniji i na neki način dovodi u pitanje našu iskrenost u tome da smo čvrsto opredeljeni na evropskom putu.“²⁹⁴ „Mi igramo na rusku kartu, a Rusija će tu samo deklarativno nešto da odradi, ali ona ne može da izvrši pritisak na Kosovo da realizuje ono što je potpisalo“, ukazuje Popov.²⁹⁵

Složenost odnosa Srbije i Rusije povodom Kosova potvrđuje i ocena o (ne) principijelnosti politike Vlade Srbije, odnosno stavljanje po stranu interesa Srbije da bi se podržala politika Moskve na koju ukazuje „Pismo javnosti Srbije“, koje je napisao ambasador Ukrajine u Srbiji Oleksandr Aleksandrović a koje je, 17. marta 2018. godine, objavio dnevni list Danas. U pismu se kaže: „Ukrajina se već četvrtu godinu bori za svoju zemlju i za svoje pravo da sama sebi uređuje život bez pomoći izdajničkog ‘starijeg brata’. Evropski izbor Ukrajine je izbor 70 odsto Ukrajinaca. Niko sa strane nema prava da nam govori šta da radimo u rođenoj kući. Neka prvo srede svoju kuću. Ukrajina je, kao i Srbija, neodvojivi deo slobodne demokratske Evrope, u kojoj se poštuju ljudska prava i međunarodno pravo. Zato Ukrajinci sa sigurnošću tvrde: ‘Kosovo je Srbija, a Krim je Ukrajina’. Nadam se da ću to još češće čuti i od naše braće Srba.“²⁹⁶

U ovom izveštajnom periodu, tokom svoga boravka u Njujorku, predsednik Srbije Aleksandar Vučić sastao se, 21. marta 2018. godine, u sedištu UN-a sa generalnim sekretarom svetske organizacije Antoniom Guterešom. Tom prilikom Vučić se založio za poštovanje Rezolucije 1244 o Kosovu, za veću ulogu Unmika na Kosovu i pronalaženje kompromisnog rešenja za Kosovo. Vučić je rekao i da je Srbija spremna na saradnju kako sa međunarodnim organizacijama, tako i sa kosovskim Albancima, i istakao je značaj pronalaženja kompromisa. Naglasio je, međutim, da kompromis ne znači da jedna strana dobije sve a druga izgubi sve, već da obe strane nešto daju i ulože.

Gutereš je sa svoje strane podržao nastavak dijaloga Beograda i Prištine. Istovremeno je ocenio da je nedovoljan povratak raseljenih i da to treba da se reši. Takođe, naglasio je da sva pitanja treba rešavati na miran način.²⁹⁷

291 <https://www.slobodnaevropa.org/a/intervju-mark-galeotti/29155088.html>, Slobodna Evropa, 10. april 2018.

292 I sto.

293 <https://www.slobodnaevropa.org/a/intervju-mark-galeotti/29155088.html>, Slobodna Evropa, 10. april 2018.

294 <https://www.slobodnaevropa.org/a/vuciceva-upotreba-putina/29133086.html>, 29. mart/ožujak, 2018.

295 <https://www.slobodnaevropa.org/a/vuciceva-upotreba-putina/29133086.html>, 29. mart/ožujak, 2018.

296 Licni stav, Oleksandr Aleksandrović Danas, Beograd, 17. mart 2018 (<https://www.danas.rs/dijalog/licni-stavovi/kosovo-je-srbija-a-krim-je-ukrajina>)

297 NJUJORK: Vučić i Gutereš razgovarali o Kosovu!, TV Happy, 21. mart 2018, <https://www.happytv.tv/vesti/politika/86673/njujork-vucic-i-guteres-razgovarali-o-kosovu>.

Politika vlasti Srbije prema Kosovu, a i uopšte, u poslednjoj fazi petog izveštajnog perioda, kao da pokazuje svojevrsnu „zavisnost“ od događaja „visokog inteziteta“. To se može potvrditi i na političkom i medijskom podizanju tema o raspravama na SB UN povodom izveštaja o stanju na Kosovu.

Po već oprobanoj metodi, prvi je krenuo ministar spoljnih poslova Ivica Dačić koji je nešto što se već par godina dešavalo u raspravama u SB UN pretvorio „novo saznanje“, a to je da pojedine stalne članice SB UN zagovaraju smanjenje broja rasprava o Kosovu, ali dalje usaglašavanje funkcije Unmika s obzirom na napredak u procesu normalizacije. Po informaciji kojom raspolaže ministar Dačić, Velika Britanija je „neprijatelj“ koji je pripremio zahtev da se o Kosovu ubuduće raspravlja na zatvorenim sednicama i po njegovom tumačenju cilj Londona je da se kosovska tema „preseli“ u korpus „proceduralnih pitanja“, jer u tom formatu Rusija i Kina ne bi mogle da upotrebe veto. Naravno, Dačić najavljuje odgovor Srbije: „Tu inicijativu, ukoliko se pokrene, nećemo gledati skrštenih ruku: „Srbija u Savetu bezbednosti UN ima partnere kada je u pitanju odnos prema Kosovu i Metohiji i nikako se ne sme dozvoliti da se ta tema skrajne ili ukine.“²⁹⁸ Takođe, po najavi ministra Dačića, Srbija će tražiti od svih članica SB UN da se poštuje Rezolucija SB UN 1244, i da se o Kosovu i ubuduće raspravlja na javnim sednicama.²⁹⁹

Takođe, po već ustaljenoj metodologiji, predsednik Srbije se pojavljuje kao onaj ko „kontrolise situaciju“ i koji razrešava problem bilo „odlučnom akcijom“ bilo, kao u ovom slučaju, realističnim pristupom. On, naravno, nije iznenađen ovom informacijom i poručuje da će tražiti podršku Istoka, iako je svestan malih šansi: „Očekujem rusku podršku ovoga puta a razgovaraćemo i sa našim kineskim prijateljima. Šta god da uradite kajaćete se i šta god da uradite nije dobro. U toj nemogućoj atmosferi, gde očekujete sve a nemate ništa, izmlatili vas devedesetih, u ringu sa flasterima, rukama u gipsu, morate da se borite sa najvećim borcima na planeti.“³⁰⁰

* * *

Ocenjujući brojne susrete unutar onoga što je nazvao „spoljno političkom ofanzivom“ Srbije, ministar Dačić je istakao „da bez Srbije nema dobrog rešenja za probleme u regionu“. „Svi sastanci koji su bili i koji će biti su veoma važni kao priprema terena za neko moguće trajno rešenje. Srbija je spremna na kompromise i niz veoma važnih koraka smo učinili. Na primer, Le Drijan mi je rekao da se divi volji i spremnosti Srbije da mnogo ulaže na dolazak do trajnog rešenja. Zna, bez Francuske i Nemačke teško se sa evropskim partnerima može ispregovarati rešenje“, zaključio je Dačić.³⁰¹

298 B92 Info bilten, 4. maj 2018 (b92-info-txt@lists.b92.net).

299 Isto.

300 B92 Info bilten, 4. maj 2018 (b92-info-txt@lists.b92.net).

301 B92 Info bilten, 13. maj 2018 (b92-info-txt@lists.b92.net).

REZIME

Peti izveštaj o monitoringu unutrašnjeg dijaloga obuhvata period od 16. marta do 20. maja 2018. godine.

U ovom izveštajnom periodu se, po svemu sudeći, završio institucionalni deo unutrašnjeg dijaloga. Moguće je da je to bio deo plana samog inicijatora dijaloga, predsednika Srbije. Ali, ima argumenata da se zaključi da je došlo do urušavanja unutrašnjeg dijaloga.

Institucionalizovani dijalog se odvija kao kontrolisan i navođen proces. Za razliku od prethodnih okruglih stolova, na kojima je kontrolisan odabir učesnika poput stručnjaka, studenata, privrednika, stvaralaca javnog mnjenja političkih i drugih vođa, kao i rasprava koje nisu izlazile iz okvira diskursa „političke korektnosti“ koji je uključivao mnogo toga, a posebno zagovaranje *status quo* politike i etničkog razgraničenja, okrugli sto organizovan u saradnji sa NKEU predstavlja izuzetak. Moglo bi se reći da je to, uz okrugli sto sa Srbima sa Kosova „Laplje selo II“, koji je prikazan u četvrtom izveštaju, primer „dobre prakse“. I u ovom slučaju kontrola je izvršena usmeravanjem javnosti pri obaveštavanju o raspravi.

U petom izveštajnom periodu uočljiva je svojevrsna kristalizacija stavova organizacija građanskog društva u odzivu na Inicijativu. Očekivano raznovrsnost stavova je odrazila i raznovrsnost organizacija i pojedinih aktera građanskog društva.

Stavovi SPC izražavaju opredeljenost SPC ka doktrinarnom pristupu i pogledu iz perspektive koja prevazilazi srednji pa i duži rok u ljudskim životima. Rasprava koja je vođena povodom stavova Saopštenja SPC je pre svega dnevno – politički motivisana kad su u pitanju pojedini članovi Svetog sinoda a i kad su u pitanju političari i analitičari koji su u joj učestovali. Stavovi SPC o životnim problemima koja Raško – prizrenska eparhija deli sa vernicima pripadnicima srpske zajednice na Kosovu, mogu i trebalo bi da budu uvaženi.

Članovi SANU su potvrdili da je to organizacija koja se u potpunosti razlikuje od SANU krajem prošlog veka po tome što nije dozvolila da bude instrumentalizovana u dnevno – političke svrhe.

Nevladine organizacije koje su se aktivno uključile u unutrašnji dijalog, bile se snažno prisutne u javnosti i u ovom izveštajnom periodu. Pokazalo se da su to pre svega one nevladine organizacije koje su posvećene pitanjima ljudskih i manjinskih prava, problemima bezbednosti i međunarodne saradnje a većinski opredeljenje za podršku uključivanja Srbije u EU. Doprinos ovih organizacija kao i mnogih pojedinaca mogao bi da bude od značaja za dalje rasprave i aktivnosti u dijalogu o Kosovu.

Ocena da je inicijativa „svakako bio plemenit i jedinstven politički gest“ koji postavlja nova relevantna pitanja ima utemeljenje u sadržaju unutrašnjeg dijaloga, u petom izveštajnom periodu. Ali, ispostavilo se da iz Inicijative nije stajala jasna strategija koja bi omogućila istinski dijalog i podstakla stvaranje društvenog konsenzusa po pitanju Kosova. U petom izveštaju je zabeleženo odsustvo uspešne politiko – propagandne aktivnosti podrške unutrašnjem dijalogu i zato se stvorio utisak odsustvo podrške za ovu zamisao, kod većine Srba sa Kosova i juga Srbije, predstavnika organizacija građanskog društva, mnogih političara u Srbiji, okretanje leđa ovoj zamisli od njenih stvarnih i/ ili potencijalnih promotera unutar albanske zajednice kao i nedvosmisleno protivljenje predstavnika SAD i EU, prećeno pojačanim bezbednosnim rizicima, uz odsustvo „plana B“ a i odsustvo razvijene *exit strategy*, izazivalo je urušavanje unutrašnjeg dijaloga. S toga se predsednik

i vlasti Srbije okreću upravljanju krizom u odnosima na Kosovu, koja sve više dobijala obeležja bezbednosne krize. To za rezultat ima zastoj briselskog dijaloga i pojačanu međunarodnu ofanzivu vlasti Srbije.

U ovom periodu je „zajednica“ (ZSO) prerasla u motiv okupljanja izraz zaoštavanja pitanja ZSO. To je dovelo do zastoja Briselskog dijaloga i postavilo pitanje njegove sudbine.

U ovom izveštajnom periodu, nestabilnost političko – bezbednosnog okvira unutrašnjeg dijaloga postala je uočljiva. Zapravo, ovaj period, je obeležen bezbednosnim incidentima praćenim zaoštrenom etno - nacionalističkom retorikom. To povećava rizik po lokalnu i regionalnu stabilnost a dovelo je do zamiranja institucionalizovanog dijaloga a potom i urušavanja čitavog procesa unutrašnjeg dijaloga.

Političko – bezbednosna kriza, u ovom periodu, kulminira 26. marta 2018. godine, kada je u Kosovskoj Mitrovici uhapšen direktor kancelarija Marko Đurić. Ovaj događaj je svojevrsni političko-bezbednosni „okidač“ koji je aktivirao novu energiju destabilizacije situacije na Kosovu i povećao rizik po miroljubivo upravljanje odnosima Srba i Albanaca, Srbije i Kosova. Ovaj događaj je nametnuo pitanje može li destabilizovana srpska zajednica na Severu, posebno kad se razdvoji od ostatka srpske zajednice na Kosovu, da izdrži pritisak? Ili će se to pretvoriti u pojačano iseljavanje Srba, pre svega sa Severa?

Ukupnu nestabilnost na Kosovu potvrdilo je protivpravno hapšenje i isporučivanje Turskoj šest pripadnika pokreta „gulenista“ a reaktivirana su pitanja učešća Srba u vojsci Kosova kao i odnosa Srbije i NATO.

Ovaj period je obeležen i “spoljno političkom ofanzivom” predsednika i diplomatije Srbije. Ova “ofanziva” je *de facto* označila kraj unutrašnjeg dijaloga. U svojoj suštini to je bio splet intezivnih konsultacija predsednika Srbije sa brojnim međunarodnim akterima, diplomatskih aktivnosti Srbije i pojačanih aktivnost međunarodnih aktera, posebno SAD i EU. Ova “spoljno politička ofanziva” je potvrdila da politika vlasti Srbije prema Kosovu a i uopšte pokazuje svojevrsnu “zavisnost” od događaja “visokog inteziteta.

U svakom slučaju, može se zaključiti da okončanje unutrašnjeg dijaloga otvara prostor za dijalog o dijalogu, pre svega, o dijalogu koji će Srbija voditi s Kosovom, ali i dijalogu o rezultatima i posebno sudbini predloga koji su davani tokom unutrašnjeg dijaloga. Među pitanjima koja je otvorio unutrašnji dijalog u petom izveštajnom periodu su: Da li su način na koji je upriličen i šansa koja je inicijativom pružena najdelotvornije iskorišćeni a to bi trebalo da bude procenjivano od strane građana; Da li je i koliko kompleks pitanja vezan za Kosovo važan građanima je za subjektivnu procenu. To bi trebalo da se ima u vidu prilikom zauzimanja političkog i vrednosnog stava po pitanju Kosova.